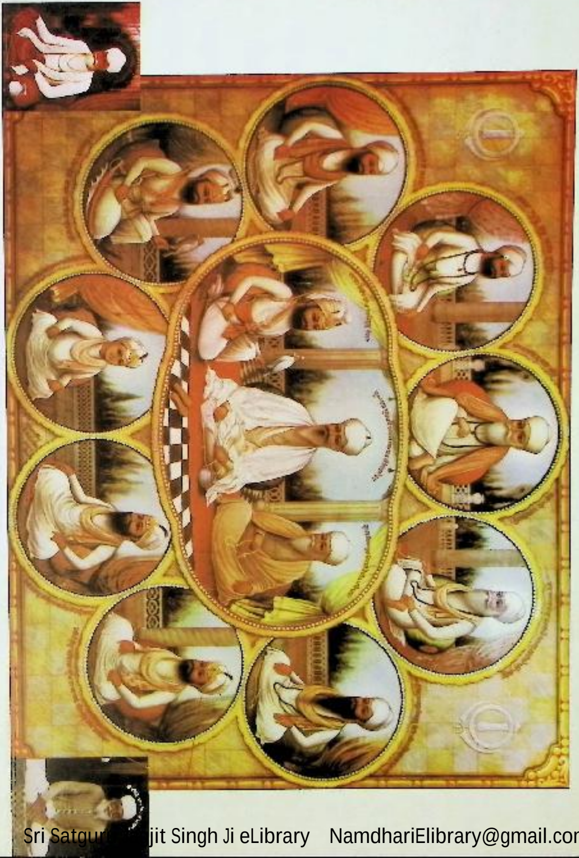

namdhari international hola 1985

TANZANIA

Amazing Ecclesiastical Character

His Holiness Satguru Jagjit Singh ji Maharaj

UNDOUBTEDLY, political leaders become famous due to their interest in public affairs; but the ecclesiastical heads of the communities are considered the true well-wishers who attract numerous people to them. The politicians may have some flaw or the other in them; but the spiritual heads think always of the public betterment. Nevertheless there aren't many personalities who love every creature believing in the axiom that all the creatures are created by the same God. One of the few is His Holiness Satguru Jagjit Singh Maharaj; who attracts and awes everybody with his effulgence. He is the supreme spiritual head of about one million Namdhari Sikhs who have implicit faith in the living religious heads.

His Holiness is fifty-two. His good health is due to the regular exercises. He gets up early in the morning at about 3 a.m. and takes bath only with natural water and reads Gurbanee (sacred hymns from the Holy Granth) as well as meditates on the holy name of God till day-break. He wears white clothes only.

In the daytime he goes through the correspondence which he receives from his followers living in all the corners of the world. Thereafter he takes a little rest. His work is heavy and varied involving tours of those places where the people, including his followers, wait most eagerly for him.

As said before, His Holiness is a well-wisher of everyman. Namdharis marry their sons and daughters, according to his orders, at their religious fairs in his presence. In this way they save money, unlike the other Indians, and at the same time, lead themselves towards the simplest and the cheapest marriage ceremony. Everybody else, who is inclined to marry his son or daughter in his presence is welcomed but on the condition that he becomes a **vegetarian, non-drinker and non-smoker, etc.**

If, unfortunately, there arises any conflict between the bridegroom and the bride, or any other person as well, the case is put up before His Holiness, as the Namdharis do prefer not to go to the courts. Every case is judged by him or some other able person appointed by him; and another surprising thing is that both the parties comply with his decisions without hesitation. Nobody tells a lie there as is commonly done in the courts for favour of the relatives or friends. His Holiness in this way saves the hard-earned money of those who act upon his advice which is always beneficial.

He is not only interested in patriotic doings, but his followers and devotees think that the first and the foremost is the question of defence of our country. In the beginning, they have suffered much more in connection with the freedom struggle of India and now they give a helping hand for the maintenance of the same.

Universal peace is the chief aim of His Holiness. Due to his peaceful activities he is the member of the presidium of the All India Peace Council. It is his sentiment that nobody be killed or molested. He discursively says in this reguard that after tasting the human blood once; the wild animal craves only for more. He may lose his life by going to the populated area in search of the human blood, but he wouldn't check his tongue. Similarly when a man considers it too easy to cut the small creatures, his unlimited desires overcome him. Consequently, one day he becomes the murderer or wishes to dominate all over the world. War manners are adopted by him only then. But if all the human beings adopt the golden rule of non-violence and if all the fatal or atomic weapon are thrown in the waters, the world peace may be a reality within a short period. It is another wonderful thin that his disciples, the Namdharis, do not kill or harm any creature; not even a cobra. If a snake happens to enter their house, they drive it out peacefully. It is their firm belief that it does not bite any person who has no hostility in mind for it.

Being the spiritual head of the staunch vegetarian community he does not touch the things prepared violently or pertaining to the violence directly or indirectly. His devotees follow his suit strictly. For this reason, he and his followers believe in nature cure or the Ayurvedic (Indigenous) system of medicines which do not violate the religious principles.

During my 12th incarnation my name will be Ram Singh, son of a carpenter belonging to Bhain, who will be the most perfect and the greatest, possessed of tremendous spiritual power with none other to excel. The sect to which the Guru will belong, will be honoured. I bow before that twelfth incarnation of the Sikhs.

—Guru Gobind Singh

When Sikhism revived, all its divisions were equally resusciated. A notable example of this was furnished by Kookas (shouters) who professed to be ethically strict followers of (Guru) Gobind (Singh) but observed such secrecy that they were deited with degrading practices so often ascribed to such sects. Kooka (Namdhari) insignia a high straight turban a knotted necklace or rosary of wool hint at an originally military asceticism

(Encyclopedia Britanica 1965 Edition Vol. 20, page 648).

FOREMOST FREEDOM FIGHTERS

BY SWARAN SINGH SANEHI

The Kuka sect of Sikhs was founded on April 13th 1857 at a small hamlet Bhaini Sahib in Ludhiana district of Punjab state of India by His Holiness Satguru Ram Singh Ji the twelfth incarnation of Guru Nanak, to reform the Sikh religion from all the defiles which had crept into it by then. Both Guru Nanak, the first and Guru Gobind Singh, the tenth Sikh Guru, had prophesied about the advent and the activities of this incarnation. That's why, he was worshipped as twelfth prophet of Sikhs and the real successor of Guru Gobind Singh. Confirming this, Mr. J.W. Macnabb, Officiating Commissioner of Ambala Division, had written in November 1871, "I see in the earlier papers that Ram Singh was looked upon as a successor or actual re-embodiment of Guru Nanak, the saint. He is now the representative of Govind, the Warrior"

The followers of Satguru Ram Singh were called Namdharis or Kukas. "The reports from all sources agree that Kookahs are enjoined to wear a rosary, short drawers, a straight or untwisted pugree...." said Mr. Thornton about their dress. They were strictly vegetarian and teetotallers. Everybody was required to give up meat eating, drinking and smoking etc. before joining the sect. Writing about this aspect of Kuka life, Major Perkins wrote in 1866 that, "on initiation all vices are supposed to be forsworn, such as lying, stealing, drinking, adultry, etc. and are strictly forbidden. Kukas so offending are punished by a Panchayat."

Female infanticide and such other vices which were prevalent in the Punjab of those days, were also condemned. Satguru Ram Singh, in other words told his followers to lead a sin-free life and to be polite to the others. About his orders, Mr. Christie, the Assistant District Superintendent of Police, Amritsar had translated his circular orders in the following words, "Let one not speak ill or harshly; be meek, bear ill or harsh sayings from all; if anyone strikes you, even then be meek; your protector is God. Always hide your good deeds......" Not only this, but he also instructed his followers to keep off the ill-doers. "If anyone commits adultry or theft then admit him nowhere in the meetings. Should he be powerful then all pray that he may be disabled from coming...... Do not cover the evil deeds of others. Let no one receive money in lieu of daugheter or sister, or barter them....Do not eat flesh or drink spirits......" The public adopted his preachings very quickly as they appealed to almost everybody.

People were being drepressed under the burden of the superficial and Brahminical rites. As a religious reformer, Satguru Ram Singh told them to abandon all these. He gave them the cheaper and the simplest marriage ceremony which is still going on in the same way. Its cheapness is confirmed in the official reports also. "It is stated that the attractions the sect presents," wrote Major Bamfiled, Deputy Inspector General of Police, Umballa circle, "which induce men to come forward and join it, are the moderate expenditure at marraige ceremonies, and the immunity enjoyed from Brahminical oppression and exaction."

It was Satguru Ram Singh who gave much rights to the Sikh women that were not given to them before. For the first time he baptised them like men in June 1863. Giving them full equality he appointed one of his lieutenants from the women who proved to be very successful preacher according to the official reports.

It's a professed fact that, in general, the new ideas are opposed by the orthodox people. His ideas were too taken to be new. Notwithstanding the opposition from that section of the public, he got several followers within a few years. "From everything I see," reported a Police Officer, "I am of opinion that the Kooka sect is daily increasing, while the Sikhs are on the decline." Stating the reasons of this increase he writes further that "Kooka converts are put to no expense whereas converts are put to no expense whereas converts to Sikhism are". Then he illustrates his statement saying that"......if the fifty men who have been converted to Kookaism during the fair had turned Sikhs, the Nihungs would have been benefited at least 50 Rupees........"

It was among the political motives of Satguru Ram Singh to re-establish the lost Sikh rule and to expell the British rulers who had introduced cow killing. Though the British resident had proclaimed, on behalf of the Governor General, on March 24, 1847 that—"The kine are not to be killed at Amritsar, nor are the Sikhs to be molested or in any way to be interfered with......" After the annexation of the Punjab, the position was altogether changed

and the same British Government permitted the kine killing on 5th May 1849; and opened a slaughter house near the Golden Temple of Amritsar which sacrileged both the holy tank and the temple. It hurt the feelings of Hindus as well as of Sikhs; and consequently, they were roused against the new rulers. Besides this, the kine killing had affected the economy of that part of the country. Secondly, the last Sikh ruler, Mahraja Dalip Singh, dethroned, christianised—on March 8, 1853—and at last was departed from his compatriots and deported to England. This had enraged the public of the Punjab.

In the order to achieve their mission the Kukas boycotted the British on a very large scale. They neverused British rails, canals, courts, schools and British made goods, etc. They even refrained from British Postal Service. "The Kukas...... have a private post of their own, which appears to be admirably organised. Confidential orders are circulated much in the Scottish bygone days," said an official report "A Kuka on the arrival at his village of another of the same sect with a despatch, at once leaves off whatever work he may be engaged upon: if in the midst of a repast, not another morsel is eaten......"

The meetings of Kukas were banned by the Punjab Government in 1863. In 1867, though the restrictions had been relaxed to some extent, Satguru Ram Singh was not permitted to attend the Maghi fair at Mukatsar in January 1867 as he usually used to do. Satguru Ram Singh announced that he would, in violation of the rule, hold the Hola fair in March the same year at his village Bhaini Sahib. The Government had various views on this subject, but with a view to avoid unnecessary botheration for the administrative machinery, the Lieutenant Governor of the Punjab allowed him to visit that fair at Anandpur where it is celebrated in full swing. He went there accordingly with about 22,000 followers. But, to the astonishment of the Government, nothing happened there.

After this, he was to visit Amritsar in October 1867 where some disturbances were expected. But afterwards, the Inspector General of Police had to confess in his report that, "I never have seen a more orderly and obedient crowd or less crime than during this fair."

Col. R.G. Taylor had warned the Government in 1866 saying "It is my thorough belief that these lads (Kukas) mean war sooner or later." The Kukas determined to revolt against the Government. "Reports have reached Major Perkins that the Kukas openly talk of being Masters of the country, at the same time when all in the land will profess the new faith." The reporter added further, "In every creed enthusiasts exist, and as Ram Singh's followers have conducted themselves in an orderly manner, and shown forebearance under provocation, the saying of a few of the more fanatical amongst the sect cannot in justice be taken as a correct index of the state of feeling pervading in the minds of the majority." The intentions of the Kukas were conveyed to the Government in England also where they caused some consternation. "There can be no doubt," wrote Viscount Cranborne, the Secretary of State for India, on October 8, 1866, "that a wide spread and constantly increasing fraternity, of a more or less secret character, apparently well organized and devotedly attached to their chief, must contain the elements of political mischief".

Satguru Ram Singh had established a parallel Government. He had divided the whole country into 22 parts and had placed a Suba or lieutenant in charge of each part. These men were almost astute and wise persons, some of them being so clever that even the high officials could get no information regarding their character, designs and activities etc. Everything was kept most secret. That is the reason that in the record some reports are false or fabricated too "I made several unsuccessful attempts to obtain from these men some information as to their family residence. All I could elicit from them" wrote Mr. Fuzul Hussain, Deputy Inspector of Police, "was that since their conversion to Kookaism, they had forgotten their residence, and only know of Bhainee as such and of Ram Singh as their Gooroo."

The Kukas finally revolted in 1869. Many men from this community either sold or set on fire their porperties before launching this opposition campaign. They attacked a Deputy Inspector of Police, Dewan Baksh and his assistant constable in Ferozepur district. Both were wounded along with the Inspector's horse. In the words of Lieutenant Colonel G. Hutchinson, Inspector General of Police, "They attempted to deter the police from their duty...... Diwan Baksh stated that the party of Kukas used most seditious language, and proclaimed the Khalsa reign, setting all authority at defiance." Finally 44 men were arrested. Some of them were tried, not more for revolting, but for rioting, by Mr. Knox, the Deputy Commissioner of Ferrozepur.

The trials and punishments awarded to some Kukas in this case had no deterring effect on the community. On the contrary, the Kukas prepared themselves for another struggle and attacked the slaughter-house at Amritsar, on 15th of June 1871, killing four and severely wounding three butchers. After the attack they had succeeded to escape scot free. The police could trace no clue to the real culprits, and to save themselves from censure, tortured and got confessions from twelve other innocent persons who were finally presented to the session

judge for trial as butcher-murders.

In the meantime, the real perpetrators visited Satguru Ram Singh who ordained them to confess their guilt in the court and to save the lives of the innocents. This was acted upon and finally the innocents were released. The death sentence was passed on four Kukas. Two were deported to the Andamans.

The Kukas, before their executions, took bath in the same holy tank, sang the hymns, put the silky string round their necks themselves and sacrificed their lives for their lofty aims joyfully. One month after, a similar attack was made on another slaughter-house at Raikote in Ludhiana district. This was also situated near another shrine of Guru Gobhind Singh. In this attack two persons were killed and seven seriously wounded. The Kukas "made full confessions, which led to the conviction and the execution of the three of the numbers" who were hanged at the same town on 5th August while the other two, including one innocent, were executed at Ludhiana on 26th November, 1871.

One hand, the Kukas kept themselves busy in Punjab in rioting against the British rule. On the other, they got themselves enlisted in the armies of Jammu and Kashmir; and at the same time, established diplomatic relations with some states including Nepal and Russia, etc. without the cognizance of the Government. The recruitment started in the summer of 1869 and up to the end of 1870 nearly 250 Kukas were serving in the Kashmir. army as a separate regiment. They were paid one chi kie more than the other sepoys. Under the influence of the British Resident and such other pressures, all the Kukas were dismissed from the service in the last part of 1871.

They had also established good relations with Sir Jung Bahadur of Nepal. He 'held the Guru Ram Singh with great reverence and regard.' It seems from the records that they had not only exchanged the gifts but most important information too. Colonel R.C. Lawrence, C.B., British Resident at Nepal, had described in his letter of 22nd November 1871, what he had heard from the Minister of Sir Jung Bahadur about the Kukas. He summed up all that saying that the minister, "......said that he had several conversations with them, about their leader, Ram Singh, and with reference to their number and position in the Punjab, and His Excellency (Sir Jung Bahadur) appeared to have been impressed with a sense of the strength and standing they had already obtained in the country, and he remarked that, unless well looked after, they would probably prove a source of trouble to British Government. The whole matter between Kukas and Sir Jung Bahadur was kept so secretly that the Resident "had no expectation of obtaining information as regards the real object with which Kookas visited Nipal."

Again in 1872, Satguru Ram Singh was not allowed to visit the same Maghi fair. He then made it public that he would arrange this fair at Bhaini Sahib and he did so. The people started to flock to the village on 10th January. There had been religious gatherings up to 13th morning. Before the religious meetings came to an end, another event occured which changed the whole picture. A Kuka, Gurmukh Singh, came and told how a Mohammedan in Malerkotla had been riding on an old ox with a very heavy load of vegetables. When the man requested to get down for sake of the poor ox, he (Gurmukh Singh) was subjected to tortures and the same ox was slaughtered before his eyes.

The Kukas had been agitated already by the execution of an innocent, Gyani Rattan Singh, in Raikote butcher murder case. The new story added fuel to the fire and, as soon as the fair ended, some leading lieutenants of Satguru Ram Singh made up their minds to attack the Malerkotla State and revolt against the British authority to avenge the death of Gyani.

They collected about 140 men and women who were ready to sacrifice their lives for their beliefs. Satguru Ram Singh suggested that they should wait for another year as the community was not fully prepared for the revolution yet, and as he would bring the revolution without any bloodshed then. But the leaders of the party, Hira Singh and Lehna Singh, said that they were ordained by the 9th Guru to sacrifice for sake of the cow and the poor. At last, they started on their mission. The Deputy Inspector of Police was then at the spot.

On their way to Malerkotla, they visited the Chief of Malodh, Sardar Badan Singh, who had once asked His Holiness for any help he could render. The Kukas now reminded him: he refused to give any weapons or horses etc. Then there arose a scuffle in which two men from each side were killed while the chief was wounded. After taking one gun, one sword, one horse and two mares from Maloch, the Kukas set out on their final destination.

The intelligence of the attack on Kotla had been conveyed to the Kotla authorities in advance by the Deputy Commissioner of Ludhiana. They were well prepared for a fight. The Kukas reached Kotla at the day break of 15th of January, and Major Perkins writes that a man informed him the same morning, "that when he left, the place was surrounded by Kookas and heavy fighting goint on."

The Kukas lost there seven men while two were wounded. But on the side the loss was much more as eight people were killed and 15 wounded.

After achieving their mission, the Kukas retired to an adjoining village Rurr and resolved to surrender as they had come to kill the butchers and sacrifice themselvers. They never wished to escape death, Confirming this, Mr. Forsyth, Commissioner of Ambala, wrote on 22nd January to the Secretary to the Government of Punjab that "A party of 100 men, who had devoted themselves to death to carry out the plan of their leader, left the village of their Guru with the intention of seizing the defenceless state of Malerkotla". The Kukas went to the Sherpur Police Station and surrendered themselves. The Deputy Commissioner of Ludhiana, Mr. L. Cowan, wrote on 17th January to his superior Mr. Forsyth that "they were hungry, and tired and had a number of wounded men with them, and after a short parley, they gave up their arms, many of their swords covered with blood, and surrendered".

On receiving the intelligence of the attack the Deputy Commissioner started for Malodh and Malarkotla, with determination to "execute at once all who were engaged in the attacks on Malodh and Kotla", because, in his own words, "they are open rebels offering contumacious resistance to the constituted authority and to prevent the spreading of the disease, it is absolutely necessary that, repressive measures should be prompt and stern."

Mr. Cowan himself had no power of life and death. Nor he had approval of any superior authority. "I am sensible of the great responsibility," admitted he while writing to the Commissioner on 17th January, "I incur in exercising an authority which is not vested in me......" So, Mr. Cowan took the law in his hands and responsbility upon his shoulders. On getting this letter, Mr. Forsyth, the Commissioner, addressed him a Demi-official letter telling "......but for heaven's sake don't let the whole thing fall short of success by any hasty act." He had also suggested him in his letter of the same date, "you will prepare at once the case against such as appear to you to be deserving of capital punishement and I shall give immediate orders......" but Cowan was busy in carrying out his own plans. He had planned to execute the Kukas at the daybreak of 17th but it had rained the previous night and the paths were muddy. The rebels could reach Malerkotla in the evening of that day. In the words of Major Perkins, "Several of them (on their way to Kotla) were exceedingly abusive and declaring they would have no Government but their own & c. & c."

On reaching the execution place, the parade ground, the Kukas took bath in the water pool and said their prayers. Mr. Cowan got nine cannon from the neighbouring states. He conducted no trial. Even the names of the persons were not noted down. He proposed that the rebels must be tied to the guns before the executions but the brave men refused saying that they would come to the cannon mouth themselves turn by turn. Once again, he proposed them to stand with their backs to the guns; but again the brave Kukas answered him that only the cowards die a death by receiving the shots in their backs. They would die a bravely death by getting the shots in their chests. They did not fear the death but love it because they had come to die. Mr. Cowan was infuriated at is and ordered the fire before the prayer was finished by these rebels. To the surprise of all, the guns missed three shots. At last, after finishing the prayer, Hira Singh—the leader—said, "I shall again pass ten months in the womb of a Jat mother and come back to avenge myself. Your justice is just a lie. Your death and downfall is near at hand. We shall be born again, hold the sword in our own hands and wage a war which will destroy your rule." Then he asked Mr. Cowan to fire for the fourth time. It was done and seven Kukas were blown to bits.

A KukaWaryam Singh, was rather short. As a matter of fact, he was related to the Maharaja of Patiala. Therefore a member of the firing squad was interested in saving his life. So he pretended that this man could not be blown. The man ran at once to the neighbouring ploughed-field and brought some bricks etc. with him. He put these under his feet and challenged the gunman to fire as his height was now on a level with the cannon mouth.

Another, a young boy of about 12, Bishen Singh, was asked by Mr. and Mrs. Cowan to renunciate the Kukaism to save his life. On hearing these words, he caught Cowan's beard so tightly that his life was put in danger and was saved by the native officers who cut the hands and neck of Bishen Singh with their swords. Describing this tragic incident, Mr. Cowan himself wrote, "One man escaped from the guards and made a furious attack on me seizing me by the beard and endeavouring to strangle me, as he was a very powerful man, I had considerable difficulty in releasing myself."

Thus forty nine men were blown away while one was cut with swords, on the 17th. Mr. Cowan received the letter from Mr. Forsyth forbidding him from executing the rebels; but even after getting that Demi-official note, he continued his action.

Mr. Forsyth was also the Political Agent for the Kotla state and therefore he had the power of life and death. He was thinking of executing only a few men before he reached Malerkotla on 18th. In his own words, "I should have exempted from capital punishement those who had been severely wounded and their number was nearly twenty......" But on reaching Kotla he conducted a brief trial with determined mind to support "Mr. Cowan's acts so far as regards his usurpation of the Commissioner's authority". He never knew the truth himself about the

Namdhari Martyrs being blown away with guns An unprecedented sacriffice!

A sacrifice for the poor and the cow. Against the tyrants Namdharis never bow.

On 17th January 1872 a batch of 125 valiant Namdharis led by S. Hira Singh and S. Lehna Singh of Sakrod attacked Malerkotla against the malfide intentions, and divisive policies of the Imperialist. Out of these, 49 persons were (under the direction of Mr. Cowan the then Deputy Commissioner of Ludhiana) blown away by guns at Malerkotla while another batch of 16 was blown away at the same spot the next day.

Imbued with the spirit of patriotism, BhaiWaryam Singh, collected a few clods to raise his height against the cannon's mouth. Also Bhai Bishan Singh, a 12 year old child, on hearing bad remarks by Mr. Cowan, clinched to the latter's beard so fiercely that he had to be slain immediately.

All this happened without even a summary trial.

rebels but depended upon Mr. Cowan. Confessing this in his letter to the Secretary to the Government of Punjab on 22nd January, he wrote, "As there are no records of trial, none being held by him, I am unable to do otherwise than accept Mr. Cowan's assurances, that all the men were actually present at the attack on Kotla...." Consequently he executed the remaining 16 Kukas in the same way but the mode of execution was not explained clearly until asked by the Government.

The part played by Messrs. Cowan and Forsyth during this revolution was questioned by the Government of India. Local and foreign press also condemened it. Censuring this act in the strong words "The Friends of India", on 1st February 1872, wrote, "We protest, without waiting for official documents, against the wholesale Military Execution ordered by Mr. Deputy Commissioner Cowan, or carried out in his presence Indian Public Opinion says the former, but be the fact which of the two way in our view it deserves stern reprobation."

. Expressing his views on the act, The Times (London) correspondent wrote in his despatch of 2nd February that, "The important question is, has Mr. Cowan acted as we should like every Deputy Commissioner to act in the midst of popular passions, and without referring to his superiors, who were outside the range of those passions, and whose decision could have been received within a space of time that, under the circumstances, was of absolutely no importance to justice? I think not......One way or the other—still the precedent is one of which England can not permit in times of peace, and when a subordinate has power to apply for instructions to his superior. Shooting down in this way is not governing."

High officials were also worried over this event though they did not dare to condemn this act publicily. Mr. E.R. Bourke, the brother of the Viceroy Lord Mayo, wrote a letter to his brother as soon as he came to know about this happening. "I was greatly relieved to find that Cowan's action towards the Kukas had not your approval." Mentioning his discourse, on the subject, with the Leiutanant Governor Punjab he further wrote that "He (Lt Governor) appeared restless and anxious and when I told him that it would cause a great commotion at home and that the point that in 1872 such severe measures were considered necessary by the local authorities would be the subject of much talk at home he was much annoyed."

In a pamphlet on Martial Law, Mr. W.F. Finlason had written much about these wholesale executions. He thought that, "All the acts done by military authority during the prevalence of the state of war or rebellion would be out of the pale of ordinary law. But there would still remain the question of the propriety of the executions, which might, nevertheless, deserve censure."

The presence of Satguru Ram Singh was required urgently by Mr. Forsyth at Ludhiana, on the 17th January. As soon as he received the orders through the Deputy Inspector Shah Woolee Shah, he started from Bhaini Sahib the same moment, under an escort of the Deputy Inspector Golab Singh for Ludhiana. When he left Bhaini Sahib, there were about 200 Kukas according to the official reports. All of them were annoyed at his departure. They were weeping bitterly; but the departing Satguru Ram Singh reminded them that he was leaving according to the phrophecies made by Guru Gobind Singh. He assured them that, in accordance with the same, he would return in the same body.

The authorities had been looking for the chance to arrest him for a long time but they could find none. The Government knew that any trial would not be favourable to it. Expressing the views of the Punjab Government, the Officiating Secretary to that Government, Mr. H.L. Griffin, wrote to the Government of India in 1871 that "It will be difficult, and may be impossible to obtain against Guru Ram Singh any such evidence, as would warrant his prosecution in a criminal court." Using the opportunity presented by the revolution, Mr. Forsyth arrested him on 18th morning when he reached Ludhiana at one o'clok. He was deported to Allahabad at 4 a.m. by a special train.

According to the available record, Mr. Forsyth had no written instructions or orders to arrest and deport Satguru Ram Singh. Neither he had any warrants of arrest. Mr. Forsyth said that, before leaving Delhi for Ludhiana, he insisted on the written instruction which were not given and therefore he carried out the whole act of his arrest and deportation taking the responsibility upon himself. But the Lieutenant Governor disagreed with this account. In his words, "He (Mr. Forsyth) remained for several hours in Mr. Griffin's tent, and that gentleman assures me with reference to his statement that he (Mr. Forsyth) applied to him for the written instructions, that it is absolutely incorrect."

"As regards the arrest of Ram Singh," the Lieutenant Governor goes further," "he had no judgement at all to form. He had as he admits verbal orders, which he also admits he clearly understood, and in fact did carry out, to effect it. At the same time I fully allow that I promised he should have written orders on this point only. These were issued in respect of all the Subahs, to the Inspector General of Police......but through some misapprehension

Giving away the command of Kuka Movement to "Satguru Hari Singhji"

The Lord! thus ordained, All be careful and recite His name.

while taking leave for his departure to court arrest of Himself along with his prominent Subas on 18th January 1872, Sri Satguru Ram Singhji is seen at Sri Bhaini Sahib among his waiting countrymen giving instructions to His brother, Bhai Budh Singh, regarding the Kuka Movement.

Later, Satguruji, while in exile, directed that Bhai Budh Singh be known as "Satguru Hari Singh". Under the latter's leadership, the 'Freedom Movement' was carried more vigorously in the country and abroad.

not for Ram Singh himself." According to the Memorandum of the Lieutenant Governor, the arrest and the confinement place of Satguru Ram Singh had been discussed and decided with his Excellency, the Commander-in-Chief when Mr. Forsyth was also present. That's why he sent Satguru Ram Singh to the agreed place—Allahabad—without consulting anybody else.

It is evident that both these officers had gone beyond their rights and limits. It was the only action of its kind in the history. "There was a panic", added the Friend of India, on 8th February 1872, "and so a civil officer blew from guns in cold blood and after a most wretched outbreak, more men than were blown away at any single time and place during the Mutiny when the very foundations of Empire seemed to be breaking up under our feet." For this appalling act Mr. Cowan was dismissed from service though not without a pension and Mr. Forsyth was removed to Audh and the judiciary power was taken from him.

Colonel J.C.P. Baillie, the Deputy Inspector General of Police, was ordered to search the home of Satguru Ram Singh. All the valuable things, including Rupees 1328.8 annas in cash, were confiscated. A police post, under the charge of Amora Ali Shah, Deputy Inspector and 20 other constables, was established at his home. All of these employees were highly merciless and sufficient to tyrannize the Kukas. The whole community was treated like criminals.

Sometime later, Satguru Ram Singh was asked by the Government to name any person who would be responsible for his property. He named his younger brother Budh Singh. Later on, he sent a letter of authority, secretly to his brother, renaming him as Hari Singh and authorizing him to perform all the duties of a Guru. During his charge, no more than five Kukas, could visit him without registering their names with the police in the police post; and were not allowed to return during the next six months.

Nobody knew the whereabouts of Satguru Ram Singh. Three years elapsed. One day, Baba Darbara Singh, who had been initiated by Satguru Ram Singh, visited the District Superintendent of Police Mr. Warburton on some official business and was told by Mrs. Warburton everything about him; including the way to see him in Rangoon. This was the first Kuka Sikh to visit Satguru Ram Singh in Rangoon and to procure a letter of authority for his brother. In this letter he (his brother) was vested with the powers of a Guru in his absence. Thereafter many men visited him in Burma and brought many letters to Punjab though a few were caught also. Severest restrictions were placed even on his servants in jail to prevent any possible correspondence and meeting with his followers. The fourth Guru had written in the Holy Granth that, "should there by any storm, rain or the saltish sea to cross, the devotee of a Guru will cross it to see his Guru." They were only Kuka Sikhs who did so.

It was the organisation of this community which frightened the Government very much, even after the deportation of Satguru Ram Singh and his 10 chiefs, who were considered most dangerous for the peace of the country, the Government received the reports of the preparations for a new rebellion on part of the Kukas. Mr. Griffin, the Officiating Secretary to the Government of Punjab, informed the Government of India in his confidential letter of 2nd April 1872, writing, "The information received on this subject is necessarily somewhat general in its nature. It consists of the current reports and elief of the people, the statements of informers, the current reports of the Police Agents and Civil Officers in the Divisions of Lahore, Umritsar, Jullundur, and Umballa, and its general tendency, is to the effect that the Kukas meditated a rising against the Government at some convenient times placed in the Sialkote and Goojranwala Districts, and in the Umballa Division and the Cis-Sutlej States while at the same time it was given out that disturbances would commence at Umritsar or Anoundpoor."

The orthodox Sikhs opposed the Kuka Sikhs tooth and nail. After the wholesale executions at Kotla, they presented an address to the Lieutenant Governor on March 22, 1872 in which the action of Messers Cowan and Forsyth was highly praised. Though the chiefs and leaders continued their opposition to the Kuka movement, some official reports disclose that the tension among the ordinary Sikhs and Kukas had lessened. "Mr. O'Conor mentions that his conversations with orthodox Sikhs led him to suppose that much of the hostility formerly existing between them and the Kukas has passed away" are the words from a Memorandum, "He believes that the Sikhs would be only too glad to unite with the Kukas; did they see any prospect of the restoration of the Khalsa rule." But this never proved to be right belief as the Sikhs opposed the Kukas in favour of the Government. Had they joined them, the history of the freedom movement of India would have taken some other form.

In the event of difficulties, or should we sustain any reverses hereafter in any war, these Kukas are certain to show their teeth. Our policy should be to disable them from now by every legitimate means, and render them completely incapable of doing mischief. If we were to lose ground and the Kukas were to rise, I am certain a large portion of ignorant agriculturists and nearly all the ill-disposed, believing in the prophetic sayings of Ram Singh would join the sect.

On his departure, bidding farewell to his countrymen.

Lo! the Lord is leaving beyond It is a tragedy everyone forlorn.

On 18th January 1872, Shri Satguru Ram Singh ji departed from Sri Bhaini Sahib. He is seen in a bullock cart having covered himself with Ma Karmo's black blanket consoling his Perturbed followers before bidding farewell to his native place.

The British Government arrested Sri Satguru Ji under the Bengal Regulation Act III of 1818 and deported Him to Burma.

The Namdhari Martyrs laying their lives at the altar of their Motherland

Against the 'Divide & Rule' policy of the British Govt. (encouraging the kine-killers and crushing the sentiments of the Hindus and the Sikhs), a group of brave Namdharis rose to the occasion attacked the butchers in slaughterhouse adjoining the Golden Temple (due to which the sanctity o the shrine was being poluted). Out of them, 4 are seen getting themselves hanged reciting 'shabads in a dignified manner. These were:

S. Beehla Singh of village Narli, S. Lehna Singh of Amritsar
S. Hakam Singh of village Maura and, S. Fateh Singh of Amritsar

who complied with the will of Satguru Ram Singhji to lay down their lives in place of others (who were being persecuted by the Government) for the sake of their heroic deed.

At the Calcutta Port, bieding farewell to his motherland.

Remember! I shall come: A promise before leaving, Long to travel, what he said a few believing.
On Friday, the 11th March 1872 at Calcutta Port, Sri Satguru Ram Singhji, accompanied by his personal assistant, Bhai Nanu Singh, boarded the ship for Rangoon. At this occasion, Sri Satguruji warned the Britishers that as a repercussion to what they have done to his person during winte sufferings shall fall upon them in summer. And this happened after 75 years exactly.
During the nine years confinement at Rangoon His Holiness's health deteriorated, then in 1881 he was shifted to Mergui.

An Important kuka Document

(Warburton's letter)

From the National Archives

(1)
Dated 11th February 1881

All Deputy Inspectors-General of Police, Punjab.

His Honour the Lieutenant Governor has noticed large numbers of Kukas in meetings in different districts, and is pleased to direct that steps shall be taken to ascertain the objects of these meetings, and to watch the conduct of persons who assemble. Attention is, therefore, invited to Circular No. 1 of 1875, issued by the Inspector-General of Police, directing that a policeman in uniform should attend all Kuka meetings (see page 35 of the volume of Confidential Circulars).

2. Meetings of large bodies of Kukas at Bhaini, in the Ludhiana district are, however, strictly forbidden.

(2)
APPENDIX A.

Demi-official letter from J.P. Warburton Esquire, District Superintendent of Police, Ludhiana, to Colonel H.M. Miller, Inspector General of Police, Punjab, dated 31st August 1878.

Ishar Singh (Kuka's) illness prevented him for some days from going for Ram Singh's original letter. I have been expecting his return with the letter daily and, therefore, put off sending the copy. As the document is very important, and I feel convinced it is genuine, I do not think it wise to detain it longer. So I beg to enclose the letter, which is in Ishar Singh's own handwriting. Kindly have it read to you by a man well up in Gurmukhi. I am sure you will agree with me that the letter is really RamSingh's production.

I think it my duty to point out that the Kukas are a source of political danger. Although at present they are comparatively few in numbers, I believe they are increasing, as proselytism is actively progressing. Ever since permission has been given for ten Kukas to visit Budh Singh at a time, Kukas from all parts come to Bhaini and put up in the neighbourhood and outside of Bhaini. Night meetings, presided over by Budh Singh, are occasionally held secretly at a sort of shrine near the village of Lallan, in Patiala territory. Their system of disseminating news or instructions rapidly amongst the sect is perfect. For example, four Kukas are despatched to the nearest Kuka villages in different directions from each of which fresh parties, according to the urgency of the matter, start off, and this is continued quietly without attracting attention until the news is reached every village in which there is a Kuka. Their communications as a rule are verbal, and they avoid taking any one into their confidence unless he is known personally to be a staunch Kuka. This is to guard against secret police agents disguised as Kukas. Our only chance of now getting reliable information is through real Kukas, if we can buy them over.

Ishar Singh was originally a Ramdasia Chamar. He and his father were great favourites in Ram Singh's time, and had charge of his stables. His father is still employed in the same capacity by Budh Singh. But Ishar Singh was turned out by Budh Singh some four or five years ago for his misconduct.

If this letter, as I believe it to be, a true document however, absurd it might at first sight appear, it clearly discloses the idea of tendencies of the Kuka leader, in which I have no doubt all the members of the sect freely participate. Their present minority, coupled with the apparent hostile feeling of the orthodox sikhs towards the Kukas, might be considered sufficient to deprive the latter of any political importance they might desire to assume. Yet I can say, from my experience of over six years, during which I have closely watched the doings of the sect, that their present vitality; their insane zeal after the cause they have espoused; their unity and unremitting endeavours towards making fresh converts; the superior teachings of Ram Singh, mostly copied undoubtedly from our Scriptures, being disseminated amongst an ignorant people the author of which lays pretentions to havin introduced a purer form of religious; his openly declared predictions with regard to the speedy and entir annihilation of the English, and the early advent of the Kuka Raj are all facts bearing considerable significance.

I am in the hope of securing further documentary evidence of Ram Singh's seditious teachings, who, I think, with all those who have participated in the offence, should be tried and transported, and their property confiscated. A vigorous measure of this kind is, after all, the best cure in the end, and is certain to prove more effectual in eradicating the seeds of dissension and disloyalty which seem to have taken deep root in the hearts of all Kukas. Special arrangements might be adopted to detect their seditious communications; and, if necessary, on a fixed date, all Kukas throughout the province should be searched for arms and documents.

Mr. Wakefield, Deputy Commissioner of Ludhiana, I know, is willing to adopt some of the restrictive measures of 1872-73, and he would even put a stop to Kukas visiting Bhaini so freely but I believe he thinks Government will not support him. I however, hope my present representation, which duty has compelled me to make, will receive due consideration.

EXTRACTS FROM KUKA DOCUMENTS

Relating to Satguru Ram Singh and the Kuka Movement

Satguru Ram Singh has been regarded as a saviour of the depressed and the leader of the movement which prefaced the 1857 War of Independence. After Guru Gobind Singh, who had fought earlier for a similar kind of independence of Punjab to wrest power from the foreign yoke, Satguru Ram Singh appeared on the horizon as his true representative.

Let us scoff those vested interests who, in connivance with the British, were engaged in nefarious propaganda to tarnish the image of Satguru Ram Singh and who had become disbelievers in his Guruship. That he was regarded as a true representative of Guru Gobind Singh was even vouched by those who had spent decades to demolish his status. Here is a statement by a responsible official of the British Government of India which had been entertaining grouse against Namdharis in particular:

DOCUMENTS VLI

XXXVIII.—Memo. on Ram Singh and the Kukas by J. W. Macnabb, Esq. late Officiating Commissioner, Ambala Division, dated 4th November 1871.

"I see in the earlier papers that Ram Singh was looked upon as a successor or actual re-embodiment of Guru Nanak, the saint. He is now the representative of Gobind, the Warrior."

The British were mighty scared of the Namdharis as revealed from the following:

"In a sect which organizes itself into Districts, with rulers and sub-agents in each, and sends its emissaries to Lucknow or Hyderabad, or wherever Sikhs are to be found and arranges its tenets so that it carefully avoids anything really antagonistic to the Sikh religion, the political element cannot fail, after a while, to be the mainspring of action. Everything points to this. Ram Singh has no pretention to be the saintly fakir. He visits you attended by half a dozen horsemen, he is followed by scores of men on foot; he comes into your room surrounded by a court like a Prince. He and his people are dressed in exquisitely fine white clothes."

It was stressed that Satguru Ram Singh was not a mere puppet in the hands of designing men.

"No one who has seen and talked with Ram Singh will have failed to observe an intelligence firmness, and decision of character, which coupled also with great self restraint, do not belong to a mere religious enthusiast still less to a puppet."

Satguru Ji was a perfect leader of the poeple and had organised the movement in such a manner that each man who mattered in the struggle was personally known to him and received orders straight from his tongue.

"The whole of the evidence taken in the various murder trials prove beyond a shadow of a doubt that the men who wished orders as to the murders, all went direct to Ram Singh to receife their commands. Even the men who say he told them so have nothing to do with them, still they looked to him for orders. There is no mention anywhere of Subahs being consulted at Bhaini. They had direct access to him without any difficulty. He was most careful about only speaking to one at a time, but he was the main spring of the action, the people evidently trusting not his Subahs but him."

The old records go a long way in proving how daring the Kukas were. One of the papers suggests:

"The Subahs I have seen are young, daring-looking men. The Kukas I have seen are, with a few exceptions, as observed, I think, by Mr. G.P. Elliott, remarkable for their powerful frames."

It was added in the same document:

"Ambala District swarms with men off good Sikh families, owning infinitestimal portions of "horsemen's shares" in Jagirs, who have no ostensible means of livelihood, and who, though said not to be real fighters like the Majiha Sikhs, form a population likely to favour a return of the Khalsa Raj. Amongst these people, the thing is likely to grow."

It will be of interest and information to the readers to know how Satguru Ram Singh was taken prisoner and how he, at various stages passing through Ludhiana, Allahabad and Calcutta, was ultimately taken to Raagoon and thereafter to Mergui, where arumour was spread ultimately that he had expired. Those who have faith in his prophecies and predicitions which he made during his life time will never believe that he actually expired within the four walls of the prison-house where the British had interned him.

He was indeed a great warrior and could not have succumbed to the British oerlords merely for their plesaure So, the belief that he actually escaped their cluthes is established beyond doubt by later records.

To take the readers back to the famous month of January 1872, the Lohri Day, we give below the incidence stated in various records, newspapers and gathered from oral evidende given by those who had seen Satguru Ram Singh being deported. Here are excepts from these records:

DOCUMENT 5H

Dated Camp Ludhiana the 18th January, 1872.

From

T.D. Forsyh Esq C.B. Commissioner and Superintendent,
Ambala divison.

To

The Secretary to the Government of the Punjab, Delhi.

I have the honour to inform you that I have considered it absolutely necessary for the preservation of peace in this district first, and for the peace of the whole province, to deport Ram Singh, leader of the Kooka sect, at once from the Punjab, and to send him to Allahabad for safety until the pleasure of the Government regarding his final disposal be made known.

I must that the action that I am about to take may receive the sanction of the Government, and that a warrant may be issued under Regulation III of 1818, for the detention in custody of Ram Singh and that of his Subahs who during the next day or two shall be apprehended and forwarded to the Magistrate of Allahabad."

DOCUMENT 5I

Telegram

From

Dated the 18th January, 1872.

Secretary, Punjab Government

To

(1) Home Secretary, Calcutta.
(2) Magistrate Allahabad; and
(3) Secy. Government North Western Provinces.

Ram Singh Kuka leader, with Lakha Singh and Saheb Singh, his Lieutenants forwarded to Allahabad, under charge of European officer and Gurkha Guard by this morning's train.

DOCUMENT 5 J

No. 1

Dated Ludhiana the 18 January, 1872.

Demi-official letter

From

Captain Menzies.

I myself was against Ram Singh being deported, but Mr. Forsyth said that he must send him off before he went out to Malerkotla. There are 40 Corkas at the Ambala jail and 50 here just as a reserve and under the latter I keep all arrested instead of letting them be put into the jail under the Daroga.

A few more records as available from the old newspaper reports are given below to enlighten the readers in regard to the proport on the Kuka movement had acquired. These reports also are suggestive of the inner story behind the movement leading ultimately to the deportation of Satguru Ram Singh Ji.

It is well known in the Punjab that Ram Singh had organised daks, and that the whole of his followers were devoted to him and to their new creed. The disturbances at Amritsar and Raikote were carried out by turbulent spirits it is true, but nothing was done without his cognizance and sanction. Of this there was not the least doubt And such being the case, the wonder is that he was not kept under stricter surveillance. Had he been removed to Calcutta, Singapore, or the Andamans we should not have had to chronicle the recent disturbances of which undoubtedly Ram Singh will prove to be the originator The fort of melodh was attacked on the evening of the 14th. This fort is in the Ludhiana district and is the property of a Sikh Jagirdar, Bhudden Singh. This gentleman was wounded and two of his men were killed. The Kookas lost one man. Soon after that, five hundred Kookas. attacked the Mahommadan town of Maler Kotla which is close by Mulloudh. Their object simply seems to have been arms. They seem to have forgotten Dehli and its camp, and the whole district inhabited tickly by Kookas was at once deluged by the soldiers of the Delhi army. It is not yet known what steps the army will take, but there can be no doubt that those steps ought to be such as shall lead to the extripation of the turbulent spirits who have been allowed to long their own way on the south of the Sutledge. Now that the Kookas have shown their true colours, Government has only one way open to it. Ram Singh must be removed, if not hanged. His followers, poor deluded creatures will share his fate, as they have now shown themselves only a religious gang of murders and revolutionists and must abide the consequences."

THE ENGLISHMAN

14th March, 1872.

Ram Singh, the Kookas chief arrived in Calcutta as a state prisoner on Monday evening and was immediately sent on to Rangoon. He was brought to Howarah with a servant, in charge of a European Police Officer and some native constables. He is a tall man over six feet height, and seem to be very old. His hair, beard, moustachers and whiskers are grey. We hope he will be carefully looked after and kept in Rangoon.

Punjab's Rolein Freedom Struggle

From an Article by

(Late) S. Partap Singh Kairon Chief Minister, Punjab

Namdhari Revolt

It is not perhaps very known that long before Mahatma Gandhi appeared on the political scene with his message of non-violence and non-cooperation, Punjab had its baptism of fire and suffering. In the sixties and seventies of the last century political agitation, as it is understood today, was completely unknown, because, the bureaucracy did not allow even the elementry civil liberties and even the slightest semblance of political consciousness was looked upon with suspicion. In this context the spirit of national revolt found its expression through religious movements of reformists and puritanical character. The Namdhari sect, founded by Satguru Ram Singh, was such a movement, and it believed in self-discipline and self-rule to the extent of preaching complete boycott of all institutions, even the railways and post offices started by the British governments.

A group of people like the Namdharis was bound to come into conflict with the authorities and the conflict did come in 1872 when some followers of Satguru Ram Singh were blown from the mouth of cannon at Malerkotla and Satguru was arrested, detained, and deported like Bahadur Shah 'Zafar', the last king of Delhi to Burma. The Namdharis had an organisation of their own functioning under the 'subas' which was suspected of being a parallel government, and it was suppressed and for more than fifty years Bhaini—headquarters in Ludhiana district of Satguru Ram Singh—remained under police occupation.

Teaching of Satguru Partap Singh Ji

In the words of Master Nihal Singh

-These teachings were conveyed to All India Newspapers Editors conference held in The Indian International Ball, 40-zodhi Estate, N. Delhi, on 21-2-81.-

—Editor.

I feel privileged amidst the man of letters and dignity who have assembled here to discuss how the ills of the society can be remedied. In my humble opinion Indianism and imparting of true education can undo all not. Press can render valuable services to the ailing generation. With your pen which is mightier than sword can force even the Government to do justice to the common man. It is a pity in the dazzing light of Science and vast knowledge there is pitch dark inside the souls but your pen can create wonders.

Passing through the present circumstances one is shocked, what is state of such ill? Whether at home or abroad, there is a general slaughter or morals. Man, the crown of creation, does not feel low of his conduct. Who is to be blamed? I think it is India, the land of Rishis and sages on which the responsibility for this all degradation falls. It is so because the press and the pen have totally failed to spread the light. Our Dailies, Weeklies and Monthlies are heedless to the happenings around.

Bharat has lost her rich heritage and is bankrupt of her culture. No pride is felt on those treasurers of ethics of ancient times. It was a glorious time. What a fine literature was ours. The society was contennted and carefree. But now the splendour is fast disappearing. I think it is so, as the Lord Macauley is procuring and becoming the master of minds. The path shown by the sages is lost in the wilderness. There is another sad fact that our sources of inspiration is diverted. It was Bharat to guide and teach. But at present it is very painful to note that the new generation is blindly plunging into deep, dirty and dark ditch, and calling the West to pull them out. What a mental slavery! Eagerness to learn from Shakespeare, Tennyson, Shalley or Milton is growing popular, while little love for Kalidas, Vyas, Tulsidas and Bhai Gurdas is manisfested. Our rich lore of the Vedas, Uparishads and the Holy Granth is lying in negligence. It does not mean that we are enemies of those western scholars at all. We pay due regards to them. They did awaken the conscience in slumber Sciences is the most useful knowledge for humanity, but its usefulness can be enjoyed only if there is softness in the corner of the heart. Once Vinoba Bhave warned the elders that science plus religion is peace and prosperity, while science minus religion is nothing more than total destruction. It is only the enlightened who can make the best use of this gift.

No doubt, techniques and mechanism are to be gained from the West, but it should not be at the cost of Indianism. If this goes on so, Bharat will kiss the dust and world abroad mock at. Bharat kept alive under aggressive invasion and tyrany of the Mughals, the Turks, the Huns and underwent mountains of hardships, but did not yield Her moral courage made swim across the ocean of sufferings. In free India the youth is cowardly turning back towards the Godmen, like Rama, Krishna, Guru Nanak, Guru Gobindi and Guru Ram Singh. Even Gandhij whose man-sized portraits are tastefully decorating the walls of Parliament and other public places. But the path shown by them is badly rejected. Big statues of Shivaji and Rana Pratap are erected, but their pious ideals are seen nowhere practised. Today Bharat is marching fast towards sandy deserts. O Wise! Save! Save! Save!

During the British regime we fought against drinking. Licivor shops were boycotted. So a multate young men and women bore the pangs of imprisonment. Thousands breathed their last in the dark cells. But today wine shops with attractive sign-boards, are found in every nook and corner of the towns near educational institutions, bus-stops and near hospitals. Messrs I request you to raise world-wide voice against them. Many die of adulterated alchoholic drinks. Instead of discouraging this voice practice compensation for such moral-less deaths is suggested. It is the press to condemn.

Encouraging the poultries, piggeries and fisheries is contrary to our heritage. Rather these would disturb our minds and make us behave unfriendly with each other. There is plenty of vegetables, milk products, etc., for

our meals. Ending the lives of the animals and birds in any manner is a direct crulcty, it is beyond our right and which is deadly against the natural justice.

The road accidents, broad-daylight robbery, murder and general rapes, should be the common topics to reprove. Some Weeklies give publicity to films once a week. It is not proper for them. At the same time, these dailies bring forth some incidents of morality, This is commendable. But the film editions are much more fascinating. This industry can be helpful in agriculture production, improving the health. Discouraging of blue films must be on the increase. That is huge waste of health, wealth and morals.

Governments make lawe about abortion. Such laws must be sharply criticisad. It is the duty of the Press to raise a voice against the enactment of such unhealthy laws. Bad journalism faulters on such occasions. There is rending cries about black money. It is a pity that Lords of Black Money have commanding influence in every walk of life. Such persons should be exposed.

There is dire need for family planning, But the techniques are borrowed from the West. Why does not India encourage Brahmacharya. Adoption of such saintly steps can set things right and can lessen the burden on National exchequer. Millions of dollars can be saved by taking the advantage of this device.

Worthy Journalists! Come forward to remove the big blots on the Society and inject the sound quality. Make a little sacrifice of money. This will help you earning much more. Your precious writings may change the whole image. Mr. R.W. Emerson has rightly said:

Not gold but men can make
A people great and strong
Man who for truth and honour sake
Stand fast and suffer long.

The Government on one hand advised and persuade the people to have fish or eggs in meals and on the other hand loops or undergo operation for sterilisation. What a strange logic? It is merely adding fuel to the fire. It is all unhealthy, unnatural and unwise. Why does not India encourage Brahmcharya.

In the end, I would request the eldars, the young and the well-wishers of humanity to follow the path of those who suffered for their convictions and discarded earthly pleasures. This, I am sure, will lead us to a peaceful life and everlasting glory here and hereafter.

SIKHISM

SATGURU PRATAPSINGH MAHARAJ.

I am very glad to know that World vegetarians are meeting together to support the cause of *Ahimsa*.

Our religion is based on the just cause of *Ahimsa* (Daya). As has been stated by Guru Nanak Sahib: "Dhol Dharam daya ka puur". All our Gurus right from Guru Nanak Sahib to Satguru Ramsingh and Satguru Harising have advised the human being to be kind to all the creatures of the Almighty. Without *daya* even a notable saint is a butcher: "Daya bin sibh hasai." Guru Gobindsingh has also stated that God is not pleased with those who kill the Atma: "Tin te kahan parmatam raji; atamghati dhroh jin kia". Guru Gobind Singh has further emphasized a *khalsa* is he who has *daya* and is an opponent to *himsa*. Apart from this, Guru Gobind Singhji has stated in *Zafar-Nama*: "You should not use your sword fearlessly to kill others; otherwise you will also be killed with the invisible sword of God." Our fifth Guru, Arjan Devji, has advised us: "Duukh na dai kise jia; pat sion ghar jawo." Guru Nanak Devji has further stated: "Whosoever kills the others, he is also liable to be killed, and will never be forgiven by the Almighty." Bhagat Kabir, who is given high esteem in the minds of Sikhs has also given his verdict against those who take either *jhatka* or *kutha* and claim themsleves innocent as compared with each other: "Un jhatka un bismal kia; daya dohan te bhagi; kahat kabir suno bhai sadho; aag dohan ghar lagi."

Last of all Satguru Ram Singh and Satguru Hari Singh surpassed all, when they ordered their Sikhs, not to take even water from those who do *himsa*. In this way numerous quotations can be given from the sayings of all our Gurus which are contained in Sri Granth Sahib and the granths of Guru Gobind Singh.

If we see it from the strength point of view, vegetarians. All the Sikh Guru and Sikhs of their times were pure vegetarians. They were so strong and the fact that they over-powered the Mughal force is not concealed from anyone. Namdhari Sikhs who are pure vegetarians defeated all the tug-of-war teams of the British empire in 1911. Even now there are vegetarians who have marvellous strength compared with non-vegetarians.

I express my earnest desire and prayer to God that He may give every success to the Congress to spread their ideology throughout the world and bring non-vegetarians to the right and just path of *Ahima*.

Late Sri Satguru Partap SinghJi with the Late Baba Sawan SinghJi head of the Radha Swami Sect.

Pt. Jawahar Lal Nehru, Mowlana Habibu Rehma, Master Tara Singh and Kitchlu with Satguru Pertap Singh Ji at a get together at Sri Bhaini Sahib.

Guru Ram Singh's Political Philosophy

By AZAL, M.A.

Never in history has the inception of a nationality been so dramatic, so sudden, as the birth of the Khalsa around the Baisakhi day of 1699 which fell in March, then. The drama was enacted by Gobind Singh, the tenth guru of the Sikhs. At a congregation, He announced that only those who could literally sacrifice their lives over Him and His mission would hence forward be treated as His true followes. He enjoined upon all the newly created disciples to wear the same type of dress, to eat the same kind of food, to follow the teachings of the gurus alike, and to fight the tyrants unitedly. Thus, He bestowed on them, sans independence, all the other ingredients of a nation—one religion, one culture, one political aspiration, one language and one history and even the same oneness in their outward apperance with their beards flowing and the hair of the head allowed to remain uncut.

This millitant nation struggled for the creation of a separate state and achieved its aim at last. The Misls (a sort—of district States) were formed by the Sikhs over most of the area, now called Punjab and Haryana. On the ruins of some of these Misls was founded by Maharaja Ranjit Singh, an empire which created in the Sikhs a kind of pride, for they had now a homeland, a powerful, completely independent and rich State. The political aspirations of the Sikhs are similar to those of the Jews. The latter have an isreal which they own today with pride. The Punjabis too once had such a State, but were deprived of it in 1849 after the death of the Maharaja and, subsequently, as a result of the annexation of Punjab by the British. Hence the Sikhs have pursued a struggle for a sovereign Punjab or, later, for an independent or autonomous state. To resurrect the Khalsa and to regain the lost independence had thus risen in the post-Ranjit Singh period, a socio-political sect which crusaded against the Muslim and the English tyranny. These Sikhs were called Namdharis and their campagin "Kooka movement."

Originality of Thought

Guru Ram Singh of Bhaini, the founder of the movement, was endowed with originality in political thinking. He devised novel ways of fight against the Government. His boycott of a government's goods and services had never been tried in history earlier except in the USA by Henry David Thoreau, Guru Ram Singh's contemporary, who fought as an individual a war against his government, but in a little different manner and in a different context altogether.

Thoreau and Guru Ram Singh never met. The possiblity of their having exchanged ideas could, therefore, never arise. The Guru's was a formidable organisation to back him, while Thoreau's was a lonely voice in the wilderness.

Another boycott movement of this nature was later launched by Mahatma Gandhi who must have taken a cue from the Kookas. He emulated Guru Ram Singh and asked his followers to non-cooperate with the authority. But while with the Kookas it was a religion to obey their Guru in the same fashion as their grandfathers had obeyed Guru Gobind Singh, with the followers of Mahatma Gandhi it was a mere political expediency and not a matter of religious faith. So, to draw a comparison between the two would be unnecessary. Gandhi was indeed a follower of Guru Ram Singh, in a away.

However, the late President of India, Dr. Rajendra Prasad, compared the two movements in an article in March 1935, published in Satyug, and said "Guru Ram Singh believed in political freedom as a part of religion. The organisation of the Namdharis became considerably strong. The boycott and non-cooperation, which Mahatma Gandhi started so vigorously in our own times, was preached fifty years ago by Guru Ram Singh for the Namdharis."

The united resistance put up by Guru Ram Singh's followers created once again a sense of nationalism among them which was, however, limited only to Punjab then. But after Him, in the wake of the Congress movement the scope covered the independence not only of their "country", which during Ranjit Singh's times Punjab was known to be, but the whole of India.

Seditious Guru and His Mantar

It is interesting to note that during Guru Ram Singh's times there was no distinction between the ordinary Sikhs and the Namdharis, though a Sikh or a Non-Sikh had to appear before the Guru to become a Namdhari, to renew his faith in Him and His campaign and get "rejuvenated" after taking from Him Gurmantar at a ceremony. The Gurmantar was a packed militancy "First consent to death, give up the desire to live, become the dust of the earth; then come to me."

The belief was that Guru Ram Singh was the reincarnation of Guru Gobind Singh. And only those among the Sikhs who, after having been torn apart from Guru Gobind Singh during hundred and fifty years of the Guru's absence, had fallen a prey to complacency, did not participate in this movement. Some of such callous Sikhs acted even as British spies against the Kookas.

Dr. Fauja Singh Bajwa refers, in his "Kooka Movement", to Attar Singh's "Sau Sakhis" and says that "there were letters in circulation based on the Sau Sakhis which referred to a prophecy, presumably of Gobind Singh, saying that He would be reborn as Ram Singh." Dr. Bajwa quotes Government records and says that "Guru Ram Singh's disciples actually believed him to be Guru Gobind Singh, risen from the dead again... The opening lines of one (sakhi) intercepted by the British in 1863 read as follows:

Guru Gobind Singh Sahai. I, Guru Gobind Singh, will be born in a carpenter's shop, may be called Ram Singh. My house will be between the Jumna and Sutlej Rivers."

Seen in this context, it is imaginable how powerful had been the organisation of Guru Ram Singh.

The Guru was a former soldier in Maharaja Ranjit Singh's army but had left the service in 1845, six years after the Maharaja's death, and had settled in Bhaini, a village near Ludhiana (Punjab) which was his birth place. He was saintly, popular and an extremely good organiser and a trained soldier. Disgusted with the affairs, firstly under the successors of Ranjit Singh and, then, under the British rule in particular, he decided to overthrow the British regime.

Political Resurrection of a Nation

With this background and this end in view, at the age of 41 Guru Ram Singh started the movement. The Namdharis carried with them Lathis. Probably expediency had demanded the kirpan's abandonment.

They were enjoined to wear a woollen mala and white clothes. To lend them a sense of belonging to one nationality, the Guru further enjoined upon them to tie their turbans in the particularly old fashion following the Sikh Gurus. The disciples were also known as Sant Khalsas, Namdharis or Kookas, a derivation of the word "kook" —cry for freedom. Guru Ram Singh unfurled a white flag on that occasion.

The white clothes, the wollen mala and the abandonment of the kirpan, according to some historians, were symbolic of the Namdharis' faith in a non-violent and non-political creed.

A non-violent struggle could, no doubt, be conceived of only in India because of our past heritage. But, it appears incredible that non-violence with the Kookas was an unshakable principle, though as a matter of policy, when exegencies so demanded, they could resort to non-violence. The Lathi, Ghandi Ka Pathi, (a war poetry of Guru Gobind Singh), regular "gatka" exercises carried on by the Kookas, all bespeak of the militant nature of the Kooka movement. Then, in skirmishes with the British or the Muslims they often used weapons other than the lathi.

And, therefore, those who suggest that the Kooka movement was absolutely non-violent and thereby non-political are mistaken grossly. They probably ignore the fact that the Chief of the Kookas had established contacts with foreign countries with a view to taking their help for the emancipation of Punjab. The Kookas had a well-knit organisation throughout the State. If they had not entertained political aspirations, the British Government would not be scared of them, and scared so persistently almost for one hundred years, persecuting and prosecuting not only those who fought against the British openly but also their kiths and kins and even their progeny.

There are indications that from 1841, the supposed date when on Guru Ram Singh was descended the divinity of Guru Gobind Singh, through Guru Balak Singh of Hazron, the British started keeping a constant vigil over Guru Ram Singh and, later, over the headquarters of the Kooka movement. They shadowed the individual Kookas too. This fright and these precautions on the part of the Government were not baseless exersions, nor were they un-understandable, contextually.

This attitude of the British also brings to light the fact that Guru Balak Singh was also under surveillance. Was the saintly man militant in reality? Or was his erswhile contact with Guru Gobind Singh (denied by most of the anti-Kooka historians) the cause of the British suspicions?

It also reveals another hidden actuality, according to the Kookas, that Guru Gobind Singh did visit Guru Balak Singh in disguise long after His (Gobind's) "supposed" date of death. The British must have taken the earlier link between Gobind and Balak as inimical to their interests and decided to curb those who believed that Guru Gobind had not died at Nander in 1708—9.

According to Kuka papers quoted by St. Nidhan Singh Alam in his "Yug Pultaoo Satguru", the Lt. Governor of Punjab, especially deputed Greene, Asstt. Suptd. of Police of Attok, to be vigilant about the Huzron activities, Balak Singh not only converted Guru Ram Singh to his faith but also some other fellows along with him whom he ultimately passed on to Guru Ram Singh as His disciples. Bajwa too hints at Balak Singhs, associations with the Politics of the country.

Thus, the movement was basically political. On the very day of its inception the movement had a flag which was hoisted by Guru Ram Singh and under which the whole nation gathered together.

Punjabi Cult

The nation, it may be understood, at that time did not imply the Sikh nation alone, for the Sikhs were merely the protectors of the lethargic among the population of the punjabis.

The whole people having faith in Him was not supposed to have joined the rank and file of Guru Ram Singh's army, as during Guru Gobind Singh's time, too, the army was not supposed to have been so intensively organised as to mean the recruitment of each and every human being in Punjab. Even a moral support to the army was welcome to Guru Gobind Singh and Guru Ram Singh. Those who did not oppose them were considered their followers though they were supposed to be passive followers and not active ones. When the Muslims like Pir Budhu Shah joined Guru Gobind Singh with a contingent, the Pir did not resile from his religious faith. His offer, militarily, was gladly accepted by the Guru. Similarly Banda Bairagi, who is known as the Guru's disciple (some, however, suggest that he was Guru Gobind Singh himself in the garb of Banda Bairagi) had refused to take amrit at Amritsar when he himself along with his followers was asked to be baptised formally in Harmandir (Bhai Parma Nand.)

Then, there was never any animosity between the non-Sikhs and the Sikhs, for in the same family there could be two members adhering to two different faiths and still live together.

A separate Sikh nationality was carved out of the nation of Punjabis by the extensive labour of the British Government which spread disaffection among the Sikhs of the Gurus with hair on and those with their heads and chins clean-shaven. The disaffection was well administered. An organisation like the Singh Sabha and some leaders from among the Sikhs were created by the British, to help them in the same fashion as were Sir Syed and his organisation created from among the revolting Muslims of 1857.

Now the result has been disintegration. The Sikhs and the Non-Sikhs do not enjoy the same affection with one another as was expected of them in those days. The Kookas stand between the two sects. Their political aspiration now is not singularly old Kooksism. Their's is now a purely religious sect and they have merged their political interests with the political interests of the other people in the country.

Did Gandhiji Learn from Namdharis?

by Roshan Sharma, *M.A.*

Exactly a month before the first round in the Mutiny or the First War of Independence (1857) was fired at Meerut, Guru Ram Singh had founded a socio-political sect, the "Namdhari", in Punjab to fight the British through non-violent means. Namdharis were in fact the originators of the ideas of non-cooperation, swadeshi and civil disobedience, which during our times were adopted by the whole nation under Gandhiji's leadership. Gandhji was, it is beleived, greatly infunced by the Namdhari philosopy.

Dr. Rajendra Prasad, in an article in an issue of the Sat Yug, a Hindi journal, in 1935, compared Guru Ram Singh's movement with Gandhiji's and said, "Guru Ram Singh considered political freedom as a part of religion. The organization of the Namdharis became very strong. The movement of boycott and non-cooperation, which Mahatma Gandhi started so vigorously in our times, was preached by Guru Ram Singh in the second half of the nineteeth century. He also mentioned that the Guru's non-cooperation movement, contained the following five principles: (1) boycott of Government services; (2) boycott of educational institutions run by the British Government; (3) boycott of law established by them; (4) boycott of foreign clothes; (5) disobedience to Government orders which were repugnant to one's conscience.

The Namdharis adhered to these principles religiously until the banner of Independence was unfurled on August 15, 1947. Like the descendants of Maharana Pratap, the Namdharis or Kookas, as they are called, steadfastly clung to their faith so much so that Namdhari Gurus and their sons opted to sacrifice their education and all necessities of life made available to them by a foreign Government. A Namdhari never learnt English. He never made use of the Railways or even the postal services. He never attended Government aided schools before independence.

Postal Services

The Namdharis maintaned a well-organized free postal service, which even the British envied. This service, was conducted in relay by runners, and letters reached their destinations in all corners of Punjab within the scheduled time. This practice was abandoned only after independence.

This century-long campaign against a foreign rule is also known as the Kooka Movement. The term 'Kooka is a derivation from the Punjabi word "Kook" meaning screaming. Namdharis screamed at the top of their voice while reciting hymns, while bathing, or performing religious services.

The Kookas retain their separate entity and are united.

Although an offshoot of the Sikh community, they are easily distinguishable by the simple "pugree" which is different from the fashionable headgear of the modern Sikh.

Unlike the Sikhs, they believe that the divinity of Guru Gobind Singh descended to Guru Balak Singh and thence to the latter's disciple, Guru Ram Singh, who passed on the "gaddi" to his brother, Guru Hari Singh. Guru Pratap Singh the fourth temporal and secular head of this line, passed away a few years ago, leaving the leadership of the sect to Guru Jagjit Singh Ji.

The Namdharis are strict vegetarians and teetotallers. A Namdhari's performance of "havan" and his reverence for the Vedas and the early Hindu "avatars" place him somewhere between a Hindu and a Sikh in religious nomenclature. They strongly belive in cow protection. The Namdharis are denied the right to spend more than Rs. 13 on a marriage. Many couples got married during the Kooka conference held in Delhi recently and the expense was only Rs. 1.25 per marriage.

Guru Balak Singhji hailing from the NWFP was a pious soul. He attracted eminent devotees from far and near. Satguru Ram Singh ji who came from Punjab, became Guru Balak Singhji's most trusted disciple. Satguru Ram Singhji earned the name for himself and held the spiritual 'gadli' after Guru Balak Singhji's death. This also implied

political headship of the Kookas.

Satguru Ram Singhji was born on Basant Panchami Day in 1816 in a small village, Bhaini Sahib (Ludhiana District), in a family of carpenters. In his youth, he joined Maharaja Ranjit Singh's army and fought in the Anglo-SikhWar of 1845, at Mudki. Satguru Ram Singhji had resigned his job under Guru Balak Singji's influence.

After the annexation of Punjab in 1846 and banishment of the last Sikh King of Punjab, Dalip Singh, the British were consolideting their political power in Northern India. The Kookas strongly resisted under the leadership of Satguru Ram Singhji who ably administered the 22 subas (districts) whose de facto head he was. The apex of these was the headquarters at Bhaini Sahib.

In these subas, old Government records show, "Guru Ram Singh abolished all distinctions of caste among Sikhs; advocated indiscriminate marriage of all classes; enjoined upon them to shun drugs; exhorted his disciples to be clean and truth telling."

Suppression

Within seven years of its inception, the movement claimed three lakh followers. The British Government, alarmed at the rapid growth of the movement, took very strong measures to suppress it from 1863 onwards.

Satguru Ram Singh was ordered not to move out of his headquarters. All social and religious gatherings of Namdharis were banned, police and petty village officials were ordered to keep a strict watch over the movements of individual Namdharis.

Despite the strict Measures taken by the British Government Namdharis were so active that their movements for carrying messages and letters could not be detected. The following caption from letter dated 7th September, 1863, From a Railway Officer Addressed to the Viceroy would reveal the Manner how they carried on the messages etc.

"The Kookas have a private dak of their own going about with letters and messages. The dakwallah is entrusted either with a letter or verbal message; this man goes in great haste to a certain stage, there he is relieved by another, who takes from him either the letter or the verbal message, their strict order is not to exchange a syllable with any individual whilst conveying news. We ought to be very careful now-a-days."

This upset the British officers, who saw in it "grave signs of the growing influence" of the Kookas. The rulers were also alarmed at Kookas' joining in great numbers the armies of some princely states with a view to getting military training.

Arrest

An enquiry into the political activities of Guru Ram Singh and his followers was instituted by the Government in November 1871 through a British agent, Raja Shivraj Singh of Kashipur. The report urged the "desirability and necessity of deportation of the Namdhari Guru and the Chief organizers to places far away from Punjab, and the adoption of oppressive measures against the sect, as the nature of the movement was political and dangerous." The Raja also reported that he had met Kirpal Singh and the younger brother of Tantya Tope.

Guru Ram Singh with ten subas was arrested under the Bengal Regulation Act of 1818 on the same charges as were levelled against the last Mughal Emperor of India. The Guru was deported to Burma and kept in the same jail where Bahadur Shah Zafar passed his last days in captivity.

In order to make his political programme a success, Guru Ram Singh had spread his sphere of activity to Nepal, Bhutan and Kashmir. Contacts were made with rulers through Namdhari "embassies". Guru Ram Singh is also stated to have had close contacts with the Rani of Jhansi and other leaders of the 1857 rebellion. Even from jail, the Guru exchanged letters with Russia through the Governor of Russian Turkertan.

In 1878, the British Government unearthed a Kooka plot against the Government. Gurbachan Singh Kooka was penalised for carrying a communication from the Guru to Russia. Guru Ram Singh was then removed from Rangoon to a horrible jail in Mergui.

Then came Guru Hari Singh, Guru Ram Singh's successor, who for 21 years was not permitted to move out of his house except on two occasions. He died in 1906, and was succeeded by Satguru Pratap Singh.

During the First World War the British Government tried to appease the Namdharis and offered vast land grants and other concessions in return for a statement in favour of recruitment. The offer was declined with thanks. On this the British Government again mounted repression.

When the non-cooperation movement was started under Gandhiji's leadership, the Kookas joined it. They were happy that Gandhiji was trying to follow the teachings of their Guru who used to say that 00 beads of his

sacred woollen "mala" were more powerful and more effective than an equal number of bullets. Herein lies the spirit of non-violence which, for the first time, and during the darkest period of India's history of slavery, was applied by the Namdharis. Gandhiji took a cue from them and modified the campaign to revolutionize the social and political structure of India.

Dr. Gorden Lato, President of Vigiterian Society, welcoming Sri Satguru Ji.

Vegetarianism in Sikhism

By

SWARAN SINGH SANEHI

Academy of Namdhari Culture, Shahpur

Sikh scriptures support vegetarianism fully. Sikhs from the period of Guru Nanak had adopted the Hindu tradition and way of living in many ways. Their disliking for flesh foods was also a part of the same tradition and way of living. Guru Nanak considered the meat eating improper for the meditators particularly.

SIKHS from the period of Guru Nanak, the founder of this religion, had adopted the Hindu tradition and way of living in many ways. Their disliking for flesh foods was also a part of the same tradition, which was started in Sikhs by Guru Nanak. He started the preaching in favour of vegetarianism in his young age.

In the ancient writings, the seven things are declared to be untouchable and impracticable and the meat is on the second number in that list. Though the Sikhs in general have started advocating the flesh eating also in the names of the Gurus but the reality lies the other way. As a matter of fact, Guru Nanak had preached and practised the vegetarianism from his childhood. When his parents wished to put him the sacred thread in his early age they brought some goats too to be slaughtered on the occasion. But the Guru objected to all that and on asking by the elders, he said, "If after putting this thread on, one performs irreligious deeds, if he performs the violence only for sake of money, should he be called a Brahman or a butcher? "Then Guru Nanak asked them to free the goats and after all the rites the food was served to all the visitors but that did not include the meat. "Make mercy thy cotton,........." is a famous verse uttered at that time which is included in the *Holy Granth*.

Guru Nanak saw the same soul in every creature. So he advocated mercy for everyone and called him a 'sinner' who cut the throats of the animals. In the *Japji* (p. 4) he said:

Countless are those who commit the
crime of cutting throats.........
Countless are the sinners who pass their
lives in sin.

During the tour of Mekka and Medina, two Mohammadan shrines, he was questioned about the killing of cow and pig; because the cow is considered a sacred animal by Hindus while the pig by Mohammadans. Many Indian meat-eaters like to cut the pig while the Mohammadans to the cow. But the undaunted Guru Nanak said, "On account of their mutual opposition the Hindus and Mohammadans began to fight. The former killed the swine whereas the latter slaughtered kine. Both of them were guilty of sacrilege as the slaughtered animals could not be revivified. In the court of God both are suffering severe punishment."

Guru Nanak set examples for us. He never accepted the offerings from the flesh eaters. During his tour, he visited the land of King Devloota who was a meat eater and yearned for the human blood. He wished to make Guru and his companions his victims but could not. At last he fell on the Guru's feet for forgiveness. After all this, he requested the Guru to accept the meals from him but the Guru refused saying, "First of all abandon the meat eating for which you destroy the creatures. Otherwise I will never eat from you." Devloota accepted this condition and then Guru accepted his offerings of fruits only.

The *Holy Granth* is a sacred book of all the Sikhs whether they are meat-eaters or vegetarians. It contains numerous such verses which forbid the animals' killing and meat eating. Even the hunting is condemned in one verse. Another verse says, "You slaughter the creatures and you say that you have performed a religious deed, then what will the definition of a mum be? And if you consider yourself a saint, who will be the butcher?" (*Holy Granth*, p. 1103).

God is omnipresent. All accept it. But when cutting the throats—they forget this. A verse written in the

Holy Granth (p. 1350) says, "Don't falsify the scriptures of vedas etc. The lier is he who does not ponder over the writings contained therein. If you profess that God is omnipresent, why do you kill a hen?',

Bhai Gurdas is a famous Sikh author who wrote the first copy of the *Holy Granth* at the dictation of the fifth Guru. He writes in his writings, about the meat eating. He has told a story of a goat which says that she did no harm to any one and ate only the plants but her offspring is slaughtered. "What will be position of those who eat the meat after cutting throats?" That is a good sermon given through the goat.

There is mention of the things prepared in the Guru,s kitchen also. But meat is not mentioned in that. Besides this, there is the references to the bards who requested God to fulfil their needs by giving them their requirements. These contain even the small things too but they wanted neither goats for flesh nor hens. On the contrary they wanted the buffaloes and cows for milk.

Some flesh eaters say that the tenth master, Guru Gobind Singh had eaten the flesh. But in his writings he pleaded to be merciful to other creatures. At one place he warns the human being in these words, "Don't cut the throat of others so mercilessly; because one day, your own neck will also be cut by the Divine sword." As a matter of fact, the mercy is preferred to the holy pilgrimages and bathing or donating money at such places. Guru Arjun has written that he, who has mercy upon the creatures need not go to the holy places (which are counted 68) and give there donations.

Satguru Ram Singh, who is known for founding the Namdhari Sikh community and launching the first Freedom Movement in 1857 revived the same principle of non-violence in the Sikhs. Once he was travelling through the district of Amritsar when the bridle of his horse was handled by a flesh eater, Sardar Sidh. He requested Satgurji to accept the meals from him but Satguru Ram Singhji, objecting to his urge, asked him to get rid of flesh eating first. That Sardar showed inability to comply with this. Satgurji boldly asked him to loose the bridle then and leave the place.

At present, Namdharis or Kukas are the only Sikhs who are staunch vegetarians and teetotallers. They are not permitted to drink the water from the tap because that has a little part made of the leather and cannot be pure according to them. Namdharis are, in the words of *Encyclopaedia Britannica* "who professed to be ethically strict followers of Govind Singh . . . ."

Sikh scriptures support vegetarianism fully.

From the point of view of Sikhism

OUR DIET

For sustenance of life, food is as essential as water to the fish. Unfortunately, this matter has not become the theme of the consideration of the man in the street that which form of food is needed.

This is the general view of the sensible persons that, to lead a happy life, moral character is pre-requisite, which can only be attained through sound health. Simple and nutritious food leads to sund health. Only vegetarian food had been predominant in India since the times immemorial. Developed brains, happy and long lives and sedate temperaments of those people were the results of this kind of diet. It is not only the Indians but also the foreign intelligentsia who is of the view that to take life of a creature for one's own pleasure is the greatest sin.

There exists no religion, according to my view, the principles of which allow meat eating. Vedas are considered to be the oldest writings. In these writings, not at one place, but at many a place, the killing of animals and birds is strictly prohibited. Uparishadas also don't advocate the killing of animals in any way. In Manusamriti, slaughter of living beings is highly condemned. If any verse is found now in favour of flesh eating in the Upanishadas or Smritis, it may be considered outcome of selfish motives of the Vam-Marga (a movement which termed bad names as good ones), or copy of that movement. That was the period when the holy books were tampered with and illegitimate material was inserted into them. It is a pity that the practice of tempering with the holy books still continues.

Eating of meat is one of those seven vices which were strictly forbidden in our civilisation. 'One who eats meat of a creature who is born by conjugality of couples will not be absolved of the sin and saved from the tortures of the hell.'

Under the new but harmful ideology non-vegetarians in India have started preaching in favour of flesh eating

under the plea that Gurus, Spiritual Heads and Prophets had allowed it. In the ancient times, it is learnt, the animals were sacrificed in religious performances. Such performances were deemed complete and accepted by the Diety only when the sacrificed animal was again brought to life. That is why His Holiness Guru Nanak Dev wrote "Only those who can bring the slaughtered creature back to life, have the right to eat flesh." Guru Nanak Spent more than one year amongst the Mohammedans of Mecca where he neither himself took meat nor allowed others. Further, in a discussion with Rukandin, a Mohammedan Magistrate, he said, "Throats of the creature are cut only for the sake of taste and lust. The victim will, no doubt, reciprocate and become the killer in the next birth, and thus the cycle goes on. This process will come to an end only on the dooms day and not earlier." How could, therefore, Guru Nanak allow meat eating when he inflicted such punishment to the offenders. "Cruel people who oppress the poor creature will be thrown in the inferno where they will be tortured like a thief."

Many Hindus and Mohammedans consider no crime in eating the flesh of the pig and cow respectively. But in a discussion with Mohammedan Spiritual guide, Bahawuddin, Guru Nanak said, "Innumerable misfortunes fall on those Mohammedans and Hindus who kill cow and pig. And, the power and cruelty shown on the poor is also a sin. They eat the flesh of mute creatures. But all are created by the God; that is omnipresent. So those bodies should not be slaughtered."

When the parents of Guru Nanak were going to put, according to Hindu rites, a sacred thread to their son, the pandit asked to bring the he-goats. Then Guru Nanak opposed and said, "Would you call them pandits or merciless wretches who, while putting this sacred thread on their person indulge in misdeeds, resort to violence and irreligious activities just for the sake of money? They will receive punishment at the hands of the angel of death."

Once Guru Nanak came across with the meat eater King Devloót. Influenced by his divinity, Devloot requested that he may dine with him (Devloot). On hearing this, Guru Nanak replied, "First of all, abandon the habit of meat eating." Solacing him, Guru Nanak remarked, "If you abstain from violence, you will, no doubt, get your subsistence." On hearing these words, Devloot adopted the habits of a saint. Sermonising the King Shivnabh of Sangladeep, Guru Nanak forbade him from doing violence even by words, deeds and thoughts.

Sheehan Uppal, a follower of Guru Angad Dev; successor of Guru Nanak, was bringing one hundred he-goats to be slaughtered on the occasion of certain rites of his son. On the way he met Guru Angad Dev. Refraining him from violence, Guru Angad Dev said, "You are putting heavy burden of sins upon your-self by slaughtering all these creatures. At present it seems easy to perform this action, but you will be thrown into the formidable hell in the long run. None of those will come to your rescue for whom you commit all this sin." Sheehan then liberated all the he-goats. Guru Gobind Singh also wrote, "Don't cut the throats of the other creatures remorselessly..........".

Holy Granth Sahib is composed of all such verses as advise us to keep away from flesh eating. Kabeer, a famous devotee, has written, "Don't say that Vedas or Katebas (religious books of Mohammedans) are untrue, but liar is he who doesn't ponder over the writings of those. If according to you the God is omnipresent, why do you kill a hen!" In another verse he writes, "After killing a creature you say that you have done a religious deed. Then which will be the irreligious one? And if you declare yourselves as hermits, then who will be the butchers?"

Bhai Gurdas, Chief Sikh Historian and theWriter of the Holy Granth, had opposed flesh eating. In the words of a goat he said, "We, the goats, eat plants and grass and yet our throats are cut. What will happen to those who eat flesh by cutting the throats of the creatures!"

What should be eaten then?

His Holiness Guru Nanak said, "To include in our food any other thing except the water and the corn is illegitimate." As, according to him, "Meat is not at all an accepted food for the meditators."

In Ode of Ramkali, (written by Sata and Balwanda in the Holy Granth), items of food, which were used in the refectory of Gurus, are indicated. All of them are the vegetarian ones. They said, "Delicious food made of rice, milk and ghee, is served in the refectory of the Gurus." And "The people take the things prepared with white flour and ghee."

Kabeer, the same famous devotee, had begged something from God. "I beg two seers of flour, quarter seer of ghee and little salt, half a seer of pulses. These will keep me alive for both the times, i.e., morning and evening."

Dhanna, another well-known devotee, demanded from his Diety. In his request as written in the Holy Granth. There is no demand for meat, chickens and goats. On the contrary, it consisted of pure vegetarian articles. "I beg pulses, flour, ghee, corn of good quality...............Milch cow and buffalo. These will make me happy."

It is self-vindicated truth that there is no order in the Holy Granth which allows eating of flesh. All the sam, after His Holiness Guru Gobind Singh, almost all the Sikhs became irreligious. Only two and a half (half means that the third person had adopted the religous principles partly) persons came into contact with H.H. Sri Satguru Ram Singhji. Viewing the decline in the character of the public in general, H.H. forecast the bad futu of the country. To impart them the character of Sikhism he refounded Sikh religion on 13th April 1857 which afterwards has been termed as 'Namdharism'. The fundamental principles were similar to those of Guru Gobind Singhji which meant total abnegation of meat, wine, eggs and tobacco etc. After spending a considerable time, luxuriously and unorthodoxly, most people considered these religious principles very impractible. But Giani Gian Singh, a learned Sikh Historian, wrote much about His Holiness and his movement. According to him, meat was included in the list of those things which were strictly forbidden by His Holiness. It is written in the Holy Granth that God can't be attained by refraining from the corn. But it is not written anywhere that the attainment is impossible by abstaining from meat eating. It means clearly that corn is necessary for the living beings.

Once, in the famous town of Amritsar district, i.e., Rajasansi, a nobleman caught the briddle of the mare of His Holiness Sri Satguru Ram Holiness ordered him to promise to keep away from meat and wine, First of all. When the nobleman explained his inability to accept this order, His Holiness said boldly. "If you can't abstain from these things, then get your hands off the briddle." He left the place without taking meals from a non-vegerairan home.

At present too, all the conditions are same for him who embraces Namdharism. That is why, Namdharis are renowened for their vegetarianism. My opinion is that if the vegetarians do not accept food and money from a non-vegetarian, directly or indirectly, we, the vegetarians, can make the remarkable progress.

We, the Indians, accept Mahatma Gandhi as the Father of nation, but perhaps do not consider it our duty to act upon his advances. Gandhi Ji tasted meat once remained a strict vegetarian. Afterwards, he preached against every form of violence. Generally people think that what Gandhi Ji did was done for the first time. But according to the late President of India, Dr. Rajendra Prasad, Gandhi Ji accepted all those principles which were practised by Namdharis fifty years ago.

EKONKAR

SRI STGURU RAM SINGH JI SAHAI

Compare Our Vegetarianism:

"STAUNCH VEGETARIANS AND TEETOTALLERS"

It may be a surprising thing to know that there exists on this planet a religious sect of staunch vegetarians. Not to speak of eating the flesh; but the members of this sect never touch the flesh, fowl, fish and eggs as well as those other things which involve violence direct and indirect. That religious sect is called Namdhari Sikh Community, scattered all over the world but originated in the Punjab State of India.

Namdharis or Kukas are, **"who professed to be ethiecaly strict followers of Govind Singh"**, in the words of the Encyclopaedia Britannica. The Sikhs had kept their moral and religious principles upto a standard uptil the period of Maharaja Ranjit Singh. Thereafter, under the influence of the British rulers, they deviated from the real path shown by the previous Sikh Gurus (Prophets). Sikh religion became an alien thing for them according to a contemporary Sikh historian.

In general, the Sikhs are known these days as the non-vegetarian class. Most of them have turned to flesh-eating under the influence of modern eating-fashion. These flesh eaters have started to argue that the Sikh Gurus never forbade the use of meat; but on the contrary, they themselves had been tasting it from time to time. Such non-vegetarians have blended many ancient writings, including the scriptures with such writings which support their case but, notwithstanding this, the truth remains that according to the available history no Sikh Guru favoured the violence. On the other hand they have linked salvation with the mercy.

It is famous in India that a person who seeks salvation or liberation, should take ablution at 68 shrines as well as other places of pilgrimage. The people donate many things at their descretion at such places for the same purpose but in the Holy Granth (Page 135), fifth Guru, Guru Arjan Dev says that he is not required to take ablutions and give donations at such places who is merciful to the other creatures.

Sikhism was founded by the first master, Guru Nanak Dev. He travelled many parts of the world on foot though He transversed long journeys by air, without using any aeroplane but only with the aid of his spiritual power. During His tours. He visited and exchanged views with the flesh eaters too. He spent more than one year in Macca, Madina and Baghdad—all the Mohammedan shrines—but never took food from them as they were non-vegetarians. He had discourses there with the Muhammedan preachers and condemned bodly the slaughtering of creatures. When asked by the Mohammedan preachers there, **"Hindus don't kill the cow and the Mohammedans refrain from pork. Is this principle of both the communities true or not?, He replied, "It's a great sin to kill either a cow or a pig" but "It's a greater sin to slaughter the cow as that becomes our mother whose milk we drink".**

Guru Nanak visted such places also where people had to eat only flesh but He never followed them. Once He visited a place where people had neither grain (corn) nor fire to bake it. Consequently, they used to kill the goat or ram, bake it in the sun and fill their bellies. A shephered, who was grazing his rams there, met to Guru Nanak and requested Him not to go hungry as the chief of the place had ordered everybody not to allow any person go without taking food. Otherwise, he would punish the offender. He told the Guru also what kind of food was served there. With a view to bring the people of that place to the rightway of thinking and eating—Guru Nanak wished to stop and wait for the shepherd there.

The herdsman killed the ram, baked it in the sun and put the same before the Guru. The Guru asked him to bring also the bones and skin of the ram. After getting the same, He cast a gracious glance at the ram's skin and

bones and ordered it to **"rose up and graze the greenery".** That became alive there and then. The Master ordained the shepherd then that if all the people of that place become His followers, they would be provided with the grains and fire. It is evident that Guru Nanak did not touch the flesh but giving life to the dead ram, ordered the people not to be violent. That was the only condition to get the corn and the fire.

Guru Nanak condemned the flesh eating at many places though He presented the same ideas in various ways. He uttered at one place (Page 140 of the Holy Granth), **"If our clothes are stained with blood we consider these unclean. How the minds of those can be clean (or pure) who drink the blood?"** At another place He declared. **"The Prophets (Gurus) are responsible only for him who never eats the dead.** (Page 141 of the Holy Granth).

There are numerous, verses in the Holy Granth, which support vegetarianism and mercy. On page 1350, a famous devotee Kabir writes, **"Don't say that Vedas or Katebas (the religious books of Hindus and the Mohammedans) are antrue; but liar is he who doesn't ponder over the writings of those. If, according to you, the God is onnipresent, why do you kill a hen then!"** In another verse he asks the hypocrites. **"After killing a creature you consider you have done a religious deed-then which will be the irreligious one? And if you consider yourself the hermit-who will the butcher be?"**

It is evident that all the Gurus preached to be merciful. Not only preached but also helped such persons in adversity. An episode from the life of fifth Guru will illustrate the matter better.

Tiloka, an employee in the court of king of Ghazni, paid a visit to the fifth Guru, Guru Arjan Dev, and sought some sermon from Him. The Guru ordained him to be merciful to other creatures. On returning home, one day Tiloka went with the king for hunting. There he saw a pregnant doe and cut that with his own sword. He then saw writing her fawns also with his own eyes. That painful scene effected his mind, reminding him the order of the Guru to be merciful. He, from that day, got a wooden sword in the same cover so that it may kill none.

One day, the king was told by another courtman that Tiloka had a wooden sword and might deceive the king at any time of need. Excited by the backbiter, the king ordained the next day every courtman to show his sword to him turn by turn. Tiloka understood the whole matter. So, he prayed to the Guru for his help at that time. He was sure that the Guru would rescue him as he had done all that under His sermon and to save the lives of the living beings. When his turn came, he drew out the sword-uttering the holy name of the God. It showne like that of the best quality. Thus the merciful follower was rescued by the Guru. Sometimes afterwards, Tiloka again paid a visit to the Guru and related this story to Him. The Guru replied. **"The Guru helps him in advesity who shows mercy for other creatures."**

The non-vegetarian Sikhs plea that sixth and tenth Gurus were fond of huting. This means they used to eat meat but the truth lies the other way. There is a sacred letter written by the sixth Guru. Its photo copy has been published insome books too. In this letter the Guru had ordained His followers not to eat flesh or fish. Then, how could He Himself eat the meat?

According to the Sikh religion, the last desire of a human being, are responsible for his future after death. That future depends only on the good and bad thoughts which occur in the mind of the dying man. If he thinks about or meditates on the holy name of the God, he gets good place in the heaven but if the bad thought occur in the mind, he has to come down on the earth again and over again and in many forms. It is described on page number 562 of the Holy Granth. The following event, from the life history of Guru Nanak may vindicate this theory.

Once the Guru visited the home of His desciple, named Dunichand who was residing near Lahore. On seeing much hustle and bustle in the home, the Guru asked the reason. He was told by Dunichand that he (Dunichand) was going to offer some food to the poeple in the name of and for sake of the departed soul of his father. Guru Nanak made him clear that his father was in form of a wolf and was very hungry as he got no prey. The Guru instructed him to go to him with some food. Dunichand wished to ask some questions about this fate of his father but Guru Nanak assured him that the wolf would speak like a human being on seeing him and would satisfy him. In short, when Dunichand asked his father how he had become a wolf after leading a good life, he was told that he had never thought of eating meat during his life time but some moments before his death he got the smell of meat from the neighbouring home, which deviated his thinking and, consequently, he wished to taste the meat. Then he breathed his last. After death he became a wolf who gets only meat to eat. That was the result of the smell of the meat. What would happen to those who eat the same?

It is another notable thing that most of the flesh eaters make the gentle, poor, weak and mostly vegetarian animals as their victim. They discard the elephant condemning its flesh for its pride. The lion is again a mightiest. So, its flesh is also excluded from the list of meats. But it is the poor goat which becomes the victim of such persons.

"To try power upon the poor and the weak is oppression", Said Guru Nanak. "These oppressors are brought to judgement in the court of the Almighty? They are piunished severely there.

It is a well known fact that the person, who is involved in anyone of the seven vices, becomes the master of all. The list starts from the flesh eating. One who eats meat becomes a drinker very soon. Then he is forced by his lusty desires to have illegal relations with other women or to go to the prostitutes. They need money which is obtained by gambling or thieving by such persons. In this way, the flesh eater is involved in all the sins. But God has created man not to spoil his life by committing sins but to lead a merciful, happy and prosperous life.

As a matter of fact, God has made the man chief of all the living beings upon the earth. Other creatures are
God has created man not to spoil his life by committing sins but to lead a merciful, happy and prosperous life.

As a matter of fact, God has made the man chief of all the living beings upon the earth. Other creatures are
as the public in his kingdom. The fifth Guru says this on page 374 of the Holy Granth. **"You are the king o man upon this earth and all others are your servants,"** implying that he is never considered a good and wise king who destroys his own public. Therefore the human being shouldn't kill any one for food.

Though meat is beneficial for none but all the same Guru Nanak declared that the flesh foods are never favourable for the spiritualists and religious men who meditate on the holy name of God or seek reunion with the Supreme being. By eating flesh foods the soul is defiled and the man goes astray. On the other hand He allows corn the man goes astray. On the other hand He allows corn eating saying that II**To eat other than the corn (grain) and water is illegal. That's why no spiritual leaders or prophets, including the Sikh Gurus, Lord Rama and Karishna, Budha, Jesus Christ and Mohammed, advocated the flesh foods.**

The above mentioned quotations and incidents vindicate that the meat eating leads to immorality without fail. That's why, the twelfth Sikh Guru, His Holiness Satguru Ram Singh ji, who revived the Sikh religion after Guru Gobind Singh, emphasised on the moral values. He preached morality above all and first of all. The government reports of that time also confirm this. **"They inculcate a very strict morality"'** says a report **"condemning most strictly lying, theft and adultry, and appear anxious merely to revive the Sikh religion in its original state of purity and to erradicate the errors which have from time to time defiled it."**

It was a rule of His Holiness Sri Satguru Ram Singh ji that only such person was included in that revived Sikh religon who had duly promised to abandon the meat eating, drinking, smoking, thieving and other vices. There are many examples in the history and records showing how strict He was in this respect His Holiness had a congregation at a certain place in the Punjab State where a person came anxiously to embrace into the sect. As was done generally, His Holiness precepted him not to commit theft adultry and lying etc. The new comerarequested then that he had stolen a mare worth Rupees 6000/- and that was still in his home. His Holiness declined to allow his embracement until he returns the stolen mare to its real owner. The man came back after returning the mare to its owner and joined the sect.

Let me quote another incident. Once, in the famous district of Amritsar, a nobleman caught the bridle of the mare of His Holiness and requested Him to take meals at his home. His Holiness ordered him to leave meat-eating and drinking etc. first of all. When the nobleman expressed his inability to accept His order, His Holiness said boldly **"If you canJt abstain from these things, then get your hands off the bridle"** and left the place without taking the food from a non-vegetarian.

His Holiness had launched the freedom movement of India in 1857. Therefore He as wall as His community was watched constantly by the government. People were indirectly advised by the authorities not to join this creed. Though it was the religion started by the first Guru Nanak Dev but the authorities made it known as a new sect. This was only to divide the community for their own benefits. So, every new comer was questioned. It was rumoured about the above mentioned incident that the said nobleman had joined the 'new faith' as he offered His Holiness the meals at his home. An official enquiry was conducted and, consequently, Captain Wall reported in January 1867 that, **"On enquiry it appeared that there was no foundation for the story, thoug it is probable Ram Singh endeavoured to gain over the Sirdar, who declined to agree to a creed which would necessitate his abstinence from flesh and wine."**

The same rules are observed in this age of criticism too and there are numerous who join the sect without any hesitation. According to our religious principles, we get up early in the morning and take bath. Then starts the meditation and reading of sacred hymns from the Holy Granth. We wear generally the white clothes which are a sign of peace also. We use, for all purposes, the water either from the well or stream, river, canal etc. and never from water taps. We never touch tobacco, and any kind of wines. Neither we take tea, coffee nor we drink

colas etc. We also abstain from the medicines which include any kind of meat or meat products, alcohol etc. or involve violence direct and indirect; but use only the indigenous medicines which are free from any such objects. Killing of creatures, no question big or small-is banned in our community. Even the cobra is not killed.

Undoubtedly, ours are very strict principles which are not observed by the others who profess to be the only followers of the Gurus. Meat-eating and drinking etc. are familiar with them now which were once strictly banned by the Gurus.

In short, ours is a religion of staunch vegetarians and teetotallers.

Alcohol & Health

Drinking alcohol is now an accepted and almost expected part of the way of life of most people in this country. It is seen as a universal pick-me-up, a vital element in some festivities and a great enhancer of social and leisure activities. It is drunk in the home, on the train, during business and after sports and games. We know that some people suffer because they abuse alcohol and they can suffer physically, psychologically and financially but we are not always aware of what effect even small quantities of alcohol have on the body and brain of the normal drinker.

Alcohol is present in differing quantities in all beers, wines, ciders and spirits. In general terms, half a pint of beer contains the same amount of alcohol as one bar measure of any of the other kinds of drink. So a sherry equals a measure of whiskey which equals half a pint of lager which equals a vodka and lime which equals a bitter and so on. The common elements in all these drinks are the drug ethyl-alcohol, sugar and water, and these are combined through different processes and with different flavours (known as congeners) to make all these different kinds of drinks.

The effects of drinking these beverages are nearly entirely due to the presence of alcohol and, therefore, they remain more or less the same. That is, the alcohol is very rapidly absorbed into the bloodstream through the walls of the stomach and the intenstine. From there it circulates throughout the body, affecting the co-ordination of the body and depressing the functions of the brain. Alcohol is often considered to be a stimulant but this is because it acts first upon the parts of the brain controlling judgement and perception—in depressing these it also puts the inhibitions to sleep, leaving the drinker free to do and say things which he would normally refrain from. So alcohol acts like an anaesthetic and this forms a large part of the reasons why people like to drink, to help them relax and sometimes to blot out fear, depression or anxiety.

The direct effects of alcohol are to make a person perform less efficiently in whatever they might be engaged upon. This is the reason for limiting its consumption to appropriate times and places and following certain basic rules such as not drinking and driving.

Alcohol can only be removed from the body by the liver which works upon it at a regular rate (one measure of spirits is oxydised in an hour in the average person). No amount of black coffee or fresh air can alter this rate. For this reason, a person who drinks a great deal (that is to say, more than about four pints of beer a day) is probably harming his or her liver over the long term. This can result in the build-up of fatty tissue and scarring. Other parts of the body that might be medically harmed by excessive use of alcohol are the stomach, the heart and the circulation.

Perhaps the most important aspect of alcohol that we should all be a ware of is the build-up of tolerance. Like any other drug, its use over a period of time will eventually result for everybody in more being needed to achieve the same effect. This explains why some people seem to be able to drink so much and some so little before getting drunk. Body weight affects this in a small degree, but by far the most important element is the amount a person has drunk in the past. It is because of the build-up of tolerance that some people eventually become physically dependent on alcohol. If they stop drinking their bodies will react by having withdrawal symptoms.

Nowadays, as may women as men suffer from alcohol-related problems and as consumption at its present rate is doubling every ten years we should all become aware of the real qualities and the actual effects of drinking. It is important to separate the facts from the fallacies and for each individual to be able to make his or her own decisions about whether it is appropriate or not for them to be drinking. Never be afraid to say no and ask for a non-alcoholic drink—you will find people care a lot less than you might have imagined.

Jane Stevens.

HUMAN HAIR & HEALTH.

Some people can perform remarkable feats with their hair. One such person is Dault Ravji Gaikwad and his ten year old son Datta, who has inherited his father's "hair power": at one of their demonstrations in the State of Maharastra in India, they pulled a bus with fifty passengers on board.

This is one of the many interesting facts about the nature of our living crown glory, but the following facts are even more revealing. It is very difficult to estimate the total lengh of hair covering the human body but it is about fifty linear miles. On an average the head hair grows about 4 mm daily and reaches 65 mm in length over four years. Beard hair grows about one mm in 24 hours.

The scalp loses a certain number of hairs daily and is termed "shedding of hair" This process differs from that of the animal in that it is a constant phenomenon. The hair constantly changes in shape and size in response to stress and strain. The average natural hair can sustain a weight of seven ounces before it breaks. If one was to place a single hair on a bar of steel and press through a cold rolling mill, its imprint would be visible on the steel illustrating that the human hair is harder than steel and can be stretched to one and a half times its normal length.

It is also noted that the cut hair ends heal like other wounds, that in course of time these cut ends granulate, heal and become rounded off. Thus proving that it is a living organ.

It must be understood that no such function occurs off hand in nature but everything operates systematically. Thus the protective job of the hair is maintained by nature:

The scalp hair forms a protective cushion around the head that minimises the effects of injury by allowing slip on the cranium.

Hairs in the ear passage are very sensitive to the tactile-stimuli, and prevent the entry of stray insects.

The hair pigment provides a unique medium for absorption of ultra-violet rays.

Hair under the armpit and the genitalia acts as a lubricant to reduce friction. The public hair also receives and transmits tactile-stimuli during sexual activity.

The beard and whiskers are the male secondary sexual characters as are the hair on the chest and the abdomen.

The hair serves a particular mechanism for the conservation of proteins and amino acids.

The hairy covering with its large surface promotes evaporation of sweat and helps in draining water from the skin after bathing or following exposure to rain.

The eyelashes serve as a partial screen for the eye.

Hair in the nostrils filters the inhaled air.

The eyebrows direct the sweat, pouring from the forehead, away from the eyes.

The surface of the air adjacent to the shaved areas had a lower temperature than the hairy areas, deducing that the hairy coat is a conservator of body heat.

It is all very interesting to read these remarkable findings, but in order to appreciate its biological aspects which in itself is a highly specialised subject the following should be taken into consideration.

We all know that the solar radiation is essential for the life on our planet, there is a flood of conclusive biological data that physiologically vitamin "D" is formed in the hair by ultraviolet radiation of the vitamin precuser which originates in the sebaceous glands of the skin. Scientific data clearly indicates that hair is essential for the well-being and the survival of the human being, but man somewhom has developed an aversion for his hair and seeks artificial substitutes to make up the deficiency by supplementing milk, eggs, fish and killed animals in his diet.

In view of the above, it is evident that:

a) We do not have to cause suffering to supplement our deficiency by eating meat, fish, etc.

b) We have all the resources to lead a simple, healthy life because systematically everything is provided.

c) Hair is a living organ which falls in the saying "live & let live"

This is the way human hair holds the highest sanctity in SIKHISM and has played a principal role in raising stamina of the Sikhs.

It has been exclusively the job of the Sikhs to withstand the unprecedented trials, tribulations and stresses. One very predominant case still lives within Sikhism, of Taru Singh, who at the time of the Mogul Empire, was forced to dishonour his religion and take up the Islamic faith by the cutting of his hair. This he did not act to. As he had implicit faith in the teachings of his Satguru, he proclaimed "that within my hair lies the blessed nectar of

Satguru Gobind Singh Ji, and there exists no power which could cut my hair". Consequentially, his skull had to be removed because his hair could not be cut.

These days, these acts do not seem to justify, but for those who gave their lives to uphold such high principles, their moral standards were of great dignity.

Sikhs have not been able to properly plead their highly sanctified principle. After the Islamic rule of the Moguls, and then the British annexation of India, the dominance of the British Raj further clamped the mission of Sikhism by deporting the Twelfth Guru of the Sikhs, Satguru Ram Singh Ji Maharaj.

Once the potentialities of human hair are brought to light, Sikhism is sure to get the coveted momentum. There are about half a million hairs distributed over the human body. Out of this approximately 130,000 hairs are massed on the head. Surely there must be some purpose of nature in endowing the highest creature on earth - the man with the longest hair over the head coupled with the biggest brain within it.

JASWINDER-SINGH BHAMRA. MIEE *AMARJEET-SINGH BHAMRA*
S.Eng. MInst SM

SMOKING & HEALTH

Cigarette smoking is the largest single preventable cause of death and disease in this country today. The Royal College of Physicians has called it "as important a cause of death as were the great epidemic diseases of the past". Official figures estimate that over 50,000 people die prematurely each year as a result of smoking, that is seven times more than from road accidents.

What is in tobacco smoke?

Tobacco smoke contains at least 1,000 different substances, many of which are known to be harmful. When the smoke is inhaled these substances are taken right inside the body and can affect it in a number of ways. When tobacco smoke cools it condenses and forms a dark brown Tar which collects in the lungs of smokers. The tar contains chemical substances which cause cancer. Tobacco also contains Nicotine - a powerful drug which can harm many parts of the body including the heart, the blood vessels and the central nervous system. It also stimulates the body in small doses and it is thought that many smokers become dependent on nicotine and find cigarettes hard to give up. Carbon Monoxide - which reduces the blood's ability to carry oxygen around the body, and other gases, are also found in tobacco smoke. So too are Irritant Substances which cause coughing and phlegm and reduce the lungs' protection against dust and particles.

The diseases caused by smoking

The three main diseases caused by cigarette smoking are:

Lung Cancer: 90 of lung cancers are caused by smoking. In 1977 over 33,000 died of the disease. Someone who smokes 5 cigarettes a day is about six times more likely to die of it than someone who does not smoke. The risk of dying of the disease increases with the amount smoked and for a 20 a day smoker is about nineteen times that of a non-smoker. The risk also increases the younger a person starts to smoke, but giving up smoking deuce the risk.

Bronchitis: 95 of people who suffer from this disease are smokers, and in 1977 over 22,000 died of it. As with lung cancer the risk of getting bronchitis increases with the number of cigarettes smoked and the earlier the age of starting.

Heart Disease: This is the leading cause of death in this country: over 155,000 died of it in 1977. Smokers are between two and five times more likely to die of this disease than non-smokers.

Other diseases caused by cigarette smoking include cancer of the mouth, throat, windpipe and bladder, mouth and gum infections, stomach ulcers.

Smoking in Britain today:

Cigarette smoking has grown in popularity in Britain from the beginning of this century when the first medical reports about the dangers of smoking were publicised. There are now signs that its popularity is on the decline in this country. Only 45% of men were smoking in 1978 compared with 53% in 1973, while the number of women smoking fell during the same period from 41% to 37%. More people are now giving up the habit - over eight million have already done so - and fewer are taking it up. Government opinion polls show that as many as two thirds of people who smoke would like to give it up. The decline in smoking is more marked in certain professional or social groups than in others; for example only 25% of professional men smoked cigarettes in 1976, whereas 54% of men working in skilled, semi-skilled or unskilled manual work were smoking. Over 20,000 doctors have given up smoking over the last twenty years, perhaps because they regularly see the harm that smoking causes.

Smoking and children

In spite of these encouraging trends, some young people are still taking up smoking and many may have their first cigarette at an early age. There is strong evidence that children and young people are very greatly influnced by the smoking habits of their parents. Other influences that play an important part come from brothers, sisters and friends. Although children may know that smoking is dangerous to health, many find it difficult to appreciate the dangers of disease in middle age when they are still in their teens. Children whose parents do not smoke and do not allow them to smoke at home are far less likely to smoke than those with smoking parents who also permit smoking at home.

Not only can parents who smoke act as a bad example to their children, their smoking can also directly affect their children's health. A pregnant woman who smokes is placing her unborn baby at risk, research has shown that mothers who smoke cigarettes have babies which are, on average, about 200g (just under 1/2 lb) lighter than mothers who do not smoke. Their babies are also at greater risk of being stillborn or of dying in the first week of life. Infants and young children whose parents smoke are more likely to get chest infections and pneumonia than those whose parents do not.

Breathing other people's smoke

Inhaling other people's cigarette smoke can, of course, affect older people too. Most people who do not smoke find it very unpleasant to sit next to smokers - especially in a crowded, badly ventilated place. Breathing a smoky atmosphere for some time, for example at a crowded party, can raise the levels of nicotine and carbon monoxide in the body and can particularly affect those with chest conditions such as asthma. There has been growing pressure by people who object to breathing other people,s smoke. As a result the number of places where you can find no-smoking areas, or even a complete ban on smoking, has been increasing over recent years. Most buses, trains and aeroplanes now separate smokers from non-smokers. Many department stores, clothes shops, most food shops and virtually all theatres operate a complete ban on smoking.

Marriage Customs of the Namdhari Sikhs

There are about a million people in India who ordinarily can be married on only five days in a year at fairs when thousands of people of their community gather together. In this land where the auspicious time and places of marriage is calculated by a laborious study of the movement of heavenly bodies, Namdhari Sikhs are refreshingly unique. Their system of marriage known as Anand marriage is probable the simplest, quickest and the least expensive method of getting married in India.

Namdhari Sikhs who account for one in eight of total Sikh population of eight millions can be easily recognized by their white clothed and distinctive manner in which they tie their turbans. In addition to the Punjab in N.W. India, Namdharis are found in good numbers in Bangkok in Thailand and Nairobi in Dar Es Salaam (E.A.)

Though a branch of Sikhism, Namdhari Sikhs now form a complete culture and social group with their distinct fairs, festivals and customs. The great divide which differenciates the characteristic culture patterns of the Namdhari and non-Namdhari Sikhs is the important question, who is, at present, the Guru or spritual leader of the Sikhs.

The majority believe they have had no living Guru for 250 years since their Tenth Guru, Gobind Singh, who died in 1708. But the non-Namdhari Sikhs, believe that Granth Sahib (the holy book of the Sikhs) was designated as their Guru for all time to come.

Namdhari Sikhs believe that the tradition of the living Guru continues to this day. They claim for the founder of their own sect a status equal to and continuity with the other 10 great Gurus of Sikhs. They call him the Twelfth Guru while the non-Namdhari Sikhs only recognize him as the first Guru of the Namdharis.

Mass marriage in New Delhi.

GOD OF FIRE

In ritualistic detail an Anand marriage ceremony contains within itself the essentials of the Hindu and the non-Namdhari Sikh marriage. The most important points in the Hindu ceremony is that it must be witnessed by Agni, the God of Fire. The bridegroom leads a procession of his friends and the members of his clan to bride's home where a sacred fire is lit in the marriage hall and is continually fed by clarified butter. The marriage is solemnized by making the couple walk round the fire while the officiating priest reads extracts from Hindu scripture.

The essential point in all the Sikh marriages is that they must be witnessed by their Guru. Since the non-Namdharis have their holy book itself, as their Guru the marriage is solomnized by making the couple walk around Guru Granth Sahib. The Darbar Sahib or holy book is brought home from the Gurudwara (the Sikhs equivalent of the temple for this purpose.

Anand marriage must have both these characteristics in combination. The couples go around the holy fire four times. Since they have a living Guru (currently the fiftenth) the ceremony must be witnessed by him and for his convenience most of the marriages are postponed until the fairs. They are solemnized enmasse to save time and expenses.

CENTENARY

Those, who marry in default of these conditions have to undergo ceremony in the presence of the Guru.

The Namdhari ceremony is a highly colourful affair. Recently the centenary of the Anand marriage was celebrated in a small village in Ferozepore district of the Punjab. Before the ceremony lorryloads of Namdharis arrived from all parts of India. The air around the village was thick with dust raised by bullock carts and tractors All the villagers painted their homes with a mixture of clay and cow-dung and each family made room for guests to sleep in. A "Langar" or kitchen, was provided where everybody was welcome to take his meals.

Those who had come only to see the fair enjoyed themselves while those who had come to ther to get married and their parents were busy. 'Mahants' with their paper and pencil were busy making lists. They functioned as mobile marriage registration offices. Their parents of the couple to be married next morning approached the 'Mahant' to tell him the relevant details. They then paid him Rs. 13/- each (about pound 1) as marriage fee. During the night a comprehensive list of couples to be married the next morning was prepared.

At 3 a.m. the first group were already making their way to the Pandal or shelter set up to accommodate the gathering. In one part "Kirtan" or recital of religious hymns was in full swing. On the other side the 'Mahants' were already making necessary arrangements for the marriages piling up newly washed Chadars, collecting sandal-wood and ghee for the Hawan. At . a.m. Guru Jagjit Singh made his appearance and this seemed to be a go-ahead signal for the 'Mahants'.

GARLANDED

After a few minutes a men dressed in Kachcha (under-wear) a while Ghooridar shirt and pair of wooden sandles emerged. He bowed low before the Guru and made his way to the enclosures for a couple to be married. He stood for a few minutes on a Chadar to wait for the bride.

A girl left the female section of the gathering, bowed to the Guru and walked towards the bridegroom. She touched his feet and then garlanded him with rosary of 108 beads. Both then sat crosslegged on the Chader. Within half an hour 149 couples were sitting in the enclosure.

A few 'Mahants' went from couple to couple making them read a few lines from sri Granth Sahib. A few others performed the knot-tying ceremony and then followed the main ceremony.

The couples were divided in two groups. Those who were to be wed for the first time and those already married according to some other system of marriage.

FORBIDDEN

On a signal from the 'Maharts' the first group lined up in a single file and began to go around the holy fire. Relevant extracts from the Granth Sahib were read and the conclusion of the fourth round made each couple man and wife.

The next group of marriages were solemnized and this was followed by "Ardas" or prayer after which sweets were distributed. Dancing and music are forbidden at the time of marriage.

At the end of the fair the newly wed wife goes straight to the house-hold of her husband and stays there for a fortnight or so, then she goes back to her parents who give her clothes, utensils, quilts and other things to set up a new household.

Marriage among the Namdharis is not indissoluble. In extreme cases the Guru can grant a divorce. If either of the marriage partners show an inclination to stray from the straight and slippery path of marriage the other expected to bring this to the notice of the Guru applying for a divorce in a court of law.

In most cases an informal complaint to the Guru is sufficient to redress the wrong for the Guru has the authority to declare the guilty party "Tankhaiya" which means some service to the community. In practice this amount to doing some manual work on the Vast estates of the Guru.

To flout the instruction of the Guru is to invite certain excommunication from the community a heavy price. In a small and close-knit community like the Namdhari Sikhs.

An Article Puslished In Times at London

Students from Shahid Bishen Singh Memorial School—New Delhi.

Sri Satguru Ji at Namdhari Sangeet Samelan in Dar es Salaam 1983.

Sri Satguru Ji at Hola Mahala New Delhi 1584.

A FESTIVAL OF SILENCE AND BLUSK

Dr. Harbhalan Singh.

It was the middle of April, 1984. Punjab had plunged deep into a meaninglessly wasteful turmoil. The believers of God without Fear and God without Rancour were confused as to their own role at this critical juncture of our history. We were hopelessly divided into clearly demarcated zones of the terrorists and the terrorised. There were quite a few of us who found themselves unable to profess, yet unable to protest. Stricken with immobility, we found ourselfs counted on the side of the terrorist, although inwardly, we were the most terrorised of all. Our silence pushed us into a direction to which we honestly did not belong.

At such a time, I unexpectedly recieved an invitation to the festival of *Hola Mohalla* being held at Birmingham, Great Britain. The gentleman, who extended this invitation to me was one of my old pupils whose sobriety and modesty I had always admired. It appeared as if God had answered one of my earnest, though unsaid, prayers. Providence itself had becknoned me to an oasis of peace and provided me with a sajourn I was most urgently in need of.

It was in this festival that I came into contact with Satguru Jagjit Singh Ji and the way of life he stood for. A living example of godliness, he never preached, he always practised. The two languages he spoke through, were Silence and Kirtan. He either silently told his rosary or melodiously sang in praise of God. His was a Silence in which many people participated. For the first time in my life, I realised that Silence was the authentic language of God. I could hear God breathing over my shoulders, speaking to me in the innermost recesses of my mind, awakening in me a sense of a new Continent—a continent of unity and equality, a country where the same set of rules applied to all. It was for me an experience of a part meeting the whole. I seemed to be uttering to myself. A single moment of silence is more meaningful and more powerful than the competence of a thousand languages put had never experienced before.

People came pouring in. Men or Women, they were all clad in white. They worshipfully bowed to the Satguru and placed their humble offerings and found a place for them in the congreation of silent saints. The Satguru did not permit them to touch his feet. His divinity was felt, never imposed. They had shed differences, all personal angularities, all the petty bits of personal ego that engender meaningless bickerings and bring endless misery on mankind does not show off and excites no envy. Silence coupled with divine Presence is in itself a peak of excellence that does not need to be surpassed. I have, ever since, yearned for a way of life where divine silence regins supreme.

After the session of Silence, there was a session of Music. The Silence itself was an unstruck Melody, Kirtan preserved and perpetuated its purity. The Satguru himself was mastered the intricacies of the art of classical Indian Music and performs it with aplomp. My first contact with him was at a Musical conference in Delhi organised by his disciples and presided over by him. To this conference were called the topmost instrumentalists and vocalist of India. They were happy to have performed in the presence of a divine who understood the subtlest nuances of what they considered was a secular art. There were no speeches, no attempt to propagate a particular idealogy, but the uniterrupted presence of the Divine in all the sessions of the weak-long conference left no one in doubt that purest forms and styled of the classical Indian Music occupied a prominent place in the way of life that he wished his disciples to practise. The beauty of art has effortslessly slipped into the sublimity of a divine experience. The barriers between the secular and the spiritual had broken. Music is the language of God, so he appeared to suggest though not even once did he utter a single syllable in its favour. Music, like God, justifies its own existence and does not need an advocate in its favour. The Hola Mohalla in the United Kingdom was also an occasion for God to express Himself through musical Compositions. The Satguru himself played *Dilruba* and performed the most intricate of the *taanas* with effortless competence. Advanced in years, he sang with a youthful exuberance that surprised. I saw, an otherwise heavy-footed gentleman of many years breaking suddenly into a fit of ecstacy and dancing to the tunes of the Kirtan. Only *padas* (Verses) from Adi Guru Granth Sahib were sung, and, throughout, the highest norms of the Indian classical music were conformed to. Two of the accompanists, a *Tabla* player and a *Dilruba* player, were in their early teens and yet, each of them handled his instrument with a finesse that would do

credit to a maestro. The *Svara*, the *talia*, the *akaar* and the *bani* all joined together to create a heavenly atmosphere. The singers and players under the benign influence of the Satguru presented a perfect blend of beauty and sublimity. I learnt that the Satguru loved music no less than he loved God himself. He enlists the services of the top musicians of India to train a selected band of his disciples right since their early childhood. The accompanists had spent years to master their respective arts.

The festival of silence and Music in the service of God continued for more than a week. Although there was not the slightest attempt at indoctrinatmon. I had shed quite a few prejudices of my own. There were no discussio sessions, no formal classes, no formal initiation and yet I realised as if I had passed through an effective course of education. I have had some perception of the God without Rancour.

SRI Satguru Jagjit Singh Ji—His First Visit to Tanzania.

Sri Satguru Jagjit Singh Ji with Sangat of Dar es Salaam on His First visit.

Sri Satguru Ji with Arusha Sangat.

Sri Satguruji on his fourth visit.

Sri Satguruji at Sikh Temple—Dar es Salaam.

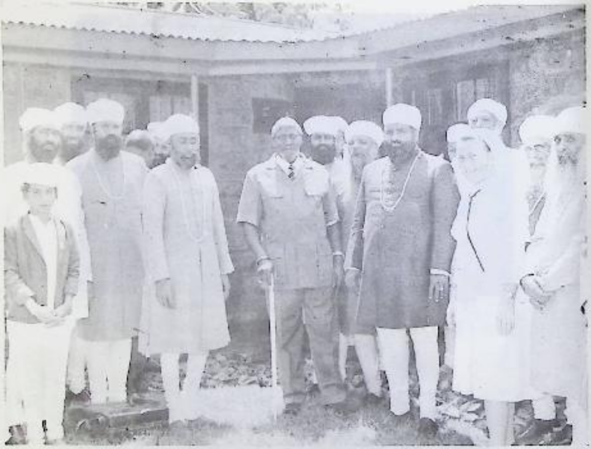
Sri Satguruji with official of Sikh Council of Tanzania.

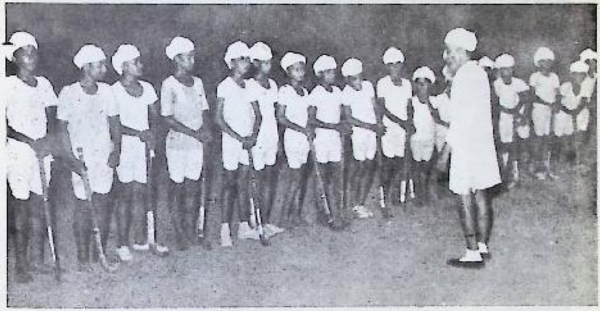
Mata Chand Kaur Ji with Dar es Salaam Sangat.

Sri Satguruji—Distributing Langar.

Sri Satguru Jagjit Singh Ji with Late President of Kenya, Jomo Kenyatta.

Sri Satguruji Conversing with Namdhari Hockey Team.

Namdhari Hockey Team in action.

Sri Satguru Ji with Prime Minister of India, Rajiv Gandhi.

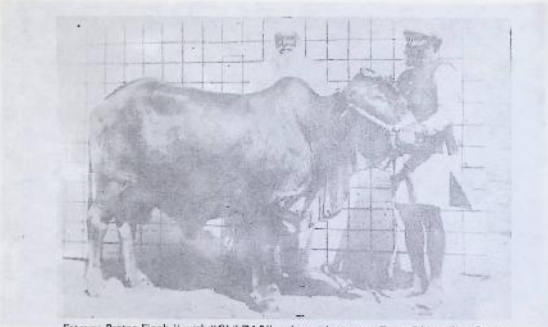
Late Subha Darshan Singh Ji with Pope in Nairobi.

Sri Satguru Ji with head priest Hazoor Sahib, Nanded, Mohi Joginder Singh.

Late Subha Darshan Singh with President of India, Giani Zail Singh.

Satguru Partap Singh Ji with "GULZAR" and award winning Cow of Namdhari Farms.

Sri Satguru Ji Participating in the Kar Seva of Ram Sarovar at Sri Bhaini Sahib.

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਪ੍ਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ: ਹਿ: ਨਾ: ਵਿ: ਜੱਥਾ।

ਕ਼ਾਦਰਿ ਹਰ ਕਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥
ਬੇਕਸਾਂ ਰਾ ਯਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥
ਨਾਸਰੋ ਮਨਸੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥
ਏਜ਼ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥
ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਗਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥
ਸ਼ਾਹਿ ਸ਼ਾਹਨ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥

(ਫ਼ਾਰਸੀ ਸਨਾ ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਆਪਣੇ ਇਸ ਧਰਤ ਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜੋ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਉਹ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਇਉਂ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :—

ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੋ ਆਏ ॥
ਧਰਮ ਹੇਤ ਗੁਰਦੇਵ ਪਠਾਏ ॥
ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਤੁਮ ਧਰਮ ਬਿਥਾਰੋ ॥
ਦੁਸਟ ਦੋਖੀਅਨਿ ਪਕਰਿ ਪਛਾਰੋ ॥
ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ ਜਨਮੰ ॥
ਸਮਝ ਲੇਹੁ ਸਾਧੂ ਸਭ ਮਨਮੰ ॥
ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ ॥
ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ ॥

(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪਾ. ੧੦)

ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਜੇਬੰਦ, ਸਭਕੇ, ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ। ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਾਲ, ਚੰਗੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ, ਵਧੀਆ ਨਸਲ ਦੇ ਘੋੜੇ ਭੇਜਣੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੂਰਬੀਰ ਜੋਧੇ ਬਣਾਉਣ ਹਿੱਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ੀ, ਨੇਜ਼ੇਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਜੰਗ ਯੁਧ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਤਬ ਸਿਖਾਏ।

ਸੰਮਤ ੧੭੫੬ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਜਾਉਣ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ 'ਚੋਂ ਸਿਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਨਿਤਰਨਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਧੜ ਕੱਟੀ ਤੇ ਸਿਰ ਕੱਟੀ ਜੋੜ ਕੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਤੇ ਇਕੋ ਭਾਈ ਬਣਾ ਕੇ, ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਪਿਆਰ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਠਤ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਾਇਆ ਪਲਟ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿਤੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ, ਜੋਧਾ ਦਲ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ "ਖਾਲਸਾ" ਗੁਰੂ ਕੀ ਫੌਜ ਰਖ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਸੀ :-

"ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ
ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ।"

ਜੇ ਕਦੀ ਅਜਿਹਾ ਨ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

"ਛਾਇ ਜਾਤੀ ਏਕਤਾ, ਅਨੇਕਤਾ ਬਿਲਾਇ ਜਾਤੀ,
ਧਾਇ ਜਾਤੀ ਕੁਚਲਤਾ ਕਤੇਬਨ ਕੁਰਾਨ ਕੀ।
ਪਾਪ ਪ੍ਰਪੱਕ ਜਾਤੇ, ਧਰਮ ਧਸੱਕ ਜਾਤੇ,
ਵਰਨ ਗਰੱਕ ਜਾਤੇ, ਸਹਿਤ ਵਿਧਾਨ ਕੀ।
ਦੇਵੀ ਦੇਵ ਦੇਹੁਰੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੂਰ ਹੋਤੇ,

ਰੀਤ ਮਿਟ ਜਾਤੀ ਕਥਾ ਵੇਦ ਔ ਪੁਰਾਨ ਕੀ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਵਿਤ ਪਾਵਨੇ ਸੂਰ,
ਮੂਰਤੀ ਨਾ ਹੋਤੀ ਜੋ ਪੈ ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਾਨ ਕੀ।"

ਇਹ ਕੋਈ ਗੁਝੀ ਛਿਪੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ

"ਜੰਗ ਹੋਮ ਹੋਵਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦ ਮੇਂ ਨਾ ਮੂਲ ਪੜ੍ਹੋ,
ਢੂੰਡਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾਹੀਂ ਆਜ ਹਿੰਦਵਾਨ ਕੇ।
ਕਹਿਤੇ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਏਕ ਜੋ ਨਾ ਫੂਟ ਜਾਤੇ,
ਜੋ ਨ ਤੀਰ ਛੂਟਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੁਆਨ ਕੇ।"

ਭਾਈ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ 'ਸਚੀ ਮੁਹੱਬਤ

ਅਤੇ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਂ ਅੰਦਰ ਐਸੀ ਰੂਹ ਭਰ ਦਿਤੀ ਕਿ।

ਸਵਾ ਲਾਖ ਸੇ ਏਕ ਲੜਾਊਂ॥
ਤਬੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਹਾਊਂ

ਇਕ ਸਿਖ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੋ ਉਠ-ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਆਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਖ ਵੀ ਉਹ ਹੋਵੇ ਜਿਹੜਾ ਰਹਿਤ-ਬਹਿਤ, ਸੁੱਚ-ਸੰਜਮ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮ ਹੈ :—

"ਜਾਕੀ ਰਹਿਤ ਨਾ ਜਾਣੀਐ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਚੀਤ।
ਤਾਕਾ ਭੋਜਨ ਖਾਇਕੇ ਵਿਸਰੇ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤ।"
"ਜਹਾਂ ਕਹਾਂ ਕਾ ਛਕੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥
ਸਿਖ ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ॥"

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਾਂ :—

"ਰਹਿਣੀ ਰਹੈ ਸੋਈ ਸਿਖ ਮੇਰਾ॥
ਓ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਉਸ ਕਾ ਚੇਰਾ॥"

ਤਥਾ "ਰਹਿਤ ਪਿਆਰੀ ਮੋਹਿ ਕੋ,
ਸਿਖ ਪਿਆਰਾ ਨਾਹਿ।" ਅਨੁਸਾਰ

ਪੂਰੱਕ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਿਖ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਥਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

"ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਕੋਊ ਰਾਫਜੀ ਇਮਾਮ ਸਾਫੀ
ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤਿ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਬੋ।
ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਸੋਈ ਰਾਜ਼ਕ ਰਹੀਮ ਓਈ
ਦੂਸਰੋ ਨ ਭੇਦ ਕੋਈ ਭੂਲਿ ਭ੍ਰਮ ਮਾਨਬੋ॥
ਏਕ ਹੀ ਕੀ ਸੇਵ ਸਭਹੀ ਕੋ ਗੁਰਦੇਵ ਏਕ,
ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਬੈ ਏਕੈ ਜੋਤ ਜਾਨਬੋ॥
ਦੇਹੁਰਾ ਮਸੀਤ ਸੋਈ ਪੂਜਾ ਔ ਨਿਵਾਜ ਓਈ,
ਮਾਨਸ ਸਬੈ ਏਕ ਪੈ ਅਨੇਕ ਕੋ ਭ੍ਰਮਾਉ ਹੈ।
ਦੇਵਤਾ ਅਦੇਵ ਜੱਛ ਗੰਧ੍ਰਬ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ
ਨਿਆਰੇ ਨਿਆਰੇ ਦੇਸਨ ਕੇ ਭੇਸ ਕੋ ਪ੍ਰਭਾਉ ਹੈ॥
ਏਕੈ ਨੈਨ ਏਕੈ ਕਾਨ ਏਕੈ ਦੇਹ ਏਕੈ ਬਾਨ
ਖਾਕ ਬਾਦ ਆਤਸ਼ ਔ ਆਬ ਕੋ ਰਲਾਉ ਹੈ॥
ਅਲਹ ਅਭੇਖ ਸੋਈ ਪੁਰਾਨ ਔ ਕੁਰਾਨ ਓਈ
ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਬੈ ਏਕ ਹੀ ਬਨਾਉ ਹੈ॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਹਾੜਾ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਹੀ ਇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤੇ ਚਲੀਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸੇ ਹੋਏ ਮਾਰਗ ਤੇ ਤੁਰੀਏ। ਪੰਜ ਕਕਾਰੀ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ, ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਣ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਨਿਤਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨਾ, ਸੱਚ ਤੇ ਸੁੱਚ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ, ਵੰਡ ਛਕਣਾ, ਮੰਦਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਣਾ, ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ, ਚੁਗਲੀ, ਬਖੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਹਰ ਵਕਤ ਭਲਾ ਹੀ ਕਰਨਾ, ਭਲਾ ਹੀ ਲੋਚਣਾ। ਖਾਲਸਾ ਤਾਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ :—

"ਕਰੈ ਬਚਨ ਜੋ, ਪਾਲੈ ਨਾ ਹੀ॥
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤਿਸ ਠੌਰਨ ਆਹੀ॥
ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ, ਜੁ ਨਿੰਦਾ ਤਿਆਗੇ।
ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ, ਲੜੇ ਹੋ ਆਗੇ॥
ਖਾਲਸਾ ਸੋ, ਪਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤਿਆਗੇ।
ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ, ਨਾਮ ਰਤ ਲਾਗੇ।
ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ, ਗੁਰੂ ਹਿਤ ਲਾਵੈ।
ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ ਸਾਰ ਮੁਹਿ ਖਾਵੈ॥
ਖਾਲਸਾ ਸੋ, ਨਿਰਧਨ ਕੋ ਪਾਲੈ।
ਖਾਲਸਾ ਸੋਇ ਦੁਸ਼ਟ ਕੋ ਗਾਲੈ॥
ਖਲਕ ਖਾਲਿਕ ਕੀ ਜਾਣ ਕੈ,
ਖਲਕ ਦੁਖਾਵੈ ਨਾਹਿ॥
ਖਲਕ ਦੁਖੇ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ,
ਖਾਲਕ ਕੋਪੈ ਤਾਹਿ॥

—o—

ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ

ਮਾ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਰਬਾਰ

ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਸੱਚ ਦੀ ਜੈ ਤੇ ਝੂਠ ਦੀ ਖੈ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ । ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰਨਾਖਸ਼, ਜਿਸਨੂੰ ਹਰਨਕਿਸ਼ਪ ਵੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਰਾਜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਕੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈ, ਜਨਮਧਾਰ ਭਗਵਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਆਢਾ ਲਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਬਣ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਭਗਵਾਨ ਵਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੇ ਸਨ ਤੇ ਬਜਾਏ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਉਂ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰਾਉਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰ ਹੋਈ । ਉਸਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਹੰਕਾਰੀ ਪਿਉ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਝੰਡਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਹੰਕਾਰੀ ਨੂੰ ਚਾਰੋਂ ਸਾਨੇ ਚਿਤ ਗਿਰਾਇਆ । ਹਰਨਾਕਸ਼ ਕਹੇ ਮੈਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਹਾਂ; ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕਹੇ ਨਹੀਂ ਰਬ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਭਗਤ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਡੇਗਣ ਖਾਤਰ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਨੇ ਪਰਬਤ ਤੋਂ ਸੁਟਿਆ ਪਰ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਥਰ ਫੁਲ ਬਣ ਗਏ । ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੋਬਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਲਹਿਰਾਂ ਮਖਮਲੀ ਸੇਜਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ । ਅੰਤ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਦੀ ਭੈਣ, ਹੋਲਕਾ, ਜਿਸ ਨਾ ਸੜਨ ਦੇ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹ ਅਗੋਂ ਆਈ ਤੇ ਅਗ ਵਿਚ ਸੜਨ ਦੀ ਗੋਂਦ ਗੁੰਦੀ, ਪਰ ਬੰਦਾ ਬੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਭਗਵਾਨ । ਉਹ ਵਰ ਵੀ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਰਾਂ ਨੂੰ ਕਟਣ ਦੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ ਵੀ ਕਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਭੈੜੇ ਕੁਟਣ ਨੇ ਕਹਿਆ ਇਹ ਤਾ ਗਲ ਵੀ ਮਾਮੂਲੀ ਏ ਮੈਂ ਘੜੀਆਂ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ । ਲਕੜਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲਾਇਆ ਗਇਆ, ਹੋਲਕਾ ਪਾਪਣ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਅਗ ਚਮਕਾ ਦਿਤੀ ਗਈ । ਆਨਨ ਫਾਨਨ ਵਿਚ ਲਪਟਾਂ ਨਿਕਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਪਰ ਜਿਸ ਵਲ ਭਗਵਾਨ ਹੋਵੇ ਉਸਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਸਤਰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਵਲ ਛਡੇ ਅਸਤਰ, ਸ਼ਸਤਰ ਸਭ ਭਗਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਨਤੀਜਾ ਉਹੀ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਲਕਾ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ, ਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ । ਭਗਤ ਦੀ ਜਿਤ ਤੇ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋਈ ਤੇ ਪਾਪਣ ਹੋਲਕਾ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਸੁਆਹ ਵੀ ਉਡਾ ਦਿਤੀ । ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੋਲੀ ਮਨਾਈ ਜਾਣ ਲਗ ਪਈ । ਦੇਵਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਚ ਨਚਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ । ਇਹ ਦਿਨ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਲ੍ਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਇਆ ।

ਇਸੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮਨਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਵਰਨਣ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਗੋਪੀਆ ਨਾਲ ਰਾਸਾਂ ਰਚਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦਸਮੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਉਂ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਮਾਘ ਬਿਤੀਤ ਭਏ ਰੁਤ ਫਾਗਨ,
ਆਇ ਗਈ ਸਭ ਖੇਲਤ ਹੋਰੀ ।
ਗਾਵਤ ਗੀਤ ਬਜਾਵਤ ਤਾਲ,
ਕਹੈ ਮੁਖ ਤੇ ਭੜੂਆ ਮਿਲ ਜੋਰੀ ।
ਡਾਰਤ ਹੈ ਅਲਿਤਾ ਬਨਿਤਾ,
ਛਟਕਾ ਸੰਗ ਮਾਰਤ ਕੇਸਰ ਘੋਰੀ ।
ਖੇਲਤ ਸਯਾਮ ਧਮਾਰ ਅਨੂਪ,
ਮਹਾ ਮਿਲ ਸੁੰਦਰ ਸਾਂਵਲ ਗੋਰੀ ।

ਪਰ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦਿਤਾ । ਉਹ ਦੱਬੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਉਠਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ

ਉਹ ਚਿੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਜਾਂ ਨੂੰ ਤੁੜਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਗਿਦੜਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਭਜਾਣਾਂ ਲੋਚਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦਿਤਾ । ਕਹਿਣੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਬਖਸ਼ਿਆਂ, ਕਹਿਣੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਢੰਗ ਚਾੜ੍ਹਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣੀ ਵਿਚ ਬੋਲਬਾਲਾ ਵਖਾਇਆ ਉਸੇ ਤੌਂ ਵਿਚ ਹੋਲੀ ਨੂੰ ਹੋਲੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿਤਾ । ਹੋਲੇ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਜਾਏ ਪਹਲ , ਥਾਂਵ ਹਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ । ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰੌਂਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਖਾਤਰ, ਬਨਾਵਟੀ ਯੁਧ ਰਚਾਂਦੇ । ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਦੇ, ਹਲੇ ਦੀ ਥਾਂ ਚੁਣਦੇ ਤੇ ਹਲੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ । ਜਿਹੜੀ ਟੋਲੀ ਲੜ ਮੁੜ ਥਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਬਸ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ । ਇਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਲੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪਿਚਕਾਰੀਆਂ ਭਰਦੇ ਗੁਲਾਲ ਉਡਾਂਦੇ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਨਾਲ ਖਹਿੰਦੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹੁੰਦੇ । ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੋਂ ਢਹਿੰਦੇ । ਚੌਪਾਸੀ ਰੰਗ ਹੀ ਰੰਗ ਵਖਾਈ ਦੇਂਦਾ । ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਇਉਂ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਕਬਿਤ : ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਰ ਹੋਰੀ ਕੇ ਖਿਲੰਦ ਸਾਜ,
ਹਾਥ ਪਿਚਕਾਰੀ ਸਭ ਹੂ ਕਰ ਲੀਨਿਓ ।
ਭਲੇ ਭਲੇ ਸਿੰਘ ਆਇ ਧਰਤਿ ਭਗਤ ਭਾਇ,
ਪ੍ਰਿਥਮ ਗੁਰੂ ਕੋ ਪਾਇ ਬੰਦ ਨਾ ਕੀਨਿਓਂ
ਉਡਯੋ ਏਕ ਬਾਰ ਹੀ ਗੁਲਾਲ ਲਾਲ ਘਟਾ ਮਾਨੋ
ਰੰਗਨ ਕੀ ਬੂੰਦ ਬਰਖਤ ਇਮ ਚੀਨਿਓਂ
ਰੰਗਦਾਰ ਅੰਬਰ ਕੋ, ਰੰਗਦਾਰ ਅੰਬਰ ਕੋ
ਮੂਠ ਭਰ ਮਾਰੇ ਰੰਗ, ਭਾਰਤ ਨਵੀਨਿਓ-੮

ਸ੍ਵਯਾ : ਬਿਦ ਗੁਲਾਲ ਅੰਬੀਰ ਉਡੈ,
ਕਹਿ ਕੇਸਰ ਕੀ ਕਿਰਦੀ ਪਿਚਕਾਰੀ
ਸੰਗਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੈ ਅਲਤਾ
ਕਰਕ ਭਰ ਡਾਰਤ ਪੂਰਬ ਵਾਰੀ
ਆਪਸ ਮੈਂ ਪੁਨ ਖੇਲਤਿ ਹੈਂ,
ਪਟ ਲਾਲ ਭਏ ਸਭ ਕੇ ਇਕ ਸਾਰੀ
ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਕੀਨ ਨਿਹਾਲ,
ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਬਿਸਾਲ ਸੁਨਾਇ ਉਚਾਰੀ ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹ ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਖੰਡਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕੇਵਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਜਲਾਲ ਦਾ ਇਉਂ ਨਕਸ਼ਾ ਉਲੀਕਿਆ ਹੈ :

ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦਰ ਕਮੰਦੇ ਆਂ ਪਰੀ ਰੁਖਸਾਰੇ ਮਾਂ
ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ ਕੀਮਤੇ ਯਕ ਤਾਰ ਮੂਏ ਯਾਰੇ ਮਾਂ ।

ਭਾਵ : ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਹਨ ਦੋਵੇਂ ਬੰਧੇ ਅੰਦਰ ਜੁਲਫ਼ ਪਿਆਰੇ । ਇੱਕ ਇੱਕ ਕੇਸ ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਤੋਂ ਮੈਂ ਦੋਵੇਂ ਆਲਿਮ ਵਾਰੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਦਾ ਫਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰੰਗ ਬੰਨਿਆ ਹੈ ।

ਗੁਲੇ ਹੋਲੀ ਬਬਾਗੇ ਦਹਰ ਬਿਸ਼ਗੁਫਤ
ਲਬੇ ਚੂੰ ਗੁੰਚਹ ਖ਼ੁ ਫਰਖੰਦ ਕਰਦ
ਗੁਲਾਬੋ ਅੰਬਰੋ ਮੁਸਕੋ ਅੰਬੀਰੋ
ਚੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਮੈਂ ਅਜ ਸੂ ਬਸੂਇ ਕਰਦ
ਗੁਲਾਲ ਅਫਸ਼ਾਨੀਏ ਦਸਤੇ ਮੁਬਾਰਕ
ਜ਼ਮੀਨੋ ਆਸਮਾਂ ਰਾ ਸੁਰਖ ਰੂ ਕਰਦ ।
ਦੋ ਆਲਮ ਗਸ਼ਤ ਰੰਗੀਨ ਅਜ਼ ਤੁਫੈਲਸ਼
ਚੂੰ ਸ਼ਾਹਿ ਜੁਹਾਂ ਮਰ ਰੰਗੀ-ਦਰ ਗੁਲੂ ਕਰਦ ।

ਭਾਵ : ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਨਾਲ ਚਮਨੇ ਤੇ ਹੋਲੀ ਦੇ ਫੁਲ ਖਿੜ ਪਏ, ਕਲੀਆਂ ਹਸ ਪਈਆਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਗੁਲਾਬ ਗੁਲਾਬ ਹੋ ਗਏ । ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ, ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਫੁਲ ਖਿੜ ਪਏ ਹਨ । ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਅਸਮਾਨ ਲਾਲੋ ਲਾਲ ਹੋ ਚਮਕੇ ਹਨ, ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਦੋਵੇਂ ਆਲਮ ਹੀ ਰੰਗ ਰੰਗ ਹੋ ਨਿਖਰੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਖੇਡਾਂ ੧੭੫੭ ਬਿ: ਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਸ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਇਕ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਹੋਈ । ਮਾਰੂ ਬਖ਼ਤ ਵੀ ਕੁਲੇ ਮੌਜਾਂ ਵੀ ਆਈਆਂ ਪਰ ਦੁਰਭਾਗ ਮੁੜ ਪੰਜਾਬ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਕੋੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਫਸਿਆ । ਹਣ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਿਆ ਤੇ ਧਰਮ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਖਾਤਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮੁੜ ਖੇਡ ਵੇਖਣੀ ਚਾਹੀ । ਖਾਲਸਈ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ । ਧਰਮ ਦੀ ਧਜਾ ਨੂੰ ਉਚੇਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਹੋ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਦਿਤੀ । ਨਾਮ, ਬਾਣੀ, ਸੁਚ, ਸੰਧ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਬਖਸ਼ਿਆ । ਗਊ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਣ ਵਾਸਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ

ਦੰਗਾ ਕੀਤਾ । ਹੋਲੇ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਤਾਜ਼ਾ ਕੀਤਾ । ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੋਲੇ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਦੋ ਆਦੇਸ਼ ਸਨ । ਇਕ ਸੀ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਾਦਰ ਭਾਵ ਮਨਾਣਾਂ । ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਜੀ ਨੇ ਹਰ ਪੁਰਬ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੱਜ ਧੱਜ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ । ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਹੋਲੇ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਮਨਾਏ । ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਲੋਂ ਰੋਕ ਸੀ ਪਰ ਆਪ ਉਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹੁਕਮ-ਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਦ ਭੇਜਿਆ । ਚੌਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਢੋਲਕੀ ਛੈਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੂੰਜਾਂ ਘਤ ਦੀਆਂ ਪੁਜੀਆਂ ਸੰਤ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾਤੇ ਵਾਲ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਵਾਉਂਦਿਆਂ ਬੜੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ :

ਹੋਲਾ ਖੇਡਣ ਕੇਸਾ ਧਾਰੀ, ਹੋਲਾ ਖੇਡਣ ਜੀ,
ਭੂਲ ਹਰੀ ਕੇ ਹਰਿ ਜੀ ਹਾਂ, ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਜਾਂ
ਹੋਲਾ ਖੇਡਣ ਕੇਸਾ ਧਾਰੀ......

ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਦੇ ਹੋਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ, ਸੰਤ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਨਾਮੀ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਕਬਿਤ : ਆਬਦਾਰ ਪੋਸਜ, ਮਹਤਾਬ ਸਮ ਉਜਲ ਸਜਾਇਕੈ
ਸੁਰਥਗੁਰ ਬੈਠੇ ਸੁਰ ਰਾਇ ਹੈ
ਅਤਰ ਗੁਲਾਬ ਕੁੰਕੂ ਮਲੈ ਕੇ ਸਿਤਾਬ ਸਿੰਘ
ਮਹਿਤ ਅਦਾਬ ਜਾਇ ਉਪਰ ਛਿਰਕਾਇ ਹੈ
ਕੇਤੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਬਾਬ ਦੇ ਸੋ ਜਾਹ ਰਾਮ ਪਾਇ ਹੈ
ਮਾਝਾ, ਮਲਵੰਈ ਮੋਨ ਦੋਆਬ ਔ ਦੁਆਬ ਵਾਸੀ
ਭਾਵ ਰਹੀ ਸੰਗਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਰਾਇ ਹੈ । ੪੪ ।
ਗ੍ਰਾਮ ਦਸਮੇਸ਼ ਕੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੋ ਅਨੰਦ ਪੁਰ
ਸਾਚੋ ਹੀ ਅਨੰਦ ਪੁਰੋ ਜਾਮੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਇ ਹੈ
ਉਡਤ ਬਿਸਾਲ ਜੋ ਗੁਲਾਲ ਲਾਲ ਅਲਤਾਜੇ,
ਹੋਵਤ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੇਖ ਦੇਖ ਜਾਇ ਹੈ ।
ਉਜਲ ਪੁਸ਼ਾਕੋ ਛੈਲ ਬਾਕ ਪਹਿਰ ਆਵੈ
ਡਰਵਾਵੈ ਰੰਗ ਲਾਲ ਤਾਂਹਿ ਲਾਲ ਮਨ ਭਾਇ ਹੈ
ਕੇਸਾ ਧ ਰੀ ਖਲ ਹਲਾ ਵਕਤ ਅੱਲਾ ਸੂਤ
ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰੱਲੋ ਭੀਕੋ, ਸਦਾ ਜਸ ਗਾਇ ਹੈ । ੪੫॥

ਜਿਨ੍ਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਉਹ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਦਸਣ ਲਗਿਆਂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਕੂਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹੋਲਾ ਖੇਡਦਿਆਂ ਵੇਖ ਨਿਹੰਗ ਵੀ ਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ । ਉਡਨੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣੀ, ਪੌਣ ਰੁਮਕੀ ਮੁੜ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ । ਇਸ ਪੌਣ ਵੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ । ਜਿਹੜਾ ਰੰਗ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗਾਂ ਤੇ ਸੁਟਦੇ ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਨਿਹੰਗ ਸੁਟਦੇ, ਪੌਣ ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਡਾ ਲੈ ਜਾਂਦੀ । ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਹੋਲੇ ਦੀ ਰੰਗ ਹੋ ਗਈ ।

ਸੰਮਤ ੧੯੨੮ ਵਿਚ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਖੂਨੀ ਕਾਂਡ ਵਰਤਿਆ । ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪਰਦੇਸ ਚਲੇ ਗਏ । ਪੰਥ ਦਾ ਅੱਧ-ਟੁਟੇ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਸੰਭਾਲੇ । ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ ਤਾਸ਼ੜ ਤੋੜ ਹੱਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਜਿਗਰ ਦਾ ਲਹੂ ਪਾ ਪਾ ਪ੍ਰਚੰਡ ਰਖਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਵਾੜੀ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸੰਭਾਲੀ ਰਖਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਗੀ ਇਲਾਂ ਗਿਰਜਾਂ ਤੋਂ ਚੂਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਹਿਤ ਖੰਭਾਂ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕਾਈ ਰਖਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਥ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਦੀ ਕੁਤਰੀਆਂ । ਆਪ ਨੇ ੧੯੫੫ ਵਿਚ ਹੋਲੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਮਨਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ੨੨-੨੨ ਜੋੜੀਆਂ ਰਾਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਿਛੋਂ ਪੰਥ ਦੀ ਵਾਗ ਡੋਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਥ ਆਈ । ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਿਰਛ ਹੁਲਾਰੇ ਖਾਣ ਲਗਾ । ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਤਾਂ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੱਚ, ਸੋਧ ਤੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾ ਦਿਤਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਲਿਆਂ ਸਮੇਂ ਹੋਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ, ਰਾਗੀਆਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ, ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਵਖਿਆਨ, ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਤਰਾਨਿਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਬਹਿਰਾਂ । ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੁਹਣੇ ਕਰਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਾਰੀਕ ਧੱਦਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਾਠ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ੨੦੧੯ ਵਿਚ ਦੇਹ ਦਾ ਓਲ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਖਤ ਚਵਰ-ਦੇ

ਮਾਲਿਕ ਬਣੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਦਿਆਂ ਸੰਗੀਤ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸ਼ੁਰੂਕਰ ਦਿਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਚੇਤ ਵਦੀ ਤੀਜ ਨੂੰ ਸੀ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਇਉਂ ਰੀਝਾਂ ਲਾਹੀਆਂ ਹਨ :—

ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ
ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ ਸੀ
ਦਰਸ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜੀਹਦਾ ਪਰਸ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ
ਸ਼ਰਸ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰਸਾਇਆ ਸੀ

ਬਾਲ ਜਵਾਨੀ ,ਬ੍ਰਿਧ ਕਾਲ ਦੇ ਵੀ, ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੇ,
ਜਾਦੂ ਵਰਗਾ ਅਸਰ ਸੰਸਾਰ ਉਤੇ ਪਾਇਆ ਸੀ
ਵਡ ਪ੍ਰਤਾਪੀ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਰਿ
ਚੇਤ ਵਦੀ ਤੀਜ ਭੈਣੀ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਸੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦਿਨ ਹੌਲੇ ਦੇ ਪੁਰਬ ਨਾਲ ਰਲਾ ਤ੍ਰਿਵੇਣੀ ਦਾ ਕੁੰਭ ਧਨ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਭਜਨ, ਬਾਣੀ, ਨਾਮ, ਸਿਮਰਨ, ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ ਕੰਧ ਲਾ ਕੇ ਰਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਬਦਨ ਤੇ ਧਰਮ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਨਿਆਉਂ ਦੀ ਧਜਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

... ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਦਿਆਂ ਸੰਗੀਤ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸ਼ੁਰੂਕਰ ਦਿਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਚੇਤ ਵਦੀ ਤੀਜ ਨੂੰ ਸੀ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਇਉਂ ਰੀਝਾਂ ਲਾਹੀਆਂ ਹਨ :—

ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ
ਪੁਲਿਸ ਚੌਕੀ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ ਸੀ
ਦਰਸ ਕਿਸ਼ੋਰ ਜੀਹਦਾ ਪਰਸ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ
ਸ਼ਰਸ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰਸਾਇਆ ਸੀ

ਬਾਲ ਜਵਾਨੀ ,ਬ੍ਰਿਧ ਕਾਲ ਦੇ ਵੀ, ਪਿਆਰੇ ਜੀ ਦੇ,
ਜਾਦੂ ਵਰਗਾ ਅਸਰ ਸੰਸਾਰ ਉਤੇ ਪਾਇਆ ਸੀ
ਵਡ ਪ੍ਰਤਾਪੀ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹਰਿ
ਚੇਤ ਵਦੀ ਤੀਜ ਭੈਣੀ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਸੀ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦਿਨ ਹੌਲੇ ਦੇ ਪੁਰਬ ਨਾਲ ਰਲਾ ਤ੍ਰਿਵੇਣੀ ਦਾ ਕੁੰਭ ਧਨ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਭਜਨ, ਬਾਣੀ, ਨਾਮ, ਸਿਮਰਨ, ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਕਲਿਜੁਗ ਦੀ ਕੰਧ ਲਾ ਕੇ ਰਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਬਦਨ ਤੇ ਧਰਮ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਨਿਆਉਂ ਦੀ ਧਜਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਦੇਣ

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਰਬਹਿੰਦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਜੱਥਾ (ਰਜਿ:)

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਤ-ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਪਰ ਹੋਇਆ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ। ਰਾਜ-ਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਸਿੱਖੀ ਤੋਂ ਹੀ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਵਿਲੱਖਣ ਸਰੂਪ ਹੀ ਓਪਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇੰਞ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

"ਐਸੇ ਰੀਤ ਐਸੇ ਮੀਤ ਐਸੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਪ੍ਰੀਤ
ਖਾਨ ਪਹਿਰਾਨ ਗਯਾਨ ਮਾਨ ਐਸੇ ਜਨਕੇ।
ਭਾਰੇ ਦਸਤਾਰੇ ਸਾੜ੍ਹੇ ਭਾਰੇ ਹੈਂ ਸੰਭਾਰੇ ਅਛੇ।
ਨਛੈਂ ਤਜ ਕਏ ਖੋਤੀ ਸੂਥੂ ਤੰਗ ਤਨ ਕੇ।
ਗਾਰੇ ਹੈਂ ਤਤਾਰੇ ਜ਼ੇਬੇ ਕਯਾਮਤ ਅਧਿਕ ਲੇਥੇ
'ਜਿਨੈ ਦੇਖ **ਸਿਖੀ ਗਊ** ਭੈਥੈ ਤੁਰਕ ਜਾਨ ਕੇ।
ਸਿਖੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਕੀ ਸੁਚੀ ਅਧਰ ਦੇਸ ਕੀ
ਅਸਿਖੀ ਪਈ ਪੰਸ਼ਰੀ ਛਿਨਾਰ ਬਨ ਠਨ ਕੈ।

ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦਾ ਪਤਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਗਮਨ ਪਤ-ਝੜ ਪਿਛੋਂ ਬਸੰਤ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੀ। ਸੰਨ 1849 ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਖਤੋ ਤਾਜ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਸੰਨ 1857 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਅਲੋਕਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣਾ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਘਰ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਨੂੰ ਅਲਮਾਰੀਆਂ 'ਚ ਬੰਦ ਪਈਆਂ ਆਪਣੀ ਦਸਤਾਰ ਦੇ ਪਲੇ ਨਾਲ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਾਉਣਾ ਤੇ ਦਸਣਾ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਉਪਰ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਿਖ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਾਉਣਾ ਕਿਸ ਗਲੋਂ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ :

"ਜਾਗ ਜਿਨਕੇ ਬਡੇਰੇ ਬਾਣੀ ਪੜਤੇ ਸਵੇਰੇ
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਬਿਨ ਹੇਰੇ ਅੰਨ ਜਲ ਪਾਨ ਨ ਕਰੇ।
ਤਿਨਹੀ ਕੀ ਨਾਤੀ ਧੂਪ ਦੀਪ ਕੀ ਕਹਾਂ ਬਿਖਯਾਤੀ
ਧਾਇ ਹੈ ਨ ਝਾਤੀ ਮੂਸ ਖਾਤ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋ ਪਰੇ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਸਿਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੁੱਕੇ ਛਡਵਾਏ, ਅਫੀਮ, ਭੰਗ, ਪੋਸਤ, ਸ਼ਰਾਬ, ਮਾਸ, ਚੋਰੀ ਯਾਰੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਠੱਗੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਆਦਿ ਛੁਡਾਈਆਂ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਗਈ ਇਸ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦਾ ਛਿੱਟਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ

ਗੁਰੂ ਸਿਖ, ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਹੈ ਏਕੋ
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਚਲਾਏ।"

ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ 'ਚ ਗੜੂੰਦ ਇਸ ਸੰਗਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੁਰਮੰਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਚਾਰ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਤਪ ਤੋਂ ਬਾਦ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜ ਤੀਕ ਕੋਈ ਵੀ ਝੁਠਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਵੀ ਹਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੇ ਘਰ 'ਚ ਜਿਥੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਘੰਟਾ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹਰ ਜੀਅ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਘਰ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਐਸਾ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕਿ ਊੱਚੀ ਊੱਚੀ ਕੂਕਾ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਗ ਪੈਣੀਆਂ ਜਾਂ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਕੁਦਰਤੀ ਗਲ ਹੈ ਤੇ ਹੀ ਕੂਕੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਸਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਆਹਿ ਭਿਨਕੇ ਉਚਾਰੀ,
ਕੂਕਾ ਮਾਰਨੈ ਤੇ ਕੂਕੇ ਜਗਤ **ਬਖਾਨ ਹੈ।**

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖਣ ਅਨੁਸਾਰ :—

ਪਾਇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ ਕਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਿਰ,
ਰਾਮ ਮ੍ਰਿਗੇਸ਼ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੈਨ ਲਾਗਿਓ।
ਫੁੱਕੇ ਛਡਵਾਏ ਰਖਵਾਏ ਕੇਸ ਮੋਨਿਓ ਕੇ
ਸੁਧਾ ਛਕ ਥਾਏ ਸਿੰਘ, ਗ੍ਯਾਤਾ ਜਿਨੈ ਜਾਗਿਓ।
ਫੈਲਿਓ ਜਸ ਭਾਰੀ, ਸਿਖ ਹੋਏ ਤਾਂਹਿ ਕੇ ਅਪਾਰੀ,
ਸਿਖ ਪੰਥ ਬਿਰਧਾਨੋ, ਨਾਮ ਰਸ ਪਾਗਿਓ।
ਫੀਮ, ਭੰਗ, ਪੋਸਤ, ਸ਼ਰਾਬ, ਮਾਸ, ਚੋਰੀ, ਯਾਰੀ,
ਠੱਗੀ ਤਜ ਥੀਏ ਸੰਤ ਸਤਿਜੁਗ ਆ ਗਇਓ।
(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਵੇਸਵਾਂ ਗਮਨ, ਜੰਮਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਈ ਬਣ ਕੇ ਨਾ ਆ ਸਕੇ, ਵਿਧਵਾ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨ ਹੋਣ ਦੇਣੇ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਘੁੰਡ-ਪਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਰਖਣਾ, ਸਿਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਸ ਕਰਤਵ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤੇ ਕਿ :—

੧. ਕੋਈ ਵੀ ਜੰਮਦੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਨ ਮਾਰੇ।
੨. ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਤੋਰੀ।
੩. ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲੈ ਆਉਣਾ। ਜੇਠ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਸੰਮਤ ੧੯੨੦ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਸਿਆੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ।
੪. ਘੁੰਡ-ਪਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਾਉਣਾ ਤੇ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣੀ ਕਿ ਸੱਸ-ਸਹੁਰਾ ਜੇਠ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਭਰਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹਨ, ਘੁੰਡ ਪਰਦੇ ਕਿਦੇ ਤੋਂ।

੫. ਛੋਟੀ ਉਮਰ 'ਚ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਇਨਾ ਕੁਝ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸਿਰਫ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਸੀ। ਇਹੋ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗੇ ਇਕ ਮਾਈ ਹੁਕਮੀ ਜੋ 22 ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਤੇ ਕੀਤੇ ਇਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਅਜੋਕੇ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨ ਸ: ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ I. C. S. ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

"ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੇ ਮਹਾਨ ਸੁਧਾਰਕ ਤੇ ਰਹਿਨੁਮਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮਰਦ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਏਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਏ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਜਾਤੀ ਲਈ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਛਡ ਵੀ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਮਰਦ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸਿਰੋਮਣੀ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਦੀ ਸੱਫ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਤਨਾ ਗਾਮਗੀਰ ਤੇ ਉੱਚਾ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕਿ ਜਾਤੀ ਤੇ ਜੰਤਾ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਉਸ

ਉਨਤੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਉਤੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਲੇਰ ਆਤਮਾ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪੰਨਾ ੧੫ (ਸਪਤ ਸ੍ਰਿੰਗ)

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪਧਤੀ ਨੂੰ ਸਾਦਾ ਤੇ ਸਸਤੇ ਢੰਗ ਰਾਹੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਖ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੩ ਜੂਨ ੧੮੬੩ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਜਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਖੇ ਛੇ ਜੋੜਿਆਂ ਦੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਕ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਵੀ ਵਿਆਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਰੀਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਆਰੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਤਕ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਤੋਂ ਬਾਰਿਓਂ ਬਾਣੀਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਆਦਾ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ੨੮ ਦਿਨ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਕਚਿਹਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

"ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕੇ ਪਹਿਲੇ।
ਅਨੰਦ ਸੁ ਛੰਦ ਪੜ੍ਹਾਏ ਸਹਿਲੇ।
ਉਨ ਕੋ ਦੇਖ ਔਰ ਸਿੰਘ ਘਨੇ।
ਲਗੇ ਅਨੰਦ ਪੜ੍ਹਾਵਨ ਤਨੇ।"

(ਤ੍ਰ: ਨ: ੩੦-੩੧)

ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਪੰਥ ਹੈ ਜੋ ੧੨੦ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਇਸ ਸਾਦਾ ਤੇ ਸਸਤੇ ਢੰਗ ਦੁਆਰਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪੱਧਤੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜ ਦੀ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਰੀਤੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੋੜੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪੱਕ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ :-

੧. ਮਾਕਾ, ਟਾਕਾ ਜਾਂ ਕੁੜਮਾਈ ਆਦਿ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। (ਜੇ ਕੁਝ ਪਿਆਰ ਵਜੋਂ ਕੁਝ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਾਪਸ ਕਰਨ।)

੨. ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਕੋਲੋਂ ਅਰਦਾਸ ਸੁਨਣੀ। (ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜੋਕੇ ਸਿਖ ਬੱਚੇ ਬੱਚੀਆਂ ਨੂੰ ਫਿਲਮੀ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀ।)

੩. ਲੜਕੇ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵੇਖਣੀ ਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਭਰਵੱਟੇ ਆਦਿ (ਸਿਖ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਸਿਖੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।)

੪. ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ, ਭਜਨ ਦੇ ਕੇ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ। ਲੜਕੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨੰਗੇ ਹੋਣਾ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਜੇਠ ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਭਰਾ ਆਦਿ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੂਹ ਢੱਕ ਕੇ ਆਉਣਾ ਵੈਸੇ ਵੀ ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਵਿਵਰਜਤ ਹੈ।

੫. ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੜਕੀ ਦਾ ਲੜਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 15 ਦਿਨ ਰਹਿਣਾ। (ਜਿਹ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਮੁਕਲਾਵਾ ਆਦਿ ਫਜ਼ੂਲ ਰਸਮਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ।)

੬. ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੜਕੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜਾਵੇ।

੭. ਲੜਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਘਰ ਜਾਕੇ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਇਕੱਠ ਆਦਿ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਸਾਲ ਤਕ ਸਖ਼ਤ ਮਨਾਹੀ।

੮. ਲੜਕਾ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਜ ਦਹੇਜ ਤੋਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵਿਖਾਵੇ ਤੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਖਤ ਮਨਾਹੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਜੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਸਿਖ ਗਲਤੀ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਲਗੀ ਤੰਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਿਖੀ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਕ ਅਦੁਤੀ ਦੇਣ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਮਰਜੀਵੜੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਕਫਨ ਬੰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਲਤਨਤ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ। ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਤਿਆਰੀ ਦੇ, ਬਗੈਰ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ, ਨਿਸ਼ੰਗ ਤੇ ਨਿਰਭੈ ਯੋਧੇ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ 17-18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਖਲੋ ਕੇ 65 ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਫੀਤਾ ਫੀਤਾ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਇਕ ਬਾਲਕ ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੋ ਕਿ 12 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਨਿੱਡਰ ਯੋਧਾ ਸੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ; ਰਾਇਕੋਟ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਫਾਂਸੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗਲੀਂ ਆਪ ਰੱਸੇ ਪਾਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਫਿਰ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾਵਾਂ, ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਜ ਵੀ ਸਾਰਾ ਸਿਖ ਸਮਾਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤੇ ਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਨਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

੧੦

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਮੇਰੋ ਹੋਇ ਨਾਮਾ,
ਬਾਰੀ ਸੁਤ ਭੈਣੀ ਕੋ ਧਾਮਾ ॥

ਦੁਆਦਸ ਪੁਰਖ ਹੈ ਆਦਿ ਸੇ ਸਭਹਨ ਕੇ ਸਿਰ ਮੌਰ,
ਸ਼ਕਤ ਅਨੀਤੀ ਆਇ ਹੈਂ ਆਦਿ ਇਹੇ ਨਹੀਂ ਔਰ ॥

ਜਾਹੀ ਕੁਲ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਤਾਹੀ ਕੁਲ ਕੋ ਨਾਮ,
ਪੁਨ ਦੁਆਦਸ ਗੁਰਿੰਡ ਕੋ ਮੇਰੀ ਹੈ ਪ੍ਰਨਾਮ ॥

ਕੁਰਿੰਡ ਨਾਮਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦

ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਨਮੋਲ ਵਸਤੂ—ਧਰਮ

—ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ

ਵਾਰਾਹ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਹੋਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਜੇ ਅੰਗ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਸਫੈਦ ਕੁੰਡਲ ਅਤੇ ਗਲ ਵਿਚ ਸਫੇਦ ਮਾਲਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਬੈਲ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾ, ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਜਾ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰ।

ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰ ਪੈਰ ਅਤੇ ਬੈਲਰੂਪ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਵੀਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਉ ਤੋਂ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਉਪਦ੍ਰਵ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਦਸ਼ਾ ਧਰਮ ਦੀ ਹੋਈ ਉਸਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਬਾਝੁ ਗੁਰੂ ਅੰਧੇਰੁ ਹੈ
ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਲੋਆ
ਵਰਤਿਆ ਪਾਪੁ ਜਗਤਿ ਤੇ
ਧਉਲੁ ਉਡੀਣਾ ਨਿਸਿ ਦਿਨਿ ਰੋਆ

ਸਾਡੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੇ ਚਾਰ ਚਰਣ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬੈਲ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਸਤਿਜੁਗਿ ਧਰਮੁ ਪੈਰ ਹੈ ਚਾਰਿ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋ ਬੂਝੈ ਬੀਚਾਰਿ।

× ×

ਤ੍ਰੇਤੈ ਇਕ ਕਲ ਕੀਨੀ ਦੂਰਿ।
ਪਾਖੰਡੁ ਵਰਤਿਆ ਹਰਿ ਜਾਣਨਿ ਦੂਰਿ।

× ×

ਦੁਆਪੁਰਿ ਧਰਮਿ ਦੁਇ ਪੈਰ ਰਖਾਏ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਤ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਏ।
ਕਲਿਜੁਗਿ ਧਰਮ ਕਲਾ ਇਕ ਰਹਾਏ।
ਇਕ ਪੈਰਿ ਚਲੈ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਵਧਾਏ।

ਵਿਸ਼ਨੂ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮ ਦੇ ਚਰਣ ਏਹ ਹਨ:

੧. ਸਤਯ ੨. ਯਗਯ ੩. ਪੂਜਾ ਅਤੇ ੪. ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਭੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

ਸਤਿਜੁਗਿ ਸਤੁ ਤੇਤਾ ਜਗੀ ਦੁਆਪੁਰਿ ਪੂਜਾਚਾਰ।
ਤੀਨੌ ਜੁਗ ਤੀਨੌ ਦਿੜੇ ਕਲਿ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਅਧਾਰ।
(ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ)

ਪਿਛਲੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਘਟਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਏਹ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨਾਂ

ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਸਚ ਬੋਲਣਾ, ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਜਗ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ ਪਰ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਨਾਮ ਹੀ ਜਪੇ ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਭਾਵ ਦਾ ਵਰਣਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸਤਿਜੁਗ ਸਤ ਤ੍ਰੇਤੈ ਜਗ੍ਯ ਦੁਆਪੁਰਿ
ਪੂਜਾ ਘਾਲੀ ਘਾਲਾ।
ਕਲਿਜੁਗਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਲੈ
ਪਾਰਿ ਪਵੈ ਭਵਜਲ ਭਰਨਾਲਾ।
ਚਾਰਿ ਚਰਣ ਸਤਿਜੁਗੀ ਵਿਚਿ
ਤ੍ਰੇਤੈ ਚਉਥੈ ਚਰਣਿ ਉਕਾਲਾ।
ਦੁਆਪੁਰਿ ਹੋਏ ਪੈਰ ਦੁਇ
ਇਕਤੈ ਪੈਰਿ ਧਰਮੁ ਦੁਖਾਲਾ।

(ਵਾਰ ੨੬ ਪਉੜੀ ੮)

ਮਨ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੇ ਇਹ ਦਸ ਅੰਗ (ਚਰਨ) ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ :

੧. ਧੀਰਜ ੨. ਖਿਮਾ ੩. ਮਨ ਦਾ ਵਸ ਕਰਨਾ ੪. ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ੫. ਚੋਰੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ੬. ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ੭. ਨਿਰਮਲ ਬੁੱਧਿ ੮. ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ੯. ਸਚ ਬੋਲਣਾ ੧੦. ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ

ਮਨੂ ਅਨੁਸਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚੰਡਾਲ ਤਕ, ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

(ਮਨੂ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ, ਸਲੋਕ ੯੨, ਅਧ ੬)

ਸਾਰ ਕੁਰਾਵਲੀ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਧਰਮ ਗਰਬ ਸੁਖ ਖਾਨ ਜਾਨ ਸਭ ਕੋ ਹਿਤਕਾਰੀ।
ਧਰਮ ਧਰੇ ਬੁਧਿਵਾਨ ਨਿਰੰਤਰ ਚਿਤ ਮਝਾਰੀ।

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਮ ਹੀ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼੍ਵ ਦਾ ਆਸਰਾ (ਆਧਾਰ) ਹੈ।

ਜੇ ਨਿਰਪੱਖ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਦ ਧਰਮ ਦੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ; ਭੈਣ, ਭਾਈ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪੁਤ੍ਰ ਪੁਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧੀ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣੀ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁੰਦਰ ਵਸਤੂ ਕੁਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਣੀ ਅਧਰਮ ਹੈ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਨੰਬਰ ੬ ਵਿਚ ਉਪਰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ, ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਧਰਮ ਦੇ ਦਸ ਅੰਗ ਜੋ ਉਪਰ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ।

ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਨੇਕ ਕਰਮ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਨ ਜੋਗ ਹਨ ਅਥਵਾ ਸਭ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮੁ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ :

'ਕੇਵਲ ਕਰਮ ਭਰਮ ਸੇ ਚੀਨਹੁ
ਧਰਮ ਕਰਮ ਅਨੁਰਾਗੀ'

ਸਾਡੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਤਿਥਿ ਵਿਚ * ਧਰਮ ਦਾ ਵਾਸ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਸ ਕਰਨ ਦਾ, ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਤੋਖ ਰਖਣ ਦਾ ਅਤੇ ਸਭ ਜੀਆਂ ਉਪਰ ਦਇਆ ਕਰਨ ਦਾ, ਆਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਤਿਥਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਆਪ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਏਕਾਦਸੀ ਨਿਕਟਿ ਪੇਖਹੁ ਹਰਿ ਰਾਮੁ।
ਇੰਦ੍ਰੀ ਬਸਿ ਕਰਿ ਸੁਣਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ।
ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਬ ਜੀਅ ਦਇਆ।
ਇਨ ਬਿਧਿ ਬਰਤੁ ਸੰਪੂਰਨ ਭਇਆ।

(ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਵਰਤ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਪਰ ਦਸੇ ਗਏ ਧਰਮ ਦੇ ੧੦ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਜੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਦ ਉਹ ਧਰਮ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰਨ ਵਰਤ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸੰਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਸਹੀ ਵਰਤ ਹੈ।

ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਦੇ ਵਰਤ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਮਾਨਤਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਟਾਂ ਦੇ ਸਵੈਯਾਂ ਵਿਚ ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਦਾ ਵਰਤ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਰੁਕਮਾਂਗਦ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸੰਕੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬ੍ਰਹਮਚਰਜ ਵਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਜਮਪੁਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਾਟਾ ਪਿਆ। ਰੁਕਮਾਂਗਦ ਦਾ ਵਰਤ ਭੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਸਰਾ ਭੇਜੀ ਗਈ। ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਵਰਤ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਅਪਸਰਾ ਅਸਫਲ ਹੋ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਭਟਾਂ ਦੇ ਸਵੈਯਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

'ਰੁਕਮਾਂਗਦ ਕਰਤੂਤ ਰਾਮ ਜੰਪਹੁ ਨਿਤ ਭਾਈ।'

ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਇਆ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁਖ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਮਨ ਦਾ ਦ੍ਰਵ ਜਾਣਾ, ਉਸਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੀ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰਨਾ ਪਵੇ, ਏਹ ਦਇਆ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਵਿਚ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

'ਦਇਆਦਿ ਆਦਿ ਧਰਮੰ'

(ਛੰਦ ਅੰਕ ੧/੧੦੯)

ਚਾਣਕਯ ਨੇ ਭੀ ਇਸੇ ਤਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ :

ਦਯਾ ਧਰਮਸਯ ਜਨਮ ਭੂੰਮ।

(ਚਾਣਕਯ ਸੂਤ੍ਰ ੨੩੯)

ਆਪਸੰਬ ਸੂਤ੍ਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਯੰ ਕ੍ਰਿਯਮਾਣੰ ਤ੍ਰਾਰਯਾ: ਪ੍ਰਸੰਸੰਤਿ ਸ ਧਰਮਹ
ਯੰ ਗਰਹੰਤਿ ਸੋ ਅਧਰਮਹ

ਭਾਵ : ਜੋ ਕਰਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਧਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਨਿੰਦਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਅਧਰਮ ਹੈ।

ਧਰਮ ਨੂੰ ਆਦਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸੰਗ੍ਯਾ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸੰਕੇਤ ਇਥੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋਣਾ ਗ੍ਰਹਸਥੀ ਬਣਨਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਆਰੰਭ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਵੇਲੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲਾਵਾਂ (ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚਲੀ ਹੋਈ ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ) ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਲਾਵ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੇਦ 'ਧਰਮੁ' ਦ੍ਰਿੜਹੁ ਪਾਪ ਤਜਾਇਆ ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ।

'ਧਰਮ' ਦ੍ਰਿੜਹੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੁ
ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ।
ਧਰਮੁ ਭੂਮਿ ਸਤੁ ਬੀਜੁ ਕਰਿ
ਐਸੀ ਕਿਰਸ ਕਮਾਵਹੁ। (ਪੰਨਾ ੪੧੮)
ਧਰਮ ਧੀਰਜ ਸਹਜ ਸੁਖੀਏ
ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਹਰਿ ਭਜੇ (ਪੰਨਾ ੪੬੦)
ਫੁਨਿ ਧ੍ਰੰਮ ਧੁਜਾ ਫਹਰੰਤਿ ਸਦਾ
ਅਘ ਪੁੰਜ ਤਰੰਗ ਨਿਵਾਰਨ ਕਉ। (੧੪੦੪)

ਧਰਮ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਖ ਅਤੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦੋਨੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਐਸੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੂਰਵਜ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਐਸੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਹਿ ਕਸ਼ਟ ਸਹਾਰੇ ਪਰ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਿਆ।

ਸਿਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿਤਾ, ਗਊ ਦੇ ਚੰਮ ਦਾ ਸਪਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਧਰਮ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ। ਚੰਦੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਦਾ ਨਾਤਾ

ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਅਨੇਕ ਜਤਨ ਕੀਤੇ, ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਅੰਤ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਬੇਧਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ।

ਤਾਇ ਚਰਮ ਕੋ ਸ਼ੰਕਰ ਕੀਲਾ
ਲਪਟਾਵਹੁ ਤੁਹਿ ਜੰਬੁਕ ਝੀਲਾ

(ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ)

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਊ ਦੇ ਚਮੜੇ ਦਾ ਸਪਰਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿਤਾ ਤਦ ਚੰਦੂ ਉਥੇ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣ ਰਹਿਤ ਦੇਹ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਪਰ ਚਾਦਰ ਓਢੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬੇਧਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਧਮਕੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਿਧੇ ਹੋਕੇ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਅਬ ਸੂਧੇ ਭਾ ਮਾਨਹਿ ਨਾਤਾ ।
ਧਰਮ ਜਾਣ ਤੇ ਉਰ ਡਰਪਾਤਾ ।

(ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ)

ਚੰਦੂ ਨੇ ਜਾਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤਦ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੇਠਾ ਆਦਿਕ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਹੇ ਦੁਸ਼ਟਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਗਏ ਹਨ ਤੂੰ ਵਾਜਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ ?

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਸਰੀਰ ਬਲੀਦਾਨ ਕੀਤਾ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ ਜਿਨ ਕੀਆ ।
ਸੀਸ ਦੀਆ ਪਰ ਸਿਰਰ ਨਾ ਦੀਆ ।

ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਭੀ ਧਰਮ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਬਲੀਦਾਨ ਕਰ ਦਿਤੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ, ਜਿਸਦਾ ਮਾਸ ਜੰਬੂਰਾਂ ਨਾਲ ਨੋਚਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਕਰੀਬ ੭੦੦ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲੀ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫਰੁਖਸਿਯਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਛਡਣ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਤਸੀਹੇ ਦਿਤੇ । ਪਰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੇ ਭੀ ਧਰਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡੋਲਿਆ । ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਤੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ, ਕਰੀਬ ਪੌਣੀ ਸਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹੋ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਛਡੋ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰੋ । ਪਰ ਧਰਮ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਛਡਿਆ ਪ੍ਰਾਣ ਦੇ ਦਿਤੇ ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਾਇਕੋਟ ਅਤੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਧਰਮ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਅਦਭੁਤ ਬਲੀਦਾਨ ਕੀਤੇ । ਗਿ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਇ ਦਏ ਸੀਸ, ਗਏ ਦੀਸ ਲੋਕ ਮਾਹਿ
ਕੋਟਲੇ ਮਲੇਰ ਕਿਤ ਸਾਕਾ ਯਸ ਔਰਧੇ ॥

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਧਦਾ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ, ਧਰਮ ਹੇਤ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਅਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ । ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਲਿਖਦੇ-ਲਿਖਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਅਖੀਂ ਡਿਠੇ ਹਾਲ ਯਾਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਛਡਕੇ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਅਖੀਂ ਡਿਠਾ ਹਾਲ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ :

ਦੋਹਰਾ

ਉਨ ਸਿੰਘਨ ਕਾ ਹਾਲ ਤੋਂ ਲਿਖਿਓ ਕਿਤਾਬਨ ਮਾਹਿ ।
ਹਮ ਨਿਜ ਨੈਨਨ ਜੋ ਪਿਖਿਓ, ਸੋਊ ਸਾਚ ਸੁਨਾਹਿ ।

ਚੌਪਈ

ਵੇਸਵਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਤੂੰ ਉਥੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ। ਕਲਿਜੁਗ ਨੇ ਫੇਰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਏਨ੍ਹਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕਿਵੇਂ ਰਹੇਗਾ? ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਭੀ ਦਸੋ। ਤਦ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੀਛਤ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਲੋਭੀ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਸ ਧਨ ਅਤੇ ਸੋਨਾ ਬਹੁਤ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਭੀ ਅਪਣਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਤੂੰ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਤਦ ਤੈਨੂੰ ਜਿਊਂਦਾ ਨਹੀਂ ਛਡਾਂਗਾ।

ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੀਛਤ ਸ੍ਵਰਨ ਮੁਕਟ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਗਿਆ, ਬੁਧੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਹਿੰਸਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਮੀਕ ਰਿਖੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਪ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਸ਼ਮੀਕ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰ ਸ੍ਰਿੰਗੀ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਗਲ ਮਰਿਆ ਸਪ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਤ ਦਿਨਾਂ ਤਕ, ਤਛਕ ਨਾਗ ਲੜੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮ੍ਰਿਤਯੂ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਦਾ ਪਤਾ ਜਦੋਂ ਸ਼ਮੀਕ ਨੂੰ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕ੍ਰੋਧ ਵਸ ਹੋਕੇ ਐਸੇ ਧਰਮੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਿਖੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਗਊਆਂ ਸਭ ਸੁਖ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਭ ਲੋਕ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਰਾਜੇ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਯੂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਧਰਮ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਕਲਿਜੁਗ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤ ਜਾਏਗਾ।

ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ, ਰਾਜਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਜਾ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਭਾਰੀ ਕਸ਼ਟਕਾਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਹੋਈ ਓਦੋਂ-੨ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਕੇ ਦੁਖੀ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲਈ ਅਤੇ ਅਧਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡੰਨ ਦਿਤਾ।

ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਜਬ ਜਬ ਹੋਇ ਧਰਮ ਕੀ ਹਾਨੀ।
ਬਾਢਹਿ ਅਸੁਰ ਅਧਮ ਅਭਿਮਾਨੀ।
ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਧਰ ਮਨੁਜ ਸਰੀਰਾ।
ਹਰਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧ ਸਜਨ ਪੀਰਾ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਦੇਹ ਧਾਰਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਚੋਵੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਏਹ ਪੰਕਤੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ:

ਜਬ ਜਬ ਹੋਤ ਅਰਿਸਟ ਅਪਾਰਾ।
ਤਬ ਤਬ ਦੇਹ ਧਰਤ ਅਵਤਾਰਾ।

ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਏਸੇ ਭਾਵ ਦਾ ਵਰਣਨ ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਯਦਾ ਯਦਾ ਧਰਮਸਯ ਗਿਲਾਨਿਰ ਭਵਤੀਭਾਰਤ।
ਅਭਯੁਤ ਥਾਨੰਧਰਮਸਯ ਤਦਾਤਮਾਨੰ ਸ੍ਰਿਜਾਮਯਹਮ।
ਪਰਿਤ੍ਰਾਣਾਯ ਸਾਧੂਨਾਮ ਵਿਨਾਸ਼ਾਯ: ਦੁਸ਼ਕ੍ਰਿਤਾਮ।
ਧਰਮ ਸੰਸਥਾਪਨਾਰਥ ਸੰਭਵਾਮਿ ਯੁਗਹ ਯੁਗਹ।

(ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਸਲੋਕ ੭-੮ ਅਧ: ੪)

ਧਰਮ ਇਕ ਐਸੀ ਵਸਤੂ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਦੁਖ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਮੇਸਰ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਵੇਲੇ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਥਾਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਉਸੇ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਪਦਵੀ ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਸੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਸੋਭਨੀਕ ਹੈ। ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਲਈ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ ਦਾ ਭੈਣਾਂ ਦਾ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਲੜਕੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਯੋਗ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਭੀ ਧਰਮ ਦਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਗ ਹੈ।

ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ, ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਅਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ

ਉਨ ਚਿਤ ਹੁਕਮ ਅੰਗ੍ਰੇਜੀ ਆਇਓ ।
ਇਨ ਕੇ ਤੋਪਨ ਸੰਗ ਉਡਾਇਓ ।
ਜਬ ਜਲ ਹੁਕਮ ਉਨੈ ਸੁਨ ਪਾਇਓ ।
ਖੁਸੀ ਭਏ ਅਤਿ ਹੀਅ ਹੁਲਸਾਇਓ ।
ਮੁਖ ਪਰ ਲਾਲੀ ਚੜ੍ਹੀ ਬਧੇਰੇ ।
ਗਾਵਤ ਗੁਰ ਕੇ ਸਬਦ ਉਚੇਰੇ ।
ਦੀਵ ਵਿਸ ਜਿਉ ਜਾਇ ਪਤੰਗੇ ।
ਤਿਓਂ ਤੋਪਨ ਵਿਸ ਜਾਹਿੰ ਉਮੰਗੇ ।

ਯਹ ਹਮਨੈ ਨਿਜ ਨੈਨ ਨਿਹਾਰੇ
ਦੇਖਤ ਥੇ ਜੋ ਲੋਕ ਅਪਾਰੇ

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼,
ਛਾਪਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਨਾ ੫੧੯)

ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਬਲੀਦਾਨ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ, ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਦਿਤੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਮ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਾਪੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਸੋਭਾ ਹੋਏਗੀ। ਕੇਵਲ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਨਾ ਸਹਿਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਬਲੀਦਾਨ ਦਿਤੇ ਸਨ।

ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਅਜ. ਗੌਰਵ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੀਆਂ ਪੌਣੀਆਂ ਚਾਰ ਸਦੀਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਧਰਮ ਦੀ ਰਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿ ਗੁਰੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਰ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਪਣੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਲੋਕ (ਮਾਤ ਲੋਕ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਹੁਕਮ ਆਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਪਣਾ ਸਪੁਤ੍ਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਕੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰੋ।

ਚਿਤ ਨਾ ਭਇਓ ਹਮਰੋ ਆਵਨ ਕਹ
ਚੁਭੀ ਰਹੀ ਸ੍ਰੁਤਿ ਪ੍ਰਭ ਚਰਨਨ ਮਹ
× ×
ਜਿਉਂ ਤਿਉਂ ਪ੍ਰਭ ਹਮ ਕੋ ਸਮਝਾਯੋ ।
ਇਮ ਕਹਿ ਕੈ ਇਹ ਲੋਕ ਪਠਾਯੋ ॥
× ×
ਮੈਂ ਅਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ
ਜਾਹਿ ਜਹਾਂ ਤੈ ਧਰਮੁ ਚਲਾਇ
ਕਬੁਧਿ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋਕ ਹਟਾਇ
× ×
ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ ਜਨਮ
ਸਮਝ ਲੇਹੁ ਸਾਧ ਸਭ ਮਨਮੈਂ
ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ
ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨਿ ।

(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਆਰੰਭ ਸਮੇਂ, ਅਰਜਨ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਪ੍ਰੀਛਤ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ। ਪ੍ਰੀਛਤ ਬੜਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਅਤੇ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਧਰਮ ਰੂਪ ਬੈਲ ਦੇਖਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੈਰ ਕਟੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਸ਼ੂਦ੍ਰ ਰਾਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਛਤ ਨੇ ਕਲਿਜੁਗ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਸ ਸੂਦ੍ਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਧਰਮ ਰੂਪ ਬੈਲ ਨੂੰ ਧਮਕਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਲਵਾਰ ਲੈਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਕਰਾਮ ਨਮ੍ਰ ਭਾਵ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰੀਛਤ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ਚਾਰ ਜੁਗ—ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦੁਆਪਰ ਅਤੇ ਕਲਿਜੁਗ—ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਪਣਾ ਅਪਣਾ ਸਮਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ ਅਤੇ ਦੁਆਪਰ ਅਪਣਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਲਿਜੁਗ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਸਮਾਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਜ ਸਤਾਂ ਦੀਪਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਹੀ ਦਸੋ ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਅਪਣਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਾਂ?

ਰਾਜਾ ਪ੍ਰੀਛਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਕਲਿਜੁਗ ਜਿਥੇ ਜੂਆ ਖੇਡਦੇ ਹੋਣ, ਜਿਥੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਕਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਥੇ

ਸਤਿਕਾਰ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਗੁਣ ਸਿਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਚਾਰ ਵਰਣ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪੂਰਵ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਉਲੰਘਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਵਰਣ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਗਲਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਰਯਾਦਾ ਭੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮਰਯਾਦਾ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਧਰਮੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੁਛ ਆਖ ਦਿਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ 'ਅਧਰਮੀ' ਹੀ ਹੈ। ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਖਤ੍ਰੀਆ ਤ ਧਰਮ ਛੋਡਿਆ ਮਲੇਛ ਭਾਖਿਆ ਗਹੀ।
ਸ੍ਰਿਸਟ ਸਭ ਇਕ ਵਰਨ ਹੋਈ ਧਰਮ ਕੀ ਗਤ ਰਹੀ।

ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਗਲੀ ਪੰਗਤੀ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰੇ ਵਰਣ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਉਲੰਘਨ ਕਰਕੇ 'ਇਕ ਵਰਣ' ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਰਣਆਸ਼੍ਰਮ ਦੀਆਂ ਜੋ ਮਰਯਾਦਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਣਾ ਭਾਰੀ ਉਪਦ੍ਰਵ ਹੈ।

ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਸੰਕਰ ਬਰਣ ਪ੍ਰਜਾ ਸਭ ਹੋਈ
ਏਕ ਜਾਤਿ ਕੋ ਰਹਾ ਨ ਕੋਈ
ਅਤਿ ਬਿਭਚਾਰ ਭਜੀ ਸਰਨਾਰੀ
ਧਰਮ ਰੀਤ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤ ਬਿਸਾਰੀ
ਘਰ ਘਰ ਝੂਠ ਅਸਤਯਾ ਭਈ
ਸਾਚ ਕਲਾ ਸਗਿ ਕੀ ਦੂਰ ਗਈ

ਨਿਰਲਜ ਹੋਏ ਜੋ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਰਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ

ਤਜੀ ਆਨ ਜਹਾਨ ਕਾਨ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਮਾਨਹਿ।
ਤਾਤ ਮਾਤ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਨੀਚ ਉਚਰ ਸਭ ਜਾਨਹਿ।
ਧਰਮ ਕਰਮ ਕੋ ਗਹਿਓ ਭਈ ਇਕ ਬਰਣ ਪ੍ਰਜਾ ਸਭ

ਧਰਮ ਤੋਂ ਅਧਰਮ ਵਲ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹੇ ਲਿਆਇਆ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਸਿੱਖੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਵਿਚ ਪਕਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਘੋਰ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਸਤਿਜੁਗ ਵਰਤਾਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿਤਾ। ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਣਗਿਣਤ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਰਮੀ ਬਣਾਕੇ, ਇਕ ਵਰਣ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਲਾਰੇ ਦੇਕੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀਨ ਬਣਾ ਦਿਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਡਰ ਹੋਇਆ। ਕਈ ਕਾਰਣ ਬਣਾਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਰਵਾਸਤ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਓਥੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜੋ ਹੁਕਮ ਨਾਮਾ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ :]

"ਸਭ ਨੇ ਹਥ ਜੋੜਕੇ
ਪਰਮੇਸਰ ਅਗੇ ਜੇ ਹੋ
ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਡਾ ਧਰਮ
ਬਣਿਆਂ ਰਹੇ ਜੀ"

ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਘੋਰ ਅਨ੍ਹੇਰਾ, ਭੁਖ ਅਤੇ ਦੁਖ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਵਲ ਦੁੜਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੰਸਾਰ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਸੰਸਾਰਕ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅਧਰਮ ਦਾ ਫੈਲਾਉ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਭਾਰਤਵਾਸੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸਭਿਅਤਾ ਛਡਕੇ, ਧਰਮ ਛਡਕੇ ਇਸੇ ਹੀ ਰਸਤੇ ਪੈ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਜਿਸਨੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਦਲ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਕੋ ਖੂਨ, ਇਕੋ ਸੰਤਾਨ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਧਰਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਬਣ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਕਿਤਨਾ ਦੁਰਭਾਗਯ ਹੈ!

ਸਭ ਦਾ ਕਰਤਵਯ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਰੀਤਿ ਵਿਚ ਚਲਣ ਦੀ ਬਲ ਬੁਧੀ ਮੰਗੋ, ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਧਰਮ ਤੇ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖੋ। □

ਸਾਡਾ ਪਹਿਰਾਵਾ

ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਲੁਧਿਆਣਾ

"ਜਾਮ ਕਹੇ ਸੇਤੰਬਰ ਸੁਆਮੀ
ਸਚਿ ਮਹਿ ਆਛੈ ਸਾਚਿ ਰਹੇ ।"

(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਸਫ਼ੇਦ ਹੈ । ਵੈਸੇ ਵੀ ਸਫ਼ੇਦ ਰੰਗ ਅਮਨ ਏਕਤਾ ਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਭ ਰੰਗਾਂ ਤੋਂ ਉਤਮ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਦੇ ਰੰਗ ਲਾਲ, ਹਰਾ, ਪੀਲਾ, ਸੰਤਰੀ ਤੇ ਨੀਲਾ-ਕਾਲਾ ਇਸ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਹਨ । ਹਰ ਰੰਗ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛਡਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਜੁਗੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸਫ਼ੇਦ ਬਸਤਰ ਦੂਜਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਚਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਜੋਗੀ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਨੇ ਭਗਵੇ ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਭੇਸ ਬਦਲ ਲਿਆ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਕਾਲਾ-ਨੀਲਾ ਰੰਗ ਪਹਿਨਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ

"ਕੋਈ ਓਢੈ ਨੀਲ (ਮੁਸਲਮਾਨ)
ਕੋਈ ਸਪੇਦ ।" (ਹਿੰਦੂ)

(ਸੰਤ ਫ਼ਤਹਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗਜ਼ਟ 'ਚੋਂ') ਸਾਫ਼ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੀਲਾ ਰੰਗ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਹੈ ਤੇ ਸਪੇਦ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ।

ਸਾਡਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਸਿਖ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਭ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਫ਼ੇਦ ਬਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਹਿਨਿਆ ਹੈ । ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਕੌਤਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੇ ਕਰ ਭੇਸ ਬਦਲਿਆ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਲਈ । ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਮਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦਾ ਵਿਚਰਨਾ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਹਿਤ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਕੇ ਜਾਣ ਲਗਿਆਂ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਬਸਤਰ ਪਾਉਣੇ ਪਏ

"ਬਾਬਾ ਫਿਰ ਮਕੇ ਗਇਆ,
ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਧਾਰੇ ਬਨਵਾਰੀ ॥"

—ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੩੨

ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਨੀਲਾ-ਕਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੱਕੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਭੇਖ ਬਣਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੀ ਹੈ । ਮੱਕੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਹ ਬਸਤ੍ਰ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨੇ । ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ ਬਣਨ ਲਈ ਨੀਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਾਉਣਾ ਪਿਆ । ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :—

"ਉਚ ਜਹਾਂ ਸਯਦ ਬਹੁ ਬਾਸੀ ।"

ਭਾਵ ਉਚ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬਹੁਤ ਸਯਦ ਵਸਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉੱਚ ਦੇ ਪੀਰ ਬਣਨ ਲਈ ਸਯਦਾਂ ਜੈਸਾ ਭੇਸ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ

ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਸੀ ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਫਿਲਵੀਂ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸੋਢੀ ਕੌਲ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਬਸਤ੍ਰ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਦਿਤੇ । ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨੀਲੇ ਕਪੜੇ ਉਤਾਰ ਲੀਰ ਲੀਰ ਕਰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜੇ ਅਤੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦੀ ਇਹ ਤੁਕ ਉਲਟਾਈ :—

"ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਲੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਰੇ ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲੁ ਕੀਆ ॥"

ਜੂਲਤ ਅੰਗੀਠਾ ਅਗਨ ਅਗਾਰੀ ।
ਨੀਲਾਂਬਰ ਲੇ ਹਾਥ ਮਝਾਰੀ ।
ਲੀਰ ਪਾੜ ਕਰ ਤਿਸ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ।
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਤੁਕ ਏਵ ਉਚਰ ਕਰ ।
ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਲੇ ਕਪੜੇ ਫਾੜੇ
ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲੁ ਗਇਆ ।
ਪਠ ਕਰ ਤਤ ਛਿਨ ਲੀਰ ਜੁ ਕਰ ਮਹਿ
ਅਗਨ ਬਿਖੈ ਪਟ ਡਾਰ ਦਇਆ ।
ਪੁਨਹ ਪਾੜ ਕਰ ਤਿਮਹੀ ਪਠ ਕਰ
ਪਾਵਕ ਪਾਵਤ ਡਾਰ ਕਇਆ ।
ਚੀਰਤ ਚੀਰ ਕਰਤ ਲਘੁ ਲਘੁ ਕੋ
ਅਚਰਜ ਸਭ ਕੈ ਰਿਦੇ ਭਇਆ ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ "ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼" ਪੰਨਾ ੫੬੫ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

ਫਿਲਵਾਂ ਕਲਾਂ :—

"ਇਸ ਤੋਂ ਇਕ ਫਰਲਾਂਗ ਪੱਛਮ ਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਲਗੀਧਰ ਸੋਢੀ ਸਾਹਿਬ ਕਉਲ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਬਿਰਾਜੇ ਹਨ । ਕਉਲ ਜੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵਾਲਾ ਨੀਲਾ ਬਾਣਾ ਉਤਾਰ ਕੇ ਚਿੱਟੇ ਬਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ।" ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨੀਲੀ ਚਾਦਰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜਨ ਸਮੇਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :—

"ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕਪੜੇ ਫਾਰੇ
ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲ ਗਇਆ ।"

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਵਰਗੀ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਾਸਵਾਲੀਏ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇਉਂ ਕਲਮਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ :—

ਡੇਰਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹਾਉਣ ਲਗੇ,
ਨੀਲੀ ਲਾਹ ਪੁਸ਼ਾਕ ਰਖਾ ਲਈ ਨੇ ।
ਕਉਲ ਚਿੱਟੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਲਿਆ ਰਖੀ,
ਨੀਲੀ ਆਖ ਕੇ ਇਹ ਉਠਾ ਲਈ ਨੇ ।
ਏਹ ਸਤਿਗੁਰੋ ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਫਬਦੀ ਨਹੀਂ,
ਚਿੱਟੀ ਪਹਿਰ ਲਉ ਅਰਜ ਸੁਣਾ ਲਈ ਨੇ ।
ਉਹਦਾ ਵੇਖ ਪਰੇਮ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘਾ,
ਝਟ ਉਹ ਪੁਸ਼ਾਕ ਹੀ ਪਾ ਲਈ ਨੇ ।
ਵੇਗ ਹਟੇ ਕਰ ਕੇ ਹੋਜੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ,
ਚਲ ਪਾਸ ਅੰਗੀਠੇ ਦੇ ਜਾਂਵਦੇ ਨੇ ।
ਲੀਰਾਂ ਕਰ ਕੇ ਨੀਲੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਦੀਆਂ,
ਵਿਚ ਅਗ ਦੇ ਪਾ ਜਲਾਂਵਦੇ ਨੇ ।
ਨਾਲੇ ਫੂਕਦੇ ਜਾਂਵਦੇ ਪੁਸ਼ਾਕ ਤਾਈਂ,
ਨਾਲੇ ਤੁਕ ਏਹ ਪੜ੍ਹ ਸੁਨਾਵਦੇ ਨੇ ।

ਯਥਾ :—

"ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕਪੜੇ ਫਾੜੇ,
ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲ ਗਇਆ ।"
ਸੁਣ ਕਉਲ ਜੀ ਨੇ ਪਾਸੋਂ ਟੋਕ ਕੀਤੀ,
ਸ਼ਬਦ ਉਲਟਣੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨੇ ਨੇ ।
ਰਾਮ ਰਾਇ ਨੇ ਤੁਕ ਉਲਟਾਈ ਹੈਸੀ,
ਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਖ ਨਾ ਲਾਵਨੇ ਨੇ ।
ਤੁਸਾਂ "ਪਹਿਰੇ" ਦੇ ਥਾਂ "ਫਾੜੇ" ਆਖਿਆ ਏ,
"ਗਇਆ" "ਕੀਆ" ਦੀ ਉਲਟ ਦਿਸਾਂਵਦੇ ਨੇ ।
ਸ਼ਬਦ ਉਲਟਿਆਂ ਵਾਰ ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਰਾ,
ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਬਤਾਂਵਦੇ ਨੇ ।
ਸਬਦ ਉਲਟੇ ਬਿਨਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘਾ,
ਕਾਬੂ ਤੁਰਕ ਨ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਂਵਦੇ ਨੇ ।

(ਦਸਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਾ: ੪੪੯. ੬ਵੀਂ ਪਉੜੀ)

"ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ" ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਜੋ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਛਾਪੀ ਗਈ ਹੈ, ਦੇ ਪੰਨਾ ਨੰ: ੨੭ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

"ਕੁਝ ਦਿਨ ਦੀਨਾ ਕਾਂਗੜ ਵਿਚ ਠਹਿਰਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਰਾੜਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਭਗਤਾ ਭਾਈ ਕਾ, ਰੰਞੂ ਕੀ ਬੇਰ, ਡੱਲ, ਵਾਂਦਰ, ਬਰਗਾੜੀ, ਰੋਹਿਲਾ, ਗੁਰੂਸਰ, ਜੈਤੋ, ਮਲੂਕਾ, ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ, ਲੰਬਵਾਲੀ, ਢਿਲਵਾਂ ਸੋਢੀਆਂ, ਕੋਟ ਕਪੂਰਾ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ। ਢਿੱਲਵਾਂ ਸੋਢੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਗਏ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨੀਲੇ ਬਸਤਰ ਉਤਾਰ ਦਿਤੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨ ਲਏ : ਨੀਲੇ ਕਪੜੇ ਜੋ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਤੋਂ ਪਾਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ ਕਰਕੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ :—

"ਨੀਲ ਬਸਤ੍ਰ ਲੇ ਕਪੜੇ ਫਾੜੇ,
ਤੁਰਕ ਪਠਾਣੀ ਅਮਲ ਗਇਆ।"

ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਸੋਢੀ ਕੌਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਲੀ ਤੁਰਕ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੈ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ :—

ਗੁਰ ਕਹਯੋ ਹਮ ਸਰਬੰਸ ਗਾਰ,
ਤੁਰਕ ਪਲਟਾਈ ਹਿਤ ਉਪਕਾਰ।"

ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਤੋਂ ਉੱਚ ਦਾ ਪੀਰ ਬਨਣ ਸਮੇਂ ਨੀਲੇ ਜਾਂ ਸੁਰਮਈ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣੇ ਪਏ ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਗਿਆ ? ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ

"ਬਰੰਗੇ ਮਗਸ ਸ਼ਾਹ ਪੋਸ਼ ਆਮਦਮ।"

ਅਰਥਾਤ ਮੱਖੀ ਰੰਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਬਾਣੇ ਦਾ ਰੰਗ ਸਫੈਦ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

"ਸਵੇਤ ਸਿੰਘ ਧਰ ਰੂਪ ਦਿਖਾਵੈ।
ਦਾਮਨ ਗਰਜ ਸ਼ਬਦ ਮੁਖ ਆਵੈ।"

ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :—

"ਸੁਧੇ ਦਾੜ੍ਹੇ ਮੁਛ ਅਛ, ਦਸਤਾਰੇ ਸ੍ਵੇਤ ਸਵੱਛ,
ਕਟਿ ਪ੍ਰਤਛ ਕਛ ਪਛ ਦਿਖ ਪਾਤਤੇ।"

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਸਫੈਦ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨੀਲੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਬਸਤਰ ਪਹਿਨਣਾ ਗੁਰੂ ਸਿਖ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਨੀਲੇ ਕਾਲੇ ਪਹਿਨ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖ ਅਖਵਾਈਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਹਿਤ ਆਪਣਾ ਆਪ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਨਹੀਂ।

ਦਸਤਾਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕਪੜਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ। ਵੇਦਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ 'ਚ ਇਸ ਨੂੰ 'ਉਸ਼ਣੀਸ਼' ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਸਿਰ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰੇਤੇ ਜਾਂ ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਕਿਰੀਟ, ਮੁਕਟ, ਤਾਜ ਆਦਿ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਸਰਦਾਰ ਲੋਕ ਪਹਿਨਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਬਦਲਕੇ ਦਸਤਾਰ (ਪਗੜੀ) ਅਜ ਤੋਂ ੬-੭ ਹਜ਼ਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਰੀਅਨ ਜਾਂ ਬੇਬੀਲੋਨੀਅਨ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਦਸਤਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅਪਣਾਇਆ ਅਤੇ ਨੀਚ ਤੋਂ ਨੀਚ ਨੂੰ ਵੀ ਸਰਦਾਰੀ ਬਖਸ਼ੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ :

"ਸਾਬਤ ਸੂਰਤਿ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰਾ"

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਦਸਤਾਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਉਹੀ ਹੈ

ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਨਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਸੱਜਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ 'ਚ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ 'ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਸਤਾਰਾ' ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਅਜ ਚਿੱਟੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਖੋ ਵਖਰੇ ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਵਧੋ ਵਖਰੇ ਡਿਜ਼ਾਈਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨੋਕਦਾਰ ਟੇਢੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਟੇਢੀ ਪਗ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਇਉਂ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ :

"ਟੇਢੀ ਪਾਗ ਟੇਢੇ ਚਲੇ
ਲਾਗੇ ਬੀਰੇ ਖਾਨ।
ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਸਿਉ ਕਾਜੁ ਨ ਕਛੂਐ,
ਮੇਰੋ ਕਾਮੁ ਦੀਵਾਨ।"

—ਕੇਦਾਰਾ ਕਬੀਰ ਜੀਉ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਟੇਢੀ ਪੱਗ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਤੇ (ਸਿੰਗਾਰ ਰਸੀ) ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਸੂਚਕ ਦਸਕੇ ਅਯੋਗ ਤੇ ਮਿਥਿਆ ਕਰਾਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਸਤਾਰੇ ਨੂੰ ਤੇ ਸਿਖੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਕਬਿਤ

ਔਰੈ ਰੀਤ ਔਰੈ ਮੀਤ ਔਰੈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਪ੍ਰੀਤ
ਖਾਨ ਪਹਿਰਾਨ ਗਯਾਨ ਮਾਨ ਔਰੈ ਜਨ ਕੈ।
ਭਾਰੇ ਦਸਤਾਰੇ ਸਾਫੇ ਭਾਰੇ ਹੈਂ ਸੰਭਾਰੇ ਅਛੈ
ਕਛੈ ਤਜ ਲਏ ਪੱਤੀ ਸੁਥ੍ਹ ਤੰਗ ਤਨਕੈ।
ਧਾਰੈ ਹੈਂ ਗਰਾਰੇ ਤੰਬੇ ਤਹਿਮਤ ਅਧਿਕ ਲੰਬੇ
ਜਿਨੈ ਦੇਖ ਸਿਖੀ ਕੰਬੇ ਤਟਕ ਗਨ ਕੈ।
ਸਿਖੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਕੀ ਸੁਕੀ ਅਧਰਮੇਸ ਕੀ ਅਸਿੱਖੀ
ਪਰੀ ਪੋਸ਼ਤੀ ਛਿਨਾਰ ਬਨ ਠਨਕੈ।

ਮਹਾਰਾਜ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਅਸਰ ਕਬੂਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ। ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਇਥੋਂ ਤਕ ਆ ਗਏ ਕਿ :

'ਕੇਟੀ ਬਾਤ ਪਾਗੈਂ ਉਚੇ ਨਾਕ ਨੱਚੇ ਮਰਨੇ ਸੋ
ਕੇਟੀ ਖੰਚੇ ਲਾਤਨ ਕੋ ਸੋਚੇ ਨ ਲਖਾਇ ਹੈਂ।
ਕੰਨ੍ਹੂ ਦਾੜ੍ਹੀ ਕੀ ਉਖਾੜੇਂ ਮੂਛੇਂ ਪਾੜੇਂ ਭਾੜਨ ਜਿਉਂ
ਪੂਛੈਂ ਸੋਤ ਝਾੜੈਂ ਕੋਊ ਸਾਧੈਂ ਦਵਾ ਲਾਇ ਹੈਂ।
ਬਕਲੈਂ ਉਪਾਰੈਂ ਕੋਊ ਰੁੰਹੈਂ ਸੋ ਹੈਂ ਕੀ ਉਖਾਰੈਂ
ਨਾਸਿਕਾ ਕੇ ਬਾਰੈਂ ਹਾਥ ਮਾਥ ਪੈ ਚਲਾਇ ਹੈਂ।
ਸਿਖਨ ਕੇ ਪੂਤ ਮਜਬੂਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਧਾਰੇ
ਹਾਇ ਦੇ ਕਸਾਈ ਰਹੇ ਸਿਖੀ ਕਉ ਘਾਇ ਹੈਂ।

—ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਿ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਿਖ ਆਪਣੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾੜ੍ਹੀਆਂ, ਮੁੱਛਾਂ, ਕੇਸ, ਨਕ, ਲਤਾਂ, ਬਾਹਵਾਂ ਦੀ, ਕਛਾਂ ਤੇ ਭਰਵਟਿਆਂ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਮੋਚਨਿਆਂ, ਦਵਾਈਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਊ ਰੂਪੀ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਸਾਈ ਖਤਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਉਸ ਗਊ ਰੂਪੀ ਸਿਖੀ ਦਾ ਤਾਂ ਬੀ ਵੀ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਣੈ।

ਉਸ ਵਕਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ ਥੋੜੀ ਸਿਖ ਹੀ ਲਭੇ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਮਤ ੧੯੧੪ ਬਿ: ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਪ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਮੁਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜੰਗੇ ਅਜ਼ਾਦੀ (ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮ) ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਚਿਟਾ ਝੰਡਾ (ਧਵਜ) ਜੋ ਸੱਚ, ਸੁਚਮ, ਸਾਦਗੀ, ਅਮਨ ਤੇ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ੧੨ਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਦਿਹਾੜੇ ੧ ਵਿਸਾਖ ਸੰਮਤ ੧੯੧੪ (ਮੁਤਾਬਕ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ 1857) ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ ਅਥਵਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਸਾਜਣ ਸਮੇਂ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਸੋ ਸਿਖ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਸਫੇਦ ਬਸਤਰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖੀ

ਦਸਤਾਰਾ, ਕਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕੁੜਤਾ, ਚੂੜੀਦਾਰ ਪਾਜਾਮਾ, ਰੇਪ ਕਛਿਹਰਾ ਆਦਿ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੀਬੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਸਫੇਦ ਕਲੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕੁੜਤਾ, ਚੂੜੀਦਾਰ ਸੁਥਨ (ਸਲਵਾਰ), ਰੇਪ ਕਛਿਹਰਾ ਤੇ ਦੁਪੱਟਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਛਿਹਰਾ ਗੋਡੇ ਦੀ ਚਪਣੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਉਂਗਲ ਉੱਚਾ ਅਤੇ ਕੁੜਤਾ ਕਛਿਹਰੇ ਤੋਂ ਰਤਾ ਜਿਹਾ ਉੱਚਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਧੀਆ ਕਾਟ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਸੀਤੇ ਹੋਏ ਬਸਤਰ ਅਤੇ ਸੋਹਣੀ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰ ਤੇ ਸਜੀ ਹੋਈ ਇਕ ਆਮ ਸਿਖ ਨੂੰ ਵੀ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹੀ ਬਸਤਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਡੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਵਲੇਟੇ ਮਾਰ ਕੇ ਹੋਰ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੰਨੀ ਹੋਈ ਪਗ ਜਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੋਰ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਬਸਤਰ ਉਸੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੀ ਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾਉਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਹੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲਗਣ ਅਤੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਣ। ਸਾਡਾ ਪਹਿਨਣਾ, ਵਿਚਰਨਾ ਤੇ ਜੀਊਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਕਾਟ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਵਾਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਕਿਉਂ। ਇਸ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਲਾਹਨਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਈਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨ ਲਈ, ਚੰਗਾ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਾਇਆ ਜਾਏ। ਇਹ ਸਿਖ ਦੀ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਜੁ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਜੁ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸਭ ਮਾਈ, ਭਾਈ, ਬੱਚੇ, ਜਵਾਨ ਇਸ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ। ਸਭ ਸੂਬੇ, ਜਥੇਦਾਰ, ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਸੇਵਕ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸਕੱਤਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਹ ਆਪ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਖ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾਤੇ ਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਮਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਵੀ ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਜੁ ਉਹ ਸਭ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀ ਬਣਾਈ ਰਖਣ।

ਹਵਨ – ਮਰਿਯਾਦਾ

ਮਾ: ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਦਿੱਲੀ ।

ਵੂਠੈ ਘਾਹ ਚਰਹਿ ਨਿਤ ਸੁਰਹੀ
ਸਾਧਨ ਦੂਧੀ ਬਿਲੋਵੈ
ਤਿਤੁ ਘਿਅ ਹੋਮ ਜਗ ਸਦ ਪੂਜਾ
ਪਇਐ ਕਾਰਜ ਸੋਹੈ ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ)

ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਮੁਢ ਮੂਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਦੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀਆਂ ਦੀ ਰਹੁ ਰੀਤੀ ਇਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹੋ ਪ੍ਰੰਪਰਾ, ਉਹੋ ਰਹਿਣੀ ਸਹਿਣੀ, ਉਹੋ ਰਹੁਰੀਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ । ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਯੁੱਧ ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲਿਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ । ਕੇਵਲ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਰਹਿ ਗਏ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਢਾਲਣ ਦਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਇਆ । ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦਸਦਿਆਂ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਪਾਲਨ ਹੇਤ ਸਨਾਤਨ ਨੇਤੇ
ਵੈਦਿਕ ਧਰਮ ਰਖਣ ਕੇ ਹੇਤੈ,
ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਰੂਪ
ਪ੍ਰਗਟ ਭਏ ਜਗ ਮੈਂ ਸੁਪ ਭੂਪੰ ।

ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁਝ ਸੁਧੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਨਾਂ ਲੀਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ।

ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੌਣ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਸਿਖੀ ਵਿੱਚ ਜਟਾ ਜੂਟ ਰਹਿਣਾ, ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਾਰਨ, ਈਸ਼ਵਰ ਭਗਤੀ, ਪਵਿਤਰਤਾ, ਸਾਦਗੀ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਚਾਈ, ਜੀਅ ਦਇਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ । ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦਾ ਆਦਰ, ਵਡਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ, ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ ਹਵਨ ਆਦਿ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ੳ) ਕਰਿ ਇਸਨਾਨ ਸਿਮਰ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ
ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਅਰੋਗਾ ।

ਤਥਾ

ਅ) ਭਾਈ ਰੇ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਹੋਇ ।
ਪੂਛਹੁ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨਾਰਦੈ ਬੇਦ ਬਿਆਸੈ ਕੋਇ ।

ੲ) ਉਪਦੇਸ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪ ਜਾਪੈ
ਸਭ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ
ਫਿਰ ਚੜੈ ਦਿਵਸ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵੈ

ਸ) ਨਾਨਕ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸ ਗੁਰਿ ਸਿਖ ਕੀ
ਜੁ ਆਪ ਜਪੈ ਅਵਰਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ।

ਪਰ ਮੇਰਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹਵਨ ਯਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਤੌਰ ਤੇ ਇਉਂ ਕਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਮੰਨੇ ਭਾਵੇਂ ਨ ਮੰਨੇ, ਇਹ ਰਹੁ ਰੀਤੀ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਹਰ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਕਾਇਮ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਰਹੇਗੀ। ਖੁਸ਼ਬੋਈ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਏ ਜਿਹੜਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਅਗਰਬੱਤੀਆਂ ਜਾਂ ਧੂਪ ਧੁਖਾਣ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਹਵਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ

ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਐਸੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁਖਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਸਨਬੰਧ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਹਵਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਜੁਗ ਵਿੱਚ ਰਾਜੇ ਬਲੀ ਨੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਹਵਨ ਯਗ ਕੀਤਾ ; ਤ੍ਰੇਤੇ ਵਿੱਚ ਮਰੀਚ ਆਦਿ ਰਾਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਵਸਿਸ਼ਟ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਯਗ ਕੀਤੇ ਜਿਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰਵਿਘਨਤਾ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪ ਧਨੁਸ਼ਬਾਣ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਨਿਗ੍ਹਾਨੀ ਕੀਤੀ। ਦੁਆਪਰ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅਨੇਕ ਹਵਨ ਯਗ ਕਰਾਏ। ਕਲਿਯੁਗ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ, ਮੁਗਲ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰਾਉਣ, ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਪਾਣ ਲਈ ਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਖਾਤਰ, ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਸਵਾ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਹਵਨ ਯਗ ਕੀਤਾ। ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਹੜਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਮੁੜ ਗਏ। ਉਨਾ ਨੂੰ ਨਾਨੀ ਚੇਤੇ ਕਰਾ ਦਿਤੀ। ਉਸ ਯਗ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ। ਹਵਨ ਸਬੰਧੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਉਂ ਉਲੀਕਿਆ ਹੈ :

ਯਗ ਤੋ ਧਰਮ ਹਮਾਰਾ ਸਾਰ।
ਕਰਤ ਰਹੇ ਨ੍ਰਿਪ ਮੁਨਿ ਅਵਤਾਰ।
ਸੋ ਤੋ ਹਮ ਭੀ ਕਰਨਾ ਚਹੈ ਹੈ।
ਜਾ ਤੇ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੁਖੀ ਪੈ ਹੈ।
ਇੱਕ ਤੋ ਹੈ ਦੂਰ ਭਿਖ ਅਤਿ ਭਾਰੀ।
ਹੈ ਪੜ ਰਹਿਉ ਨ ਬਰਸਤ ਬਾਰੀ।
ਦੂਸਰ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਮਝਾਰੇ।
ਮਹਾਂ ਮਰੀ ਪੜ ਰਹੀ ਅਪਾਰੇ।
ਤ੍ਰਿਤੀਏ ਸੇ ਨਰ ਨਾਰੀ ਆਰਜ।
ਛੋਡਿ ਰਹੇ ਨਿਜ ਧਰਮੋਂ ਖਾਰਜ।
ਪਾਪ ਕੁਕਰਮਨ ਮੈਂ ਅਤਿ ਲਾਗੇ।
ਇਸੀ ਹੇਤ ਬਨ ਰਹੇ ਅਭਾਗੇ।
ਜਗ ਹੋਮ ਲੋ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਜੋ ਹੈ।
ਧਾਰਮ ਤੁਰਕ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂ ਹੈ।

ਪਰ

ਹਮ ਜਬ ਹਵਨ ਜਗ ਕਰਵੈ ਹੈਂ।
ਖੁਸ਼ ਹੋ ਘਨ ਜਲ ਬਹੁ ਬਰਸੈ ਹੈਂ।
ਦੁਰਭਿਖ ਨਸੈ ਅੰਨ ਬਹੁ ਥੈਹੇ।
ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਸਭ ਕਰਨੈ ਲਗ ਜੈ ਹੈ।
ਨਸੈ ਅਵਿਦਿਆ ਵਿਦਿਆ ਐ ਹੈ।
ਸੂਰ ਬੀਰਤਾ ਦ੍ਰਿੜ ਪ੍ਰਗਟੈ ਹੈਂ।
ਵਰਨ ਆਸ਼ਰਮੀ ਜਨ ਹੈ ਜੇਤੇ
ਕਾਇਰਤਾ ਕਰ ਪੂਰਨ ਤੇਤੇ
ਉਨੈ ਹਵਨ ਕੀ ਪਵਨ ਲਗੀ ਜਬ,
ਸੇਰ ਬਘਿਆੜਨ ਸੇ ਹਵੈ ਹੈ ਸਭ
ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਉਨ ਮੈਂ ਜਗ ਹੈਂ
ਧਰਮ ਪੁਰਾਤਨ ਕਰਨੈ ਲਗ ਹੈਂ
ਬਾਲਕ ਭਾਗਵਾਨ ਪ੍ਰਗਟੈ ਹੈ
ਰੋਗ ਸੀਤਲਤਾ ਆ ਦਿਨਸੈ ਹੈ
ਉਤਮ ਗੁਣ ਸਤਿ ਆਦਕ ਜੋ ਹੈ
ਭਾਵਨ ਕਹੇ ਵੇਦ ਜਿਗ ਮੋ ਹੈ
ਸੋ ਅਵਸ਼ ਜਗ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟੈਂ ਹੈ।
ਹੋਮ ਯਗ ਜਿਧਵਤ ਜਬ ਸੈ ਹੈਂ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਇਨਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਬਲੀਦਾਨ ਦਿਤੇ।

ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੰਘ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ; ਨੰਗ ਧੜੰਗ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਵਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ

ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਕੀਰਤਨ, ਕਥਾ, ਪਾਠ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕੇ ਥਾਟ
ਜੋਤ ਮੇਲ ਨਾਟ, ਰਾਠ ਕਾਨ ਮੇਲ ਠਾਠੀ ਥੇ
ਹੋਮ ਯਗ ਕਰਵਾਤੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਟਵਾਤੇ
ਰੌਣਕ ਰਖਾਤੇ, ਗਾਤੇ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਬਾਨੀ ਥੇ ।

ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ, ਕਿ ਸਮੂਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਵਾਏ (ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਨੰਦ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਏ, ਬਾਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵਿਵਾਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਏ ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਨਾਤਨਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹਨ । ਹਵਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਕਾਰਜ ਸਿਧੀ ਦਾ ਬੀਜ-ਮੰਤਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੰਨ ੧੯੩੭ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿਤਰ ਧਰਤੀ ਸਵਾ ਲੱਖ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਸਹਿਤ ਹਵਨ ਯਗ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਮਾਡਰਨ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁਚੜਖਾਨਾ ਕਾਇਮ ਹੋ ਰਹਿਆ ਸੀ, ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਨੇਤਾ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਸਨ । ਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਅਜੇ ਹਵਨ ਚਲ ਰਹਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਬੁਚੜਖਾਨੇ ਦੀ ਸਕੀਮ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ । ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਜਗਤ ਵਿਚ ਘਿਉ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗੇ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਨ ਸੰਕਟ, ਹੜ ਸੰਕਟ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਅਮਨ ਖਾਤਰ ਸਾਵਨ ੨੦੨੧ ਵਿਚ ਹਵਨ ਯਗ ਕੀਤਾ । ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਤੇ ਮਸਤਾਨ ਗੜ੍ਹ ਵਡੇ ਹਵਨ ਕਰਾਏ ਸਨ । ਕਲ ਦੀ ਗਲ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਯੂ.ਕੇ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਜਲ ਦਾ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ ਪਾਣੀ ਰਾਸ਼ਨ ਤੇ ਮਿਲਣ ਲਗਾ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਚਰਨ ਪਾਏ । ਓਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਵਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ । ਹਵਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਬਸ ਵਰਖਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪੈ ਗਈ । ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ । ਕਲ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵਿਗੜਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰਖਣ ਤੇ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਖਾਤਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਅਸੂ ੨੦੩੯ ਵਿਚ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਨਾਲ ਮਹਾਨ ਹਵਨ ਯੱਗ ਕਰਕੇ ਅਮਨ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਬਖਸ਼ੀ । ਇਹ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਆਤਮਿਕ ਬਲ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਦੋਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਦਸਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਮਨੁਖ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਦਿਖ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇਵ ਗਣ ਆਦਿ । ਹਵਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਜੰਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੇਵ ਗਣ ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪਵਿਤਰ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾਲ ਹਵਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਅਰਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵੀ ਉਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਭੁਲੜ ਲੋਗ ਹਵਨ ਸਮਗਰੀ ਜਾਂ ਹਵਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਘਿਉ, ਚੰਦਨ, ਖੰਡ ਆਦਿ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਫੂਕ ਵਸਦੇ ਤੋਂ ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਹਵਨ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਇਕ ਵਸਤੂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸਦਾ ਲਾਭ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦਾ, ਸਗੋਂ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਖੀਆਂ ਤੇ ਬਨਾਸਪਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਜਦਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਇਕ ਪਾਈਆ ਘਿਉਂ ਸੰਤ ਸਰਫੇ ਨਾਲ ਸਤ ਅੱਠ ਜਾਂ ਦਸ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁਜਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਹਵਨ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆਂ ਘਿਉਂ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇੱਕ ਲਾਲ ਮਿਰਚ ਅੱਠ ਦਸ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਸਵਾਦੀ ਬਣਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹੋ ਮਿਰਚ ਕੋਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਕੌੜਾ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ

ਦੇ ਮਨੁਖ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਉਸਦਾ ਅਸਰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਵਨ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿਚ ਬਾਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਾਣਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੰਦਲ ਸੁਰਖ, ਸੰਦਲ ਸਫੈਦ, ਛੜ ਮਥਰਾ, ਇੰਦਰ ਜੌਂ, ਭੋਜ ਪੱਤਰ, ਸੁਪਾਰੀ, ਦਾਖ, ਛੁਹਾਰੇ, ਖੋਪਾ, ਬਾਦਾਮ, ਗੁਗਲ, ਕੇਸਰ, ਮੁਸ਼ਕ ਕਾਫੂਰ, ਲੌਂਗ, ਤ੍ਰਿਲ, ਜੌਂ, ਕਸਤੂਰੀ, ਸੰਧੂਰ, ਛੋਟੀ ਇਲਾਇਚੀ, ਖੰਡ ਤੇ ਘਿਉ। ਜਿਸ ਸਥਾਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਹਵਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਥੇ ਕਿਉਂ ਨ ਭਾਗ ਲਗਣਗੇ। ਜੇ ਇਕ ਮਿਰਚ ਇਤਨਾ ਅਸਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਕਿੰਨਾਂ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਾਠਕ ਜਨ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਉਣਾ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਵਖਰੀਆਂ।

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਉਰਦੂ ਮਿਤੀ ੭ ਫਰਵਰੀ ੧੯੮੩ ਵਿੱਚ ਹਵਨ ਦੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ, ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼, ਜਿਹੜੇ ਵਿਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਹਰ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਕਾਂਟ ਛਾਂਟ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਸਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਦੇ ਲੋਕ ਹਵਨ ਨਾਲ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਨਾਂ "ਹੋਮਾ ਥਰੇਪੀ" ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਤਨਾਉ ਘਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਵਾ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਵੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ੳ) 1. ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਬੇਰੀ ਏਥਨ ਦੇ ਕਥਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹਵਨ ਨਾਲ ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਮਿਰਗੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

2. ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਧਦੇ ਫੁਲਦੇ ਹਨ।

3. ਬਚਿਆਂ ਦੀ ਬਦਹਜ਼ਮੀ ਵੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

4. ਕਈ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਆਕੇ ਸਿਗਰਟ ਪੀਣਾ ਵੀ ਛਡ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਗੁਣ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੇਵਲ ਦੇਸੀ ਘਿਉ, ਚੌਲ, ਗਾਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਦੀਆਂ ਪਾਥੀਆਂ ਬਾਲ ਕੇ ਤੇ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਕਿ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦਾ ਭੋਗ ਹੀ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਹੋਵੇ ਵਿਧੀ ਪੂਰਵਕ ਤੇ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਐਵੇਂ ਰਸਮ ਨ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

(ਅ) ਡਾਕਟਰ ਐਰੂੰਡ ਮੂੰਡਕਾਰ ਨੇ ਹਵਨ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇਸ ਸਿਟੇ ਤੇ ਪੁਜਾ ਹੈ ਕਿ

(1) ਜਿਹੜੇ ਬੀਜ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਗਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਜੜ ਫੜਨੀ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ੨੫ ਦਿਨਾਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਹੀ ਅੰਗੂਰ-ਫੁਟ ਪਇਆ।

(੨) ਹਵਨ ਦੀ ਭਸਮ ਸਰੋਂ ਦੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਸਰੋਂ ਦੇ ਖੇਤ ਨਵੀਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚੇ।

(ੲ) ਪੱਛਮੀ ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਇੱਕ ਫਰਮ, ਹਵਨ ਰਾਹੀਂ ਦਵਾਈਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਦਵਾਈਆਂ ਅਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲਾਭ ਕਾਰੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

(2) ਹਵਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਵਾਸ਼ਪਕਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬੁਖਾਰ, ਜ਼ੁਕਾਮ, ਚਮੜੀ ਦੇ ਰੋਗ, ਨ ਭਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜ਼ਖਮ ਦਾਦ, ਦਮਤ, ਗਲੇ ਦੀਆਂ ਗਿਲਟੀਆਂ, ਪੱਠਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਸਭ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(ਸ) ਹਵਨ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ। (ਬਾਲਟੀ ਮੋਰ) ਨਾਮੀ ਸ਼ਹਿਰ ਜਿਹੜਾ ਮਿਰੀਲੈਂਡ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੈ, ਉਥੇ ਇੱਕ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹਵਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਖਬਰਾਂ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸੇ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਭਜਨ ਦੀ

(ਦੇਖੋ ਬਾਕੀ ਪੇਜ 10 ਉੱਤੇ)

ਵਰਨੀ ਅਰੰਭੀ ਜਿਹੜੀ ਚਵੀ ਘੰਟੇ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਹਵਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਨਾਂ ਭਿਆਨਕ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ ਤਾਂ ਹਵਨ ਸਹਿਤ ਵਰਨੀ ਅਰੰਭ ਦਿਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਨਾਂ ਵਰਨੀਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਰਨੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਾਸਤੇ ਆਗਿਆ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹਵਨ ਸਹਿਤ ਵਰਨੀ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਐਟਮ ਬੰਬ ਦੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਜੇ ਵਿਧੀ ਪੂਰਵਕ ਹਵਨ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਣ ਤਾਂ ਮਾਰੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਪਤ ਫੌਜਾਂ ਹਵਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਭਾਂਬੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਬਚਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਰਖਿਆ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਂ

ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਸਨੇਹੀ
ਐਮ. ਏ.

ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। 'ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ ਕਥੇ ਤੇਰੇ ਜਿਹਬਾ' (੧੦੮੩) ਦੇ ਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ ਹੀ ਜਾਪਦੇ—ਉਚਾਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਆਰ ਪਾਰ ਨਹੀਂ। ਤਦ ਹੀ ਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ—

ਤ੍ਵ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਣਤ ਸੁਮਤ ॥ (ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ)

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਾਸਨਾ, ਜਪ, ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਭਜਨ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤਾ ਫਰਕ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। 'ਜਪ' ਦੇ ਅਗੋਂ ਵਿਰ ਤਿੰਨ ਭੇਦ ਕੀਤੇ ਹਨ—(੧) ਵਾਚਕ (੨) ਉਪਾਸ਼ੂ ਤੇ (3) ਮਾਨਸ। ਵਾਚਕ ਜਪ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਾਸ਼ੂ ਵਿਚ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਮੰਤਰ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਹੋਠਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ, ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਜਣਾ ਨਾ ਸੁਣ ਸਕੇ। ਮਾਨਸ ਜਪ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਕੀਤਾ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

ਸਿਮਰੈ ਮਨ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨਾਮ ਗਾਵੈ ਸਬਦ ਅਨਾਹਦ ਨਾਦ ॥
(ਵਾਰ ੧੦, ਮ: ੨ ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ)

ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਾਪ ਜਾਂ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਂ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਇਹੋ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਗੁਪਤ ਜਪਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਗੋਂ ਹੋਰ ਬਰੀਕੀ ਵਿਚ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਮੰਤ੍ਰ ਤਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਮੰਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਉਤਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ—ਹੋਰ ਕਿਤਿਊਂ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ—

ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਾਤਾ ਰਾਮ ਨਾਮ ਕਾ ਹੋਰੁ ਦਾਤਾ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ।
(ਮਲਾਰ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ—੧੨੫੯)

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ, ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕੇ, ਭੁਖੇ ਨੰਗੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਢੇ ਚੁਭਾਉਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

ਫਰੀਦਾ ਜੰਗਲੁ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਭਵਹਿ, ਵਣਿ ਕੰਡਾ ਮੋੜੇਹਿ ।
ਵਸੀ ਰਬੁ ਹਿਆਲੀਐ, ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਢੂਢੇਹਿ ?

(ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ, ੧੩੭੮)

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਸਤ ਦੀ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ । ਜੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗ੍ਰਿਸਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਇਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਦੀ ਸਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਬੰਦਾ ਭਾਵੇਂ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਫਿਰੀ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ—

ਭਰਮੇ ਭਾਹਿ ਨ ਵਿਝਵੈ ਜੇ ਭਵੈ ਦਿਸੰਤਰ ਦੇਸ ।......
ਹੋਰੁ ਕਿਤੈ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ।

(ਸਿਰੀ ਰਾਗ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੨)

ਕਿਉਂਕਿ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਮਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਮਨ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਾਂਗ ਇਕ ਸੁਪਨਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ—

ਗ੍ਰਿਹੁ ਤਜਿ ਬਨ ਖੰਡ ਜਾਈਐ ਚੁਨਿ ਖਾਈਐ ਕੰਦਾ ।
ਅਜਹੁ ਬਿਕਾਰ ਨ ਛੋਡਈ ਪਾਪੀ ਮਨੁ ਮੰਦਾ ।

(ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੮੫੫)

ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਇਥੋਂ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 'ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਹੀਣਸ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਧ੍ਰਿਗਤ ਜਨਮ ਭ੍ਰਸਟਣਹ । ਕੂਕਰਹ, ਸੂਕਰਹ, ਗਰਧਭਹ, ਕਾਕਹ, ਸਰਪਨਹ ਤੁਲਿ ਖਲਹ ।' ਦਾ ਵਾਕ ਉਚਾਰ ਕੇ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰਹੀਨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕੁਤੇ, ਸੂਰ, ਖੋਤੇ, ਕਾਂ ਤੇ ਸੱਪ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਹੀਣ ਦਸਿਆ ਹੈ । ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਜਾਂ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮੰਦਾ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਨਾਮ ਨਾ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਤਮਘਾਤੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਅਗੋਂ ਕੁੱਲ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅਗੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—

ਹਰਿ ਤਿਸਕੈ ਕੁਲਿ ਪਰਸੂਤਿ ਨ ਕਰੀਅਹੁ,
ਤਿਸੁ ਬਿਧਵਾ ਕਰਿ ਮਹਤਾਰੀ । (ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮ: ੪, ੧੨੬੩)

'ਜਪੁਜੀ' ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੰਦੇ ਮੰਦੇ ਕਪੜੇ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਸਾਬਣ ਲਾ ਕੇ ਸਾਫ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਤੇ ਮੈਲੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਜਪ ਕੇ ਸਾਫ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਕੇ, ਇਸੇ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਮਨ ਕੇਵਲ ਸਾਫ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਇੰਨਾਂ ਪਵਿਤਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜੀਵ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਵੀ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਫਿਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ—

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਭਇਆ ਜੈਸਾ ਗੰਗਾ ਨੀਰੁ ।

ਪਾਛੈ ਲਾਗੋ ਹਰਿ ਫਿਰੈ ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰ ।

(ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ—੧੩੬੭)

ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਤੇ ਮਹਾਤਮ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਸਾਧਾਰਨ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੇ ਚੌਬਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਉਹ ਮਹਿਲ ਮੁਨਾਰੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੋਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਘੁੱਘ ਵਸਦੇ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ—

ਜਿਥੈ ਨਾਮ ਜਪੀਐ ਪ੍ਰਭ ਪਿਆਰੇ ।
ਸੇ ਅਸਥਲ ਸੋਇਨ ਚਉਬਾਰੇ ।
ਜਿਥੈ ਨਾਮੁ ਨ ਜਪੀਐ ਮੇਰੇ ਗੋਇਦਾ ।
ਸੇਈ ਨਗਰ ਉਜਾੜੀ ਜੀਉ । (ਮਾਝ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ—੧੦੫)

ਜਿਨਾਂ ਜ਼ੋਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਕਪਟ ਰਹਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੇ ਵੀ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਬਿਧਾ ਜਾਂ ਕਪਟ ਆਦਿ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਨਾਮ ਸਮਾਉਣਾ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਕਪਟੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਜਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ—

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਹਿ ਨਿਤ ਕਪਟੁ ਕਮਾਵਹਿ ਹਿਰਦਾ ਸੁਧੁ ਨ ਹੋਈ ।
ਅਨਦਿਨੁ ਕਰਮ ਕਰਹਿ ਬਹੁ ਤੇਰੇ, ਸੁਪਨੈ ਸੁਖੁ ਨ ਹੋਈ ।

(ਸੂਹੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ—੭੩੨)

ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ, ਇਕਾਗਰਮਨ ਨਾਲ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਵੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੈਰਾਨੀ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ—

ਏਕ ਚਿੱਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਯਾਯੋ ।
ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਯੋ ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਨਿੰਨ ਭਗਤ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ—

ਹਰਕਿ ਦਰ ਯਾਦੇ ਖੁਦਾ ਦਾਇਮ ਬਵਦ ।
ਬਾਖੁਦਾ ਕਾਇਮ ਬਵਦ, ਕਾਇਮ ਬਵਦ ।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪੁਰਖ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਨਿਤਥਿਰਤਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਗਲਾ ਸੁਆਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਕਿਹੜੇ ਸਮੇਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਨਹੀਂ ਅਨੇਕ ਥਾਈਂ ਸੰਕੇਤ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਹੋਰ ਅਗੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਗਤ ਦਾਹ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਣੇ ਹਨ—

(੧) ਕਾਮਵਾਨ, (੨) ਆਰਤ, (੩) ਉਪਾਸ਼ਕ ਤੇ (੪) ਗਿਆਨੀ। ਕਾਮਵਾਨ ਤੇ ਆਰਤ ਭਗਤ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨੀਯਤ ਨਹੀਂ—ਉਸ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਬਣੇ ਜਾਂ ਬਿਪਤਾ-ਸੰਕਟ ਆ ਘੇਰੇ ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਰੋਪਦੀ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੁਸਾਸਨ ਦੀ ਸਭ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਦ 'ਅਖੀਂ ਮੀਟਿ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ, ਹਾ ਹਾ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕਰੈ ਬਿਲਲਾਂਦੀ।' ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖੀ ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਇਸ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ। ਕਬੀਰ ਦਾ ਸਲੋਕ ਹੈ—

ਕਬੀਰ ਕਾਮਿ ਪਰੇ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਐ ਐਸਾ ਸਿਮਰਹੁ ਨਿਤ।
ਅਮਰਪੁਰ ਬਾਸਾ ਕਰਹੁ ਹਰਿ ਗਇਆ ਬਹੋਰੈ ਬਿੱਤ।

(ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਪੰਨ ੧੩੭੩)

ਚੌਹ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨੀ ਭਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—

ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ।
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਗਿਆਨੀ ਤਾਹਿ ਬਖਾਨਿ।

(ਸਲੋਕ ਮ: ੯, ਪੰਨਾ—੧੪੨੭)

ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਜੀਵ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸਹੀ ਸਮਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਜਪੁ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ—

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ। (ਜਪੁ, ਪੰਨਾ—੨)

ਫਿਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਵੀ ਗੁਰਸਿਖ ਨੇ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਪਵਿਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਵਾਕ ਹੈ—

ਉਠਿ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਹੁ ਪਰਭਾਤੇ, ਸੋਏ ਹਰਿ ਆਰਾਧੇ।

(ਛੰਤ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ—੧੧੯੫)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਇਉਂ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ—

ਗੁਰਸਿਖ ਭਲਕੇ ਉੱਠ ਕਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਰ ਨ੍ਹਾਵੰਦਾ।

ਅਤੇ (ਵਾਰ ੪੦, ਪਉੜੀ ੧੧)

ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਪਿਛਲ ਰਾਤੀਂ ਉਠ ਬਹੰਦੇ।
ਕੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਰ ਨ੍ਹਾਵੰਦੇ।

(ਵਾਰਾਂ, ਵਾਰ ੧੨, ਪਉੜੀ ੨)

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਦੋਹ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਰੋਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਇਸ ਜਿੱਲ੍ਹਣ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕਢਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਸਿਖ ਦਾ ਨਿਤਕਰਮ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—

ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖ ਅਖਾਏ,
ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ।
ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ,
ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਵੈ ।
ਉਪਦੇਸਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ ਜਾਪੈ,
ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ।
ਫਿਰਿ ਚੜੈ ਦਿਵਸੁ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵੈ,
ਬਹਦਿਆ ਉਠਦਿਆ ਹਰਿਨਾਮ ਧਿਆਵੈ ।

(ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ, ਮ: ੪, ਪੰਨਾ—੩੦੫)

ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਦਰਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੋਵੇ । ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਚਾਉ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮਨ-ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਸਨ —

ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੈ,
ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ ।
ਤਿਨਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ,
ਮਨਿ ਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ । (ਵਾਰ ਮਾਝ, ਮ: ੨, ਪੰਨਾ ੧੪੬)

ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਕਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈਣਾ ਜਾਂ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ? ਅਗੋਂ ਆਪ ਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ—

ਵਡੜੈ ਝਾਲਿ ਝਲੁੰਭਲੈ ਨਾਵੜਾ ਲਈਐ ਕਿਸੁ ?
ਨਾਉ ਲਈਐ ਪਰਮੇਸਰੈ ਭੰਨਣ ਘੜਣ ਸਮਰਥੁ ।

(ਸਲੋਕ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੧੪੨੦)

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੂਰੇ ਧਨੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਜੁ ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਭਗਤੀ – ਵੇਲਾ ਨਹੀਂ ਖੁੰਝਣ ਦਿੰਦੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ—

ਸਬਾਹੀ ਸਾਲਾਹ ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ ਇਕ ਮਨਿ ।
ਸੇਈ ਪੂਰੇ ਸਾਹ ਵਖਤੈ ਉਪਰਿ ਲੜਿ ਮੁਏ ।

(ਵਾਰ ਮਾਝ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ—੧੪੫)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਅਗਲੇ ਕੰਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਹਨਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ—

ਗੁਰਬਾਣੀ ਤਿਨਾ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਹੋਇ ਇਕ ਮਨਿ ਗੁਰ ਜਾਪ ਜਪੰਦੇ ।
ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨ੍ਹਾਵਣਾ ਗੁਰਮੁਖ ਜਪੁ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਜਪਾਯਾ ।

(ਵਾਰ ੨੬, ਮ: ੪)

ਫਰੀਦ ਨੇ ਇਕ ਥਾਂ 'ਰਾਤਿ ਕਥੂਰੀ ਵੰਡੀਐ' ਲਿਖਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਉਹ 'ਪਹਿਲੈ ਪਹਿਰੈ ਫੁਲੜਾ ਫਲੁ ਭੀ ਪਛਾ ਰਾਤਿ' ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨਾ ਉਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਰਦੇ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ—

ਫਰੀਦਾ ਪਿਛਲ ਰਾਤਿ ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ,
ਜੀਵਦੜੋ ਮੁਇਓਹਿ । (ਸਲੋਕ ਫਰੀਦ, ਪੰਨਾ ੧੩੮੩)

ਕਬੀਰ ਵੀ ਸਵੇਰ ਦੇ ਵਕਤ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ—

ਕਹਤੁ ਕਬੀਰੁ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤੇਰਾ । ਹਿਰਦੈ ਰਾਮੁ ਕੀ ਨ ਜਪਹਿ ਸਵੇਰਾ ?
(ਸੋਰਠ ਕਬੀਰ ਪੰਨਾ—੬੫੬)

ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਵੇਲੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਰਹਿਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ—

ਗੁਰਸਿਖ ਰਹਤ ਸੁਨਹੁ ਹੇ ਮੀਤ ।
ਪਰਭਾਤੇ ਉਠ ਕਰਿ ਹਿਤ ਚੀਤ ।
ਵਾਹਗੁਰੂ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁ ਜਾਪ । ਕਰਿ ਇਸਨਾਨ ਪੜੈ ਜਪੁ ਜਾਪ ॥......

ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਜਾਵੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਪਉੜੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸੀ ਹੈ ਅਠੇ ਪਹਿਰ, ਚਲਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ, ਜਾਪ ਕਰਨ ਦੀ—

ਜਾ ਬਹਹਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਬੋਲਹਿ,
ਜਾ ਖੜੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਹਿਆ ।
(ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੧੧੧੪)

ਭਾਵੇਂ ਪਛਮ ਦੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਤਮਕ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਦੀ ਦੌੜ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਪਿਛੋਂ ਮੰਜਾ ਛਡਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੱਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਥੋਂ ਇਹ ਆਸ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖੀ। ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰੀਏ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰੀਏ ਕਿਉਂਕਿ —

ਇਸੁ ਹਰਿਧਨ ਕਾ ਕੋਈ ਸਰੀਕੁ ਨਾਹੀ ਕਿਸੈ ਕਾ ਖਤੁ ਨਾਹੀ ।
ਕਿਸੈ ਕੈ ਸੀਵ ਬੰਨੈ ਰੋਲੁ ਨਾਹੀ ਜੋ ਕੋ ਹਰਿ ਧਨ ਕੀ ਬਖੀਲੀ ।
ਕਰੇ ਤਿਸੁ ਕਾ ਮੁਹੁ ਹਰਿ ਚਹੁ ਕੁੰਡਾ ਵਿਚਿ ਕਾਲਾ ਕਰਾਇਆ ।
(ਬਿਲਾਵਲ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ—੮੫੩) ●

ਨਾਮਧਾਰੀ ਹੋਲਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹੋਲੇ

ਹੋਲਾ ਨੰਬਰ	ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸਥਾਨ
੧	੧੯੨੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਕੋਟੇ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲਾ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ
੨	੧੯੨੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ=ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ
੩	੧੯੨੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ=ਲੁਧਿਆਣਾ
੪	੧੯੨੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਮਾਨਾਂ ਵਾਲਾ=ਸਿਆਲਕੋਟ
੫	੧੯੨੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ=ਲੁਧਿਆਣਾ
੬	੧੯੨੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ=ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ

ਇਸ ਤੋਂ ੧੯੨੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੀ ਮਾਘੀ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਜੱਸਾਂ ਤੇ ਰਾਇਕੋਟ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨਮਿਤ ਮੇਲਾ ਤੇ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ੭ ਮਾਘ ੧੯੨੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੮ ਜਨਵਰੀ=ਸੰਨ ੧੮੭੨ ਨੂੰ ਬਿਦੇਸ਼ ਗਮਨ ਕੀਤਾ=ਉਪਰੰਤ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀਆਂ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ੨੭ ਸਾਲ ਹੋਲੇ ਦਾ ਮੇਲਾ ਨ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਹੋਲੇ

੧	੧੯੫੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਗੁਰੂ ਚੱਕ=ਸਿਆਲ ਕੋਟ
੨	੧੯੫੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ=ਗੁਜਰਾਂ ਵਾਲਾ
੩	੧੯੫੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਜਵੰਦਾਲ=ਸ਼ਾਹਿਬਪੁਰ
੪	੧੯੫੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਮਟਵੀਂ=ਗੁਜਰਾਂ
੫	੧੯੫੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਗੁਰੂ ਚੱਕ=ਸਿਆਲ ਕੋਟ
੬	੧੯੬੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਗਿੱਲੀਂ=ਸੇਖੂ ਪੁਰਾ
੭	੧੯੬੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਨੁਸ਼ਹਰੇ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ

ਸੰਮਤ ੧੯੬੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਮਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ—ਹੋਲੇ ਸਮੇਂ ਨੈਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਨ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਕੌਰ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ (ਸਤਿਗੁਰ) ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ=ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਜੇਠ ਵਦੀ ਦਸਮੀ ੧੯੬੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਸਮਾਏ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਹੋਲੇ

੧	੧੯੬੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਨੁਸ਼ਹਿਰਾ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਜਰਾਤ
੨	੧੯੬੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਬਿਲੰਕੇ=ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ
੩	੧੯੬੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਗਿੱਲਾਂ=ਸੇਖੂ ਪੁਰਾ
੪	੧੯੬੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਚੱਕ ਚੱਕ=ਸਰਗੋਧਾ
੫	੧੯੬੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਲਾਹੌਰ (ਖਾਸ)
੬	੧੯੬੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
੭	੧੯੬੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਖੂਹ ਮਾਂਗਾ=ਲਾਹੌਰ
੮	੧੯੭੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਕੋਟੇ=ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ)
੯	੧੯੭੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਵਲਟੋਹਾ=ਲਾਹੌਰ
੧੦	੧੯੭੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਗਿੱਲੀਂ=ਸ਼ੇਖੂ ਪੁਰਾ
੧੧	੧੯੭੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਰਤਾ ਚੌਆ=ਲਾਇਲਪੁਰ
੧੨	੧੯੭੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਚੂਹੇ ਸਾਤ=ਸ਼ੇਖੂ ਪੁਰਾ
੧੩	੧੯੭੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
੧੪	੧੯੭੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਵਹਨ=ਸੇਖੂ ਪੁਰਾ
੧੫	੧੯੭੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਮੁਕਤਸਰ=ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ
੧੬	੧੯੭੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਰਾਵਲ ਪਿੰਡੀ (ਖਾਸ)
੧੭	੧੯੭੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਚੱਕੀਆਂ—ਲਾਇਲਪੁਰ
੧੮	੧੯੮੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਬਿਜਲੀ ਵਾਲ=ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ
੧੯	੧੯੮੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਖਾਸ)
੨੦	੧੯੮੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਗੁਜਰਾਂ ਵਾਲੇ (ਖਾਸ)
੨੧	੧੯੮੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਨਾਰੋਵਾਲ=ਸਿਆਲਕੋਟ
੨੨	੧੯੮੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਵਲਟੋਹਾ=ਲਾਹੌਰ
੨੩	੧੯੮੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸਿਆੜ=ਲੁਧਿਆਣਾ
੨੪	੧੯੮੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਕੁੰਨੀ=ਅੰਬਾਲਾ
੨੫	੧੯੮੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸੰਧਵ=ਜਲੰਧਰ
੨੬	੧੯੮੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ=ਲੁਧਿਆਣਾ
੨੭	੧੯੮੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ=ਲੁਧਿਆਣਾ
੨੮	੧੯੯੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ=ਲੁਧਿਆਣਾ
੨੯	੧੯੯੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ=ਲੁਧਿਆਣਾ
੩੦	੧੯੯੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ=ਲੁਧਿਆਣਾ
੩੧	੧੯੯੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ਼ੇਖੂ ਪੁਰਾ=ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ
੩੨	੧੯੯੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ਼ੇਖੂ ਪੁਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਖਾਸ
੩੩	੧੯੯੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਤਿਲਵਾੜਾ=ਸਿਆਲਕੋਟ
੩੪	੧੯੯੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ (ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ
੩੫	੧੯੯੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	" " " " "
੩੬	੧੯੯੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	" " " " "
੩੭	੧੯੯੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	" " " " "
੩੮	੨੦੦੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	" " " " "
੩੯	੨੦੦੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ਼ੇਖੂ ਪੁਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਖਾਸ
੪੦	੨੦੦੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਚੁਗਾਵਾਂ=ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੪੧	੨੦੦੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ	ਸ਼ੇਖੂ ਪੁਰਾ ਐਮਨਾਬਾਦ=ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ

੪੨ ੨੦੦੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਤ ਨਗਰ=ਹਿਸਾਰ
੪੩ ੨੦੦੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ " " "
੪੪ ੨੦੦੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਬੈਂਕਾਕ—ਥਾਈਲੈਂਡ
੪੫ ੨੦੦੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ—ਲੁਧਿਆਣਾ
੪੬ ੨੦੦੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਮੰਡੀ=ਹਿਮਾਚਲ
੪੭ ੨੦੦੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਟਾਲਾ ਸਾਹਿਬ=ਹਿਮਾਚਲ
੪੮ ੨੦੧੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨਕੋੜਾ=ਹਿਸਾਰ
੪੯ ੨੦੧੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਤ ਨਗਰ=ਹਿਸਾਰ
੫੦ ੨੦੧੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਿੱਲੀ ਖਾਸ
੫੧ ੨੦੧੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ=ਲੁਧਿਆਣਾ
੫੨ ੨੦੧੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਤ ਨਗਰ=ਹਿਸਾਰ
ਅਤੇ ਕੰਪਾਲਾ (ਯੂਗੰਡਾ)
੫੩ ੨੦੧੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ=ਹਿਸਾਰ

ਨੋਟ :—ਸੰਮਤ ੨੦੧੬ ਵਿਚ ੫-੬ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹੋਲੇ

੧ ੨੦੧੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੫੮ ਆਰਬੀ=ਗੰਗਾ ਨਗਰ
੨ ੨੦੧੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ—ਲੁਧਿਆਣਾ
੩ ੨੦੧੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਬਾਜਾ ਖਾਨਾ—ਬਠਿੰਡਾ
੪ ੨੦੧੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਤ ਨਗਰ=ਹਿਸਾਰ
੫ ੨੦੨੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਤਰੀ ਵਾਲਾ=ਹਿਸਾਰ
੬ ੨੦੨੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸਰਸਾ=ਹਿਸਾਰ
੭ ੨੦੨੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਿੱਲੀ ਖਾਸ
੮ ੨੦੨੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਮਦਮਾ=ਹਿਸਾਰ
੯ ੨੦੨੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ (ਸ਼ਹਿਰ ਖਾਸ)
੧੦ ੨੦੨੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਮੁਠੱਡਾ ਕਲਾਂ=ਜਲੰਧਰ
੧੧ ੨੦੨੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਸ਼ਹਿਰ)
੧੨ ੨੦੨੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
੧੩ ੨੦੨੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਤ ਨਗਰ ਅਤੇ ਬੈਂਕਾਕ (ਥਾਈਲੈਂਡ)
੧੪ ੨੦੨੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਕਰੀਵਾਲਾ (ਸਿਰਸਾ)
੧੫ ੨੦੩੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ (ਸਿਰਸਾ)
੧੬ ੨੦੩੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ " " "
੧੭ ੨੦੩੨ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ (ਲੁਧਿਆਣਾ)
੧੮ ੨੦੩੩ ਬਿਕ੍ਰਮੀ " " " "
੧੯ ੨੦੩੪ ਬਿਕ੍ਰਮੀ " " " "
੨੦ ੨੦੩੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ " " " "
੨੧ ੨੦੩੬ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਰਾਣੀਆ (ਸਿਰਸਾ)
੨੨ ੨੦੩੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ (ਲੁਧਿਆਣਾ)
੨੩ ੨੦੩੮ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਗੋਲਾ ਗੋਕਰਨ ਨਾਥ (ਯੂ. ਪੀ.)
੨੪ ੨੦੩੯ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਲਾਂ (ਸਿਰਸਾ)
੨੫ ੨੦੪੦ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸ੍ਰੀ ਜੀਵਨ ਨਗਰ (ਸਿਰਸਾ) ਅਤੇ ਬਰਮਿੰਘਮ (ਇੰਗਲੈਂਡ)
੨੬ ੨੦੪੧ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ
27 2 042 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦਾਰਾਸਲਾਮ (ਤਨਜ਼ਾਨੀਆ)

ਕੁਰਬਾਨੀ

ਕੌਣ ਹੈ ਉਹ ਜਗਤ ਵਿਚ, ਮੌਤਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਪਾਂਦੀ ਏ,
ਉਸਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਬਣੇ ਜੋ, ਆਰਾ ਸਿਰੀ ਚਲਵਾਂਦੀ ਏ
ਹੌਂਦਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੋਹ ਜੋ, ਜਿਹਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਪਾਂਦੀ ਏ
ਆਸ਼ਕ ਸੁਤੰਤਰ ਲਹਿਰ ਦਾ, ਫਾਂਸੀ ਉਹਨੂੰ ਲਟਕਾਂਦੀ ਏ

ਲੋਕ ਸਭ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ, ਦੁਨੀਆਂ ਮੁਕਾਮੇ ਫਾਨੀ ਏ।
ਨਾਮ ਚਮਕੇ ਵਾਂਗ ਸੂਰਜ, ਇਹ ਇਕੋ ਕੁਰਬਾਨੀ ਏ।

ਆਵਾਜ਼ ਇਸਦਾ ਸਖਤ ਹੈ, ਸਿਟਾ ਤਾਂ ਮਿਠਾ ਨਿਕਲਦਾ।
ਖੰਡੇ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀਸ ਨੂੰ, ਜਦੋਂ ਹੈ ਬੇੜਾ ਚਲਕਦਾ।
ਨੀਂਹਾਂ ਦੇ ਇਟਾਂ ਕਸ ਕੇ, ਕਰ ਤਰਸ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਬਿਲਕਦਾ।
ਨੇਜ਼ਿਆਂ ਤੇ ਟਾਂਗੇ ਬੋਟੜੀ, ਸਿਖੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਥਿਲਕਦਾ।

ਮੁੰ. ਉਹ ਕੀ ਕਰੀ ਜਗਤ ਦੀ, ਜਿਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਲਾਸਾਨੀ ਏ।
ਬੇੜਾ ਜੋ ਬਖਸ਼ੇ ਹਿੰਦ ਦਾ, ਦੇਣੀ ਇਕੋ ਕੁਰਬਾਨੀ ਏ।

ਤੇਜਿਆ ਸੀ ਰਾਮ ਨੇ, ਜਦ ਰਾਮ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਨੂੰ।
ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਰਾਮ ਵਿਚ, ਰਾਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦੇ ਬਾਮ ਨੂੰ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੋਮਾ ਵਹਿ ਗਿਆ, ਪੀਂਦਾ ਸੀ ਭਰ ਭਰ ਜਾਮ ਨੂੰ।
ਬਰਕਤਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿਤਾ, ਆਪਣੇ ਧਾਰੀ ਨਾਮ ਨੂੰ।

ਭੁਲ ਗਏ ਸਾਂ ਕੁਲ ਮਨਾਮੇ, ਦਸਵਾਂ ਨਾਨਕ ਦਾਨੀ ਏ।
ਰਊਆਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਬਾਕੀ ਇਕੋ ਕੁਰਬਾਨੀ ਏ।

ਅੱਖਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੋਂਦੀਆਂ, ਜਦ ਗਇਓਂ ਪ੍ਰਦੇਸ ਨੂੰ।
ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ, ਇਹ ਹੈ ਅਨੋਖਾ ਭੇਸ ਨੂੰ।
ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਸੀ, ਕੀਤਾ ਬਸੀਤੀ ਭੇਸ ਨੂੰ।
ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਵੰਡ ਛਕਣਾ, ਦੇ ਗਿਆ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ।

ਤੜਪਦੇ ਹਾਂ ਮੁੜਕੇ ਬਿਸਮਲ ਦਿਲ ਪਤਾ ਕੀ ਫਾਨੀ ਏ।
'ਦਰਸ਼' ਜਿਸ ਲਈ ਤੂੰ ਦੇਸ਼ ਛਡਿਆ, ਇਹ ਇਕੋ ਕੁਰਬਾਨੀ ਏ।

—*—

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ 'ਦਰਸ਼'

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਹਾਏ

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਹੈ ਸਮੇਂ ਤੇ ਦੋ ਰਾਜ ਲਾਗੂ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਕ ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇਕ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਾਜ। ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਬਲ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਾਜ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਨ ਲਗਾ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਭਗਵਾਨ ਅੱਗੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੁਕਮ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਸਤਿਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਛਲਿਓ ਬਲਿ ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ

ਰਾਜੇ ਬਲ ਨੂੰ ਬਾਵਨ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਛਲਿਆ ਤਾਂ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ।

ਦੂਜਾ ਜੁਗ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰਾਜਾ ਰਾਵਨ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਤੋਂ ਗਿਰਿਆ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ:-

ਤ੍ਰੇਤੈ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਰਾਮੁ ਰਘੁਵੰਸੁ ਕਹਾਇਓ

ਆਪ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਰਚ ਲੀਲਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਰਾਵਨ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਆਇਆ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਾਜ ਤੇ ਰਾਜਾ ਕੰਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਦਾ ਅਮਰ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਘੋਰ ਪਾਪ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਮਸਾਲ ਮਿਲਣੀ ਹੀ ਔਖੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਖੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ:-

ਦੁਆਪੁਰਿ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਮੁਰਾਰਿ ਕੰਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ

ਭਗਵਾਨ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰ ਰਖਵਾ ਕੇ ਕੰਸ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਜਦੋਂ ਚੌਥਾ ਜੁਗ 'ਕਲਿਜੁਗ' ਦਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰੇ ਹੋਏ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ-

ਕਲਿ ਆਈ ਕੁਤੇ ਮੁਹੀ ਖਾਜੁ ਹੋਆ ਮੁਰਦਾਰ ਗੁਸਾਈ।
ਰਾਜੇ ਪਾਪ ਕਮਾਂਵਦੇ ਉਲਟੀ ਵਾੜ ਖੇਤ ਕਉ ਖਾਈ।
ਪਰਜਾ ਅੰਧੀ ਗਿਆਨ ਬਿਨ ਕੂੜ ਕੁਸੱਤ ਮੁਖਹੁ ਅਲਾਈ।
ਚੇਲੇ ਸਾਜ ਵਜਾਇੰਦੇ ਨਚਣ ਗੁਰੂ ਬਹੁਤ ਬਿਧ ਭਾਈ।
ਸੇਵਕ ਬੈਠਨ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰ ਉਠ ਘਰੀ ਤਿਨਾੜੇ ਜਾਈ।
ਕਾਜ਼ੀ ਹੋਏ ਰਿਸ਼ਵਤੀ ਵੱਢੀ ਲੈ ਕੇ ਹੱਕ ਗਵਾਈ।
ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖਾ ਦਾਮ ਹਿਤ ਭਾਵੈ ਆਇ ਕਿਥਾਊਂ ਜਾਈ।
ਵਰਤਿਆ ਪਾਪ ਸਭਸ ਜਗ ਮਾਹੀਂ।

ਜਦੋਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਜਉ ਕਲੀਖ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ 966 ਪੰਨੇ ਤੇ

ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ

ਤਾਂ ਓਹੀ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦਰ ਮੁਕੰਦ ਆਪ ਭਗਵਾਨ ਜਿਵੇਂ ਕੇ [illegible] ਪੰਨਾ 395 ਤੇ ਆਇਆ ਹੈ

'ਆਪਿ ਨਾਰਾਇਣ ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਗ ਮਹਿ ਪਰਵਰਿਯਉ

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਧਰਾ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ। ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਸੜ ਰਹੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਰੂਪੀ ਜਲ ਦੇ ਕੇ ਠਾਰਿਆ। ਪਾਪੀਆਂ ਪਖੰਡੀਆਂ, ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦਸੀ। ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਜ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰਿਆ। ਚੌਥੇ ਜੁਗ ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰਾਜ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਜੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਵਰ ਦੇ ਕੇ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲੇ

ਜੁਗਾਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਦਿਤੀ। ਆਪਣੀ ਜਗਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਨਾਰੀਅਲ ਸਨਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਫੇਰ ਸਭ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ:-

ਰਾਜਜੋਗ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਅੰਗਦ ਅਮਰ ਕਹਾਇਓ

ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ:-

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਬਿਚਲ ਅਡੋਲ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਫੁਰਮਾਇਓ।

ਇਹ ਜੋ ਧਰਮ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪੰਪਰਾ ਹੈ ਇਹ ਚਲਾਏ ਮਾਨ ਤਥਾ ਖਤਮ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਸਦੇ:-

ਅਬਿਚਲ ਨੀਵ ਧਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਤ ਨਿਤ ਚੜੀ ਸਵਾਈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਚਲਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਜਦੋਂ ਅਠਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤਕ ਆਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਦਾ ਝੇੜਾ ਪੈਣ ਲਗਾ। ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ। ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਨਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਕਿਸਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣ ਲਗੇ ਹੋ। ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ "ਬਾਬਾ ਬਸੇ ਗ੍ਰਾਮ ਬਕਾਲੇ" ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ। ਬਾਦ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਦਿਦਾਰਾ ਕਰਕੇ ਨਾਗਰਾਚ ਕੀਤੀ। ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ। 700 ਸਾਲ ਤੋਂ ਚਲ ਰਹੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਾਜ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਅੰਧ ਘੋਰ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਾਜੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਈ ਜੰਗ ਜੁੱਧ ਤੇ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਚ ਦੇ ਪੀਰ ਬਣ ਕੇ ਖਿਲਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਦਸ ਲੱਖ ਮੁਗਲੀ ਫੌਜ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘਟਾ ਪਾ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਆਦਿ ਚਾਲਾਂ ਸਨ। ਅਖੀਰ ਆਪ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਆਏ। ਉਸ ਸਮੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਮਰ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖਤ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁਤਰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਨਵਾਬ ਸਭ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਜਾਨ ਦੇ ਵੈਰੀ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਸਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੋ ਪਠਾਣ ਗੁਲ ਖਾਂ ਅਤੇ ਅਤਾਉਲਾ ਖਾਂ ਨੂੰ ਨੰਦੇੜ ਭੇਜਿਆ। ਇਹਨਾ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪੂਰਾ ਵੇਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਿਸਦੀ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਫਨ ਚੜਾਏ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਹਨ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰਨ ਲਗੇ। ਸਭ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮੇ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਅਸੀ ਸਰੀਰ ਛਡ ਰਹੇ ਤਥਾ ਦੇਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ। ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਹਜਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਕਠੀਆਂ ਹੋਣ ਲਗੀਆਂ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸਾਰੀ ਚਿਖਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

(2) ਚਿਖਾ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕਨਾਤ ਲਾਈ ਜਾਵੇ।

(3) ਚਿਖਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਸਭ ਚਿਖਾ ਵਲ ਪਿਠ ਕਰਕੇ ਬੈਠਣ।

(4) ਸਾਡੇ ਕਮੰਦ ਘੋੜੇ ਤੇ ਕਾਠੀ ਪਾਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

(5) ਸਾਡੀ ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੇਖੇ ਨਾ।

ਜੋ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰੇਗਾ ਉਸਦੀ ਕੁਲ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਜਿਹਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਲੀਲ੍ਹਾ 5 ਨੌਂਵਬਰ 1765 ਈਸਵੀ ਦਿਨ ਬੁੱਧਵਾਰ ਤੇ ਵੀਰਵਾਰ ਦੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਗਾਰਾ ਵਜਵਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਈ, ਜਿਵੇਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੇ ਸਾਰ ਭਗਦੜ ਮਚ ਗਿਆ। ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਚਲੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸਦੇ ਕੋਲੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਪੁੱਛਿਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਦੇਹ ਤਿਆਗਣ ਲਗੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਕੇ ਗਏ, ਸਾਨੂੰ ਕਿਸਦੀ ਬਾਂਹ (ਫੜਾਈਏ) ਫੜਾ ਕੇ ਚਲੇ ਹੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਰ 2 ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਰੋਂਦੇ ਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਸੋਗ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ। ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਤਬੇਲੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਘੋੜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਪਰ। ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਮੈਤ ਘੋੜੇ ਤੇ ਕਾਠੀ ਪਵਾਈ ਸੀ ਸਣੇ ਘੋੜੇ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਹੀ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਜੋ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਲੱਕੜਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਲੱਕੜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਆਇਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਕਮੈਤ ਘੋੜੇ ਤੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਘੋੜਾ ਆਪ ਲੈ ਚਲੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਗਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਏ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੀ ਚਲੇ ਹਾਂ। ਗੁਰੂ ਕਦੇ ਮਰਦਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਜਿਉਂਦੇ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੀ ਹੀ ਸੰਗਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਸ਼ੰਕੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅੰਗੀਠਾ ਫੋਲਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਆਖੇ ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਜਿਹੀ ਕਿਰਪਾਨ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਣੇ ਦੇਹ ਬੈਕੁੰਠ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਅਜੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਦਿਨ ਹੋਏ ਸਨ, ਹਜ਼ੂਰਮਲ ਦੇ ਬਾਗੀ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਕੇ ਕੁਸਤ ਮਲ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ ਨੰਦੇੜ ਪਹੁੰਚੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੂਨੇ ਸਿਤਾਰੇ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਘੋੜੀ ਦੀ ਸੰਜੀ ਤੇ ਸੱਚੀ ਜਵਾਬ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਏਥੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨੰਦੇੜ ਆ ਜਾਣਾ, ਇਹਨਾਂ ਨਾਂ ਕਹਿ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਭੇਟਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਥੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਏ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅੰਦਰ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਨੇ ਸਿਤਾਰੇ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਦੀਆਂ ਰਕਾਬਾਂ ਫੜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਮਾਏ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਜਾਣ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਹੀ ਪਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦੇ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਿਧਰ ਗਏ ਤੇ ਕਦੋਂ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਸ ਰਿਆਸਤ ਨੂੰ ਲੰਘ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅੰਤ ਲੈ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ

'ਮੈ ਹੂੰ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕਾ ਦਾਸਾ, ਦੇਖਨ ਆਇਓ ਜਗਤ ਤਮਾਸਾ'
ਕੋਈ ਕੋਈ ਭਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਪਿਛੇ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹੋ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਾਪ ਵਧਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ

ਜਬ ਜਬ ਹੋਤ ਅਰਿਸਟ ਅਪਾਰਾ।
ਤਬ ਤਬ ਦੇਹ ਧਰਤ ਅਵਤਾਰਾ।

ਦੇ ਵਾਕ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਮਹਾਨ ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਕੇ ਦੁਖ ਭਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ। ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਕਾਠੇ ਪਾਉਣਾ, ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨਾ ਦਰਸ਼ਨਾ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਜੀਵ ਵਿਚ ਰੂਪ ਦੇਣਾ, ਇਹ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੜ੍ਹ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦੂਕ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਕਲਿਆਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੋ ਬਹੁਤੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਾਲੀ ਭਾਲੇ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਨੋਸਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:-

ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਆ ਨਾ ਹੋਰ।
ਚੌਥਾ ਸੀ ਜਾਮੇ ਧਾਰ ਕੇ ਪਾਛੇ ਭਾਇਆ ਅੰਧ।
ਸਤਵ ਜਾਮੇ ਭਗਤ ਜਨ ਹੋਏ, ਸਤਿਗੁਰ ਆਏ।
ਗੁਰਮੁਖ ਹੋਏ ਜੋ ਮਿਲੇ ਮਨਮੁਖ ਮਿਲੇ ਜਜਾਏ।

ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਨਵੀਂ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਲਕਬਾ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਜਿਸੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਨੂੰ ਇਸੇ ਵਿਚ ਵੇਦ ਨਕਲ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ:-

ਇਸ ਆਸ਼ਰਮ ਲੀਲਾ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣੀ ਸਧਾ ਭਾਣਕੇ ਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਸੋਢ ਕੋਠੇ ਜੀਵ ਵਿਚ ਆਏ ਰਾਜਪੂਤ ਘਟੀ ਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਇਥੇ 1812 ਵਿ: ਤਕ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵ ਆ ਗਏ। ਏਥੇ ਛੇ (6) ਸਾਲ ਰਹਿ ਕੇ 1818 ਵਿ: ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਇਥੇ ਬਾਰਾਂ (12) ਸਾਲ ਰਹੇ ਤੇ 1830 ਵਿ: ਨੂੰ ਨਾਭੇ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਬਾਬਾ ਅਜਾਪਾਲ ਸਿੰਘ ਰਖਣਾ ਕੇ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿ ਆਪ ਸਮਾਧੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ। ਇਥੇ ਆਪ ਪਿਸ਼ੌਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਦਸ (10) ਵਿਸਾਖ 1869 ਨੂੰ ਹਵੇ ਨਵੀਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਆ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਵਖ ਕੇ ਮਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਧਾਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਦਾ ਪੇਸ਼ੀਨਾ ਗਿਆਨ ਸ਼ੀਲ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਜਾਰੀ ਰਖੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਵਿਖਤ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

ਜਾਮੇ ਧਾਰੇ ਦਸ ਗੁਰੂ, ਨਵ ਸਉ ਕਲਾ ਸੁ ਧਾਰ।
ਰੂਪ ਤ ਗਿਆਰਵਾਂ ਪੇਲਸੀ ਹੋਇ ਤੁ ਪਾਵੇ ਪਾਰ।

ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਆਰਵਾਂ ਜਾਮਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋਗਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਾਮਾ ਧਾਰਨ ਬਾਰੇ ਸੰਕੇਤ ਲਿਖੇ ਹਨ:-

ਫੇਰ ਗਿਆਰਵੀਂ ਹਮ ਚਲ ਆਏ
ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਇ ਕੁ ਦਸਮ ਨਿਧ ਆਏ
ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਖੇਤੀ ਸੋਧੀ
ਨਵੀਂ ਸਿਖਾਵਨ ਸੇ ਤਿਸ ਬੋਧੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗਲ ਕਹੀ ਪੋਥੀਆਂ ਦੀ ਰੂਪਤ ਵਿਚ ਕੇ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਿਖੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ 1872 ਮਾਘ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਨੂੰ ਬਸੰਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਭੈਣੀ ਪਿਤਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਕੌਰ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਚਪਨ ਨਿਰਾਲੇ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬਿਤਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੁਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਭਣਵਈਏ ਸ: ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫੌਜ ਨੌ ਨਿਹਾਲ ਰਜਮੈਂਟ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਏ। ਇਥੇ ਆਪ ਨੇ ਇਤਨੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਰਜਮੈਂਟ ਦਾ ਨਾਂ ਭਗਤਾਂ

ਜਾਣੀ ਪਛਾਣੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੰਨ 1841 ਨੂੰ ਆਪ ਦਾ ਪਲਟਣ ਵਿਚੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਪਲਟਨ ਨੂੰ ਤਾੜ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਣ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੰਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਰ੍ਹਵਾਂ ਜਾਮਾ ਧਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਪੰਥ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਗੁਰਤਾ ਅਰਪਨ ਕੀਤੀ। ਭਵਿੱਖਤ ਸਾਖੀਆਂ ਪੰਨਾ 401:-

ਨਾਮਾ ਪਹਰੈ ਬਾਰਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਆਂਦ ਵਧਈਸ।
ਗੀਰਤ ਸਿੰਘੋ ਅਨੰਤ ਤਬ ਮਾਨੇ ਹੋਟ ਸਦੀਸ।
ਦੁਆਦਸ ਪ੍ਰਗਤ ਹੋ ਆਦਿ ਸੇ ਸਭ ਹਨ ਜੋ ਸਿਰਮੋਰ
ਮੁਕਤਿ ਅਨੰਤੀ ਆਇ ਹੈ ਆਇ ਦਿਓ ਨਹੀ ਔਰ।
ਜਾਹੀ ਰੂਪ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇ ਤਾਂਹੀ ਰੂਪ ਲੋ ਨਾਮ।
ਪੁਨ ਦੁਆਦਸ ਗੁਰ ਹੋਇ ਕੇ ਸੇਵੀ ਹੈ ਪ੍ਰਨਾਮ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਉਥੇ ਤਪ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀ ਸੇਵਕ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਨਾਮ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਭੁੱਲੇ ਭਟਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮੀ ਕਈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਮੁਤਾਬਿਕ 1914 ਬਿ: ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਰਸਮ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਤੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖੀ ਸਿਖ ਸਾਜਿਆ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਸੰਤ ਖਾਲਸਾ ਤਥਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਰੱਖਿਆ। ਜੋ ਕਿ ਆਪ ਅਜ ਵੀ ਸਿੱਧੀ ਦਸਤਾਰ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਰਹੇ ਹੈ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤੀ ਮਾਰਗ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਵਿਆਹਾਂ, ਮੌਤਾਂ ਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਕੁੜੀਮਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਦੱਸਿਆ, ਗਊ ਗਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਹੀ। ਪੰਜ ਅਸੂਲੀ ਤੇ ਬੇ-ਲੋੜੇ ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੇ ਕਟਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਫਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਿਖ ਰਾਜ ਦਾ ਖ਼ਾਤਮਾ ਹੋਣ ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਹੋਇਆ ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਗੁਲਾਮੀ ਪੀੜਾਂ ਦੀ ਪਰਤ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਪਣੀ ਮਨਮਾਨੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਪਾੜੋ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮਾਣ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਖੋਹਣ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਘਟੇ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਬਹੁਤ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਭੰਗ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਗਊ ਦਾ ਮਾਸ ਸੁਟੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਖਾਣੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਜੋ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਜਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ।

ਜਦੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦੇਖੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੋਰੇ ਲੋਕੋ ਇਸ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ ਮਾੜਾ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ ਦੀ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਪੈਦਾ ਜਿਸਦਾ ਫਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬੁੱਚੜ ਖਾਨੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਕਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ। ਜਿਸਦੇ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੇਠ ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਸੀ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਗਊਆਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਬੜੀ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਲਾਇਆ। ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੇ ਬੜੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ ਜਦੋਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਅੰਦੋਲਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਫੜਦਾ, ਕੀਤਾ, ਸੁਹਿਰਦ ਵਿਚ ਲਹਿਰ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਬੁੱਚੜ ਮਾਰ ਗਊਆਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਬਗੈਰ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਾਏ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਅੱਗੇ ਖੜਾ ਕੇ ਉਡਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੀਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚ ਗਈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਪਦੇ ਕਿ ਜੇ ਕਦੇ ਭਾਰਤ ਭਰ ਜਾਏ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕੂਕ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਇਹ ਲਹਿਰ ਤਦ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੋਢੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ 18 ਜਨਵਰੀ 182 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਜਲਾਵਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕੂਕ ਨੂੰ ਬੁਲੰਦ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਤੌਰ ਸੌਂਪ ਗਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਵੀ ਖਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕੂਕ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪੁਲੀਸ ਦੀ ਚੌਕੀ ਬਿਠਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਜੋ ਕਿ ਲਗ ਭਗ ਪੰਜਾਹ(50) ਸਾਲ ਰਹੀ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਤਥਾ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਸਖ਼ਤੀਆਂ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਆਉਣ ਲਗੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਏ। ਕੋਈ ਭਰਵਾਂ ਇਕੱਠ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਬੜਾ ਤਿਆਗਣਾ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਲਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲ ਜਬਰ ਦਾ ਸਬਰ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਰੱਖਿਆ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਸੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਹੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕ ਹੋਇਆ। ਜਿਸਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ, ਲਗੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੇ ਪੁਲਸ ਦੀ ਚੌਕੀ ਚੁਕਾ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਇਹਨਾਂ ਅਗੰਮੀ ਸਚਾਈ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਦੇਸ਼ ਸਾਡਾ ਹੈ।' 'ਅੰਗਰੇਜ਼ੋ ਭਾਰਤ ਛੋੜ ਜਾਓ,, ਦਬਾਇਆ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਆਇਆ। ਇਸ ਚਲ ਰਹੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਭਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗਾਂਧੀ ਜੀ, ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਆਦਿ ਬਣੇ। ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 50 ਸਾਲ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ 15 ਅਗਸਤ 1947 ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢਣਾ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਜੋ ਕਿ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪ੍ਰੇਮ ਸਾਗਰ ਰਹਿਬਰ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਬੜੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਸਿੱਖੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਹਰੀ ਭਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿੱਖੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਵਿਚ ਤੱਤਪਰ ਹਨ। ਇਸ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ।

KARTAR SINGH & HARI SINGH (1974) LTD.

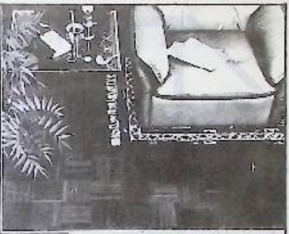

Steel Bus & Truck Body Manufacturers
FURNITURE MAKER & ELECTROPLATERS

Cables & Telegram/STEELBUS
P.O. Box 777
Dar es Salaam

Telephone 21060
TANZANIA

PARQUET BY MATHARU WOOD PRODUCTS LTD.

SUPPLYING · LAYING SANDING · REPAIRS POLISHING

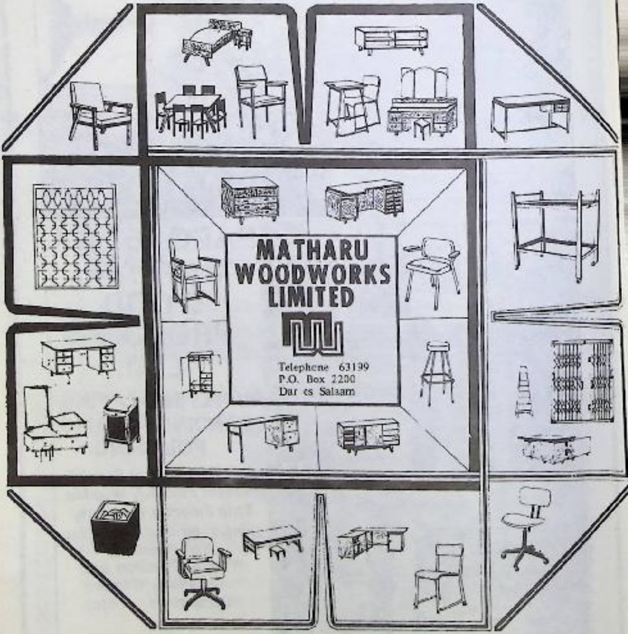
Manufacturers of Special: Parquet Flooring, Wooden Strip Flooring, Furniture, Joinery, Interior Decorating, Wall Panelling, Wooden Partition and Finishing, Wooden Componets .... etc.

We also manufacture:- Prefabricated Timber House Unit, Office Units according to your requirements and designs

Telex: 4153

P. O. BOX 1850, 85 CHANG'OMBE ROAD,
TELEPHONE 64601-2 DAR ES SALAAM.

Factory: 42033, 42007

MATHARU
WOODWORKS
LIMITED
Telephene 63199
P.O. Box 2200
Dar es Salaam

POOLFLUX
LTD

WATER SUPPLY ENGINEERS

P.O. Box 39591 NAIROBI WESTLANDS ROAD MPAKA HSE TEL:

DESIGN CONSTRUCTION RENOVATION MAINT INSTALLATIONS

- surface piping
- water treatment plants
- water storage tanks
- filteration & booster system
- fountains
- spas
- saunas
- swimming pools and equipments.